

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

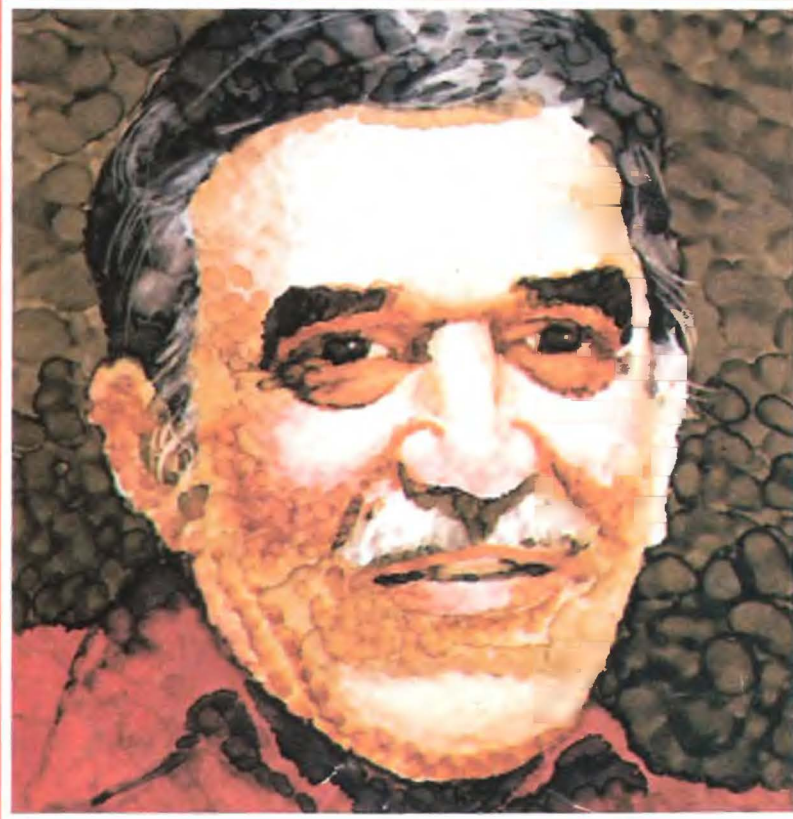
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ■ DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

GARCÍA MARQUEZ, Gabriel
GARCIA MORENA, Gabriel
GARDINER, S. Rawson
GARDNER, Ava
GARIBALDI, Giuseppe
GARLAND, Judy
GARNEAU, F. Xavier
GARNIER, Adolphe
GARNIER, Toni
GARRICK, David
GARRISON, W. Lloyd
GARROD, Dorothy
GARSTANG, John
GARVEY, Marcus M.
GARY, Romain
GASKELL, Elizabeth
GASPARIN, Adrien
GASSENDI, Pierre
GASSER, H. Spencer
GATSCHET, Albert Samuel
GATTI, Armand
GAUDI, Antonio
GAUGUIN, Paul
GAULLE, Charles de
GAUNILLO
GAUSS, K. Friedrich
GAUTIER, Theophile
GAY, John
GAYBİ, Sunullah
GAY-LUSSAC, J. Louis
GAZALI
GAZAN MAHMUD
GAZİ GIRAY II
GAZİMİHÂL, M. Ragıp
GAZZİ, Bedreddin
GEACH, Peter Thomas

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel

GEÇ, Faruk
GEDDES, Patrick
GEDİKOĞLU, Şevket
GEER, Gerard
GEERTZ, Clifford
GEHLEN, Arnold
GEIGER, Hans Wilhelm

42

GEIGER, Theodor
GEISSLER, Heinrich
GELBER, Jack
GELENBEVİ, Baha
GELENBEVİ İSMAIL EFENDİ
GELL-MANN, Murray
GEMINIANI, Francesco

GEMISTOS, Georgios
GEMİCİ, Hasan
GENCEBAY, Orhan
GENCER, Leylâ
GENÇAY
GENET, Jean
GENNADIOS II
GENOVESI, Antonio
GENSCHER, H. Dietrich
GENTILE, Giovanni
GENTILIS, Albericus
GENY, François
GEOFFROY SAINT-HILAIRE
GEORGE III
GEORGE, Henry
GEORGE, Stephan
GEORGİOS [Trabzonlu]
GEORGİOS I
GEORGİOS II
GERBERT [Aurillac'lı]
GERÇEK, S. Nüzhet
GEREDE, Hüseyin
GERHARDT, C. Frédéric
GERICAULT, Theodore
GERMAIN, Sophie
GERMANER, Ali Teoman
GERMI, Pietro
GERONIMO [Goyathlay]
GERSCHENKRON, Alexander
GERSHWIN, George
GERSON, Jean de
GERVINUS, G. Gottfried
GESNER, Conrad
GESUALDO, Carlo
GETTY, Jean Paul
GEULINCX, Arnold

ADAM

aziz nesin / bütün kitapları

Sondan Başa (şir) (ilk basım)
Benim Delilerim (anı) (ilk basım)
Merhaba (köşe yazıları)
Zübük (roman)
Leylâ ile Mecnun (halk öyküsü)
Rıfat Bey Neden Kaşınıyor
Poliste (anı)
Nazık Alet
Deliler Boşandı
Damda Deli Var
100 Liraya Bir Deli
Mahmut ile Nigar
Gözüne Gözlük
Hangi Parti Kazanacak
Kördögüşü
Havadan Sudan
Azizname (taşlama)
Nutuk Makinesi (köşe yazıları)
Hayvan Deyip de Geçme
Şimdiki Çocuklar Harika
Toros Canavarı
Bay Düdük
Koltuk

Sosyalizm Geliyor Savulun
Mahallenin Kısmeti
İnsanlar Uyanıyor
Ah Biz Eşekler
Surnâme (roman)
Gol Kralı (roman)
Tatlı Betüş (roman)
Bir Koltuk Nasıl Devrilir
İhtilalı Nasıl Yaptık
Namus Gazı
Böyle Gelmiş Böyle Gitmez I-
Yol (anı)
Böyle Gelmiş Böyle Gitmez II-
Yokuşun Başı (anı)
Bütün Oyunları I
Bütün Oyunları II
Ölmüş Eşek (basımda)
Bir Sürgünün Anıları
(anı) (basımda)
Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz
(roman) (basımda)
Dünya Kazan Ben Kepçe I-
Irak ve Mısır (gezi) (basımda)

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINCILIK VE MATBAACILIK A.Ş.
BÜYÜKDERE CADDESİ ÜÇYOL MEVKİİ NO:93 MASLAK-İSTANBUL
TEL: 169 54 10 (8 hat)

Aziz Nesin'in ADAM Yayıncılık ve NESİN VAKFI'na yayımlanan bütün kitaplarının
Türkiye Genel Dağıtımıcısı YADA Yayın-Dağıtım A.Ş.'dir.

TÜRKİYE GENEL DAĞITIMI:

YADA Yayın - Dağıtım A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sokak No: 6
Divanyolu, İstanbul Tel: 533 74 72

ANKARA DAĞITIMI:

YADA A.Ş. Ankara Şubesi
Konur Sokak No: 17/5
Kızılay, Ankara Tel: 18 90 99

BURSA DAĞITIMI:

ERKEN DAĞITIM
Eski Tahlilci No: 138
Bursa Tel: 23 832

ESKİŞEHİR DAĞITIMI:

BİZİM KİTAPevi
İnönü Cad. No: 17
Eskişehir Tel: 10 664

Gabriel García Márquez

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel (1928)

Kolombiyalı romancı ve öykü yazarı. Yapıtlarında Güney Amerika insanının gerçeklerini masalsi bir boyut, renkli ve şiirsel bir anlatımla yansıtmıştır.

Aracataca kasabasında doğdu. Ailesinin on altı çocuğundan biriydi. On üç yaşındayken başkent Bogota'ya gitti, bir manastır okulunda yatılı olarak ortaöğrenimini tamamladı. Ulusal Üniversite'nin Hukuk Fakültesi'ne girdi. İlk gençlik yıllarının büyük tutkusu olan şiir, üniversite öğrencisiyken okuduğu Kafka'nın "Değişim" öyküsünün derin etkisiyle, yerini öykü ve düzyazıya bıraktı. 1948'de gazeteciliğe başladı. *El Universal* gazetesinde on yedi ay süreyle redaktör olarak çalıştı. Bu dönemde önce Yunan tragedya yazarlarını, sonra S. Kierkegaard, J. Joyce, V. Woolf ve W. Faulkner'ı okudu. 1949 sonunda Barranquilla kentine yerleşti. Orada yayımlanan *El Heraldo* adlı gazeteye "Zürafa" başlığı ve Septimus imzasıyla gülmece yazıları yazmaya başladı.

1954'te başkent Bogota'nın iki büyük gazetesinden biri olan *El Espectador*'da yayın yönetmeni olarak çalıştı. Bir yandan da gene aynı gazetede, gülmece yazıları ve sinema eleştirileri yazıyor, geniş bir okur kitlesinin ilgiyle izlediği röportajlar yapıyordu. Bu röportajlar ona büyük ün kazandırdı. Ama kimse edebi yapıtlarıyla ilgilenmiyordu. İlk romanı *La hojarasca* (Yaprak Fırtınası) bu nedenle yayımlanmadan yıllarca bekledi. 1955'te küçük bir yayınevinde az sayıda basıldı, ama ciddi bir başarı elde edemedi. Oysa bu yapıt García Márquez'in ilerde, özellikle *Cien años de soledad*'ta (Yüzyıllık Yalnızlık) büyük bir ustalık ve şiirle kuracağı masalsi ülke "Macondo" nun bir habercisiydi.

1955'te gazetesi onu Avrupa'ya gönderdi. Paris'ten haber ve yazılar yollayarak yaşamını sürdürürken, gazetenin askeri yönetim tarafından kapatılmasıyla büyük bir yoksulluk ve sefalet içine düştü. Zaman

zaman aç bile kaldığı bu karanlık dönemde de yazma tutkusu sürdü. Bu dönemin ürünleri arasında *La mala bora* (Şer Saati), *El Coronel no tiene quien la escriba* (Albaya Kimseden Mektup Yok) ve *Los funerales de la Mamá Grande* (Büyük Ana'nın Ölüm Töreni) gibi yapıtlar vardır. Kendisi bunları genellikle "akılcı" ve "önceden tasarlanmış" bulmakta, bu yönden eleştirmektedir. Üzerinde birleşilen kanı ise, bu dönem ürünlerinin siyasal bir çizgiye bağlı kaldığıdır.

1959'da Kübalı devrimciler tarafından kurulan Prensa Latina ajansının Kolombiya bürosunda görev aldı. Bir yandan kendi ülkesindeki askeri diktatörlüklere karşı savaşılan solun birliği için çaba gösterirken, öbür yandan da Kübalı devrimciler ve özellikle Fidel Castro ile kişisel dostluklar kurdu. Ancak, bir yazar ve aydın olarak her zaman bağımsız düşünmeyi, yanlışları görmeyi ve kabul etmeyi ilke edinmişti. Bu nedenle Prensa Latina, Küba Komünist Partisi'ne bağımlı hale getirilince, 1961'de bu görevden ayrıldı. Kısa bir süre New York'ta kaldıktan sonra Meksika'ya yerleşti.

Mexico kentinde, oldukça zor koşullarda, yaşamını sürdürebilmek için gazetecilik ve üçüncü önemli ilgi alanı olan sinemacılık mesleklerini sürdürdü. Ama bu arada yaşamının yönünü değiştirecek olan büyük bir romana başladı: *Yüzyıllık Yalnızlık*. Tıpkı "öğretmenim" dediği Faulkner'ın, Yoknapatawpha'sı gibi düşsel bir kent olan Macondo'da, bir ailenin birçok kuşağının olağanüstü yaşam serüvenini anlatan bu roman, daha yayımlandığı gün büyük ilgiyle karşılandı. Kısa sürede on yedi yabancı dile çevrildi, sadece İspanyolca konuşan ülkelerde milyonlarca satıldı, García Márquez'e büyük bir saygınlık ve hayranlık kazandırdı. Aynı zamanda, yüzyıl başından beri önemli yapıtlar vermiş olan Latin Amerika edebiyatını da yeniden ilgi odağı haline getirdi.

Yüzyıllık Yalnızlık, kimi çevrelere göre düşsel bir kurgu, kimilerine göre Güney Amerika'nın bilinçaltı, kimilerine göre ise, sayısız istilalar, sömürüler, baskılar, diktatörlükler, ayaklanmalar içinde savrulan herhangi bir Latin Amerika ülkesinin tarihidir. Ancak, kitabı okuyan herkes gibi eleştirmenlerin de üzerinde anlaştıkları tek nokta, *Yüzyıllık Yalnızlık*'ın gerek roman yapısı, gerekse anlatım yönünden özgün ve yetkin, içerik yönünden derin ve gerçeklere dayalı bir başyapıt olduğudur. García Márquez, hemen her konuşmasında, romanının "büyülü şiirselliği"ni kabul etmiş, buna karşılık "fantezi" nitelemesine kesinlikle karşı çıkmıştır. Ona göre *Yüzyıllık Yalnızlık*, tıpkı öbür öykü ve romanlarında olduğu gibi büyüleyici niteliğini gerçeklikten almaktadır.

Romanlarını, kendi deyişine göre bir solukta yazan, buna karşılık çok uzun, bazen yıllar süren bir ön çalışma yapan García Márquez'in 1975'te yayımlanan beşinci romanı *El Otoño del Patriarca* (Başkan Babamızın Sonbaharı) ününü pekiştirdi. *Yüzyıllık Yalnızlık*'ta yer yer doruğuna erişen şiirsellik burada tam bir anlatım biçimi haline gelmiştir. Nikaragualı büyük ozan Ruben Dario'ya sayısız göndermeyle dolu olan roman, sadece virgüller ve noktalı virgüllerle ayrılmış tek bir cümleden oluşur. Yapıtı birçok yazar gibi García Márquez'in kendisi de "şiir-roman" olarak nitelendirmiştir. *Başkan Babamızın Sonbaharı*, başlangıçta halk tarafından sevilen, ama zamanla

İlk
romanları

"Yüzyıllık
Yalnızlık"

"Başkan
Babamız"

bu sevgiyi yitirip bir baskı ve zulüm aracı haline gelen bir diktatörün uzun süren “yok oluşunu”, zengin bir görünümlü malzemesi, güçlü bir şiir dili ile anlatırken baskıcı yönetimlerin egemen olduğu Latin Amerika ülkelerindeki çürümeyi ve yozlaşmayı da parlak bir biçimde yansıtıyordu.

García Márquez, özellikle *Yüzyıllık Yalnızlık* romanının büyük başarısından sonra yazar olarak milyonlarca kişi tarafından sevilmesinden doğan gücünü, hem kendi ülkesinde, hem de başka ülkelerde demokrasinin ve insan hakları sorunlarının çözümü yolunda kullandı. 1974-1979 arasında *Alternativa* adlı haftalık bir dergi yayımlayarak ülkesindeki solu birleştirmeyi, diktatörlüğe karşı daha etkin bir çaba gerçekleştirmeyi amaçladı. Öbür yandan insan hakları konusunda Papa da dahil olmak üzere birçok etkili devlet adamına başvurularda bulundu.

Ülkesiyle ilişkilerini koparmamış olan García Márquez 1981’de Kolombiya askeri çevrelerinin kendisini tehdit ettiğini açıkladı. Bu tarihten sonra çalışmalarını Mexico ve Paris gibi kentlerde sürdürdü. Kolombiya’dan ayrılışından hemen sonra yayımlanan romanı *Crónica de una muerta anunciada* (Kırmızı Pazartesi), sadece Kolombiya’da 1 milyon 150 bin gibi rekor bir tirajla satışa sunuldu ve hemen tükendi. Kitap daha o yıl sona ermeden otuz iki yabancı dile çevrildi. Böyle bir durum yayıncılık tarihinde ilk kez görülüyordu.

**Nobel
Ödülü**

García Márquez’in birbirini izleyen bu başarıları, 1982 Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanmasıyla en yüksek aşamasına vardı. Ödül töreninde yaptığı konuşmada, özellikle az gelişmiş ülkelerde bugün yaşanan gerçekliğin, gelişmiş ülkelerin geçmişinde daha da olağanüstü boyutlarda yer aldığını, bundan ötürü de daha iyi anlaşılması gerektiğini vurguladı. Bu görüş aynı zamanda onun “fantezi” ile ilgili olumsuz yaklaşımını da açıklıyordu. Ona göre, gelişmiş ülkeler okurunun ya da aydın çevrelerinin, Güney Amerika edebiyatında görmeye çalıştıkları “fantezi”, aslında gelişmiş ülkelerde üç yüz yıl önce bir “gerçek” olarak yaşanmıştı. Azgelişmiş ülkelerin bugün masallar, hurafeler, cinler, şeytanlar, büyük ve kanlı yıkımlar, dehşet verici acılar içinde aydınlığa çıkmaya çalışan halkları, gerçekte, Engizisyon’la cadı kazanı gibi kaynayan Orta Çağ Avrupası’nın halklarından farklı bir “gerçek” içinde değillerdi.

- **YAPITLAR (başlıca):** *La hojarasca*, 1955, (Yaprak Fırtınası); *El Coronel no tiene quien la escriba*, 1961, (Albaya Kimseden Mektup Yok); *Los funerales de la Mamá Grande*, 1962, (Büyük Ana’nın Ölüm Töreni); *La mala hora*, 1962, (Şer Saati); *Cien años de soledad*, 1967, (Yüzyıllık Yalnızlık); *Relato de un naufrago*, 1970, (Bir Kayıp Denizci); *El Otoño del Patriarca*, 1975, (Başkan Babamızın Sonbaharı); *Crónica de una muerte anunciada*, 1981, (Kırmızı Pazartesi).

- **BAKINIZ: FAULKNER.**

GARCIA MORENO, Gabriel (1821-1875)

Ekvadorlu devlet adamı. 1861-1865 ve 1869-1875 arasında devlet başkanlığı yapmış, gücünü Katolik Kilisesi’nden alan baskıcı bir yönetim kurmuştur.

24 Aralık 1821’de Guayaquil’de doğdu, 6 Ağustos 1875’te Quito’da öldü. İspanyol asıllı bir ailenin oğludur. 1844’te Quito Üniversitesi’nden hukuk doktorasını aldı. Devlet başkanı General José María Urbina’nın Cizvit papazlarını ülkeden çıkarına kararına muhalefeti nedeniyle sürgüne gönderildi. Paris Üniversitesi’nde kimya öğrenimi gördü. 1856 sonunda ülkesine dönerek Quito Üniversitesi’nde kimya profesörü ve rektör olarak çalışmaya başladı. Muhafazakâr görüşleri doğrultusunda birçok siyasi dergi çıkardı. Bunlara yazdığı yazılarda Ekvador toplumunun bölünmüş olduğu görüşünden yola çıkarak ülkeyi birleştirici tek öğenin din olduğu ve Ekvador’un güçlü bir hükümete ihtiyacı olduğu sonucuna vardı.

1857-1858 yıllarında Senato üyeliği yapan Garcia Moreno 1860’ta Peru istilasını izleyen iç savaşta Muhafazakârlar’ın önderliğini üstlenerek sürgünde olan General Juan Jose Flores’le ittifak yaptı. Flores’in Ekvador’a gelerek ordunun başına geçmesiyle Eylül 1860’ta savaş son buldu. 1861’de Flores başkanlığında toplanan Kurucu Meclis yeni bir anayasa kabul etti ve Garcia Moreno’yu devlet başkanı seçti.

Garcia Moreno 1863’te Yeni Granada (bugün Kolombiya) ile yapılan savaş sırasında Flores’in ölümü üzerine yönetime tümüyle hakim oldu. 1865’te anayasa ikinci kez seçilmesine izin vermediğinden diplomatik bir görevle yurt dışına gitti. 1869’da yeniden devlet başkanlığına seçildi. 1875’te Liberaller tarafından öldürülene dek devlet başkanlığını sürdürdü.

Garcia Moreno, devlet başkanlığı yaptığı yıllarda ordunun etkisini azaltmaya çalıştı. 1862’de Papalık’la imzalanan antlaşmayla Katoliklik devletin resmi dini oldu. Cizvit papazları yeniden ülkeye çağrıldı. Diğer dinler baskı altına alınarak Katolik Kilisesi’ne eğitimde, yargılamada ve ülke yönetiminde önemli ayrıcalıklar tanındı. Siyasi alanda tüm yetkileri kendi elinde toplayan Garcia Moreno, muhalefeti sert biçimde bastırarak Liberaller’in önderlerini sürgüne gönderdi.

Garcia Moreno’nun Roma Katolik Kilisesi’ne ve kendi kişisel gücüne dayandığı iktidarı, Ekvador tarihinde yaşanan en baskıcı dönemlerden biri oldu. Öte yandan bazı ilerlemelerin de gerçekleştirildiği bu yıllarda yollar yapıldı, okullar, hastaneler açıldı. Ticaretin ve sanayinin gelişmesi için önlemler alındı, mali reformlar yapıldı, tarımsal üretim artışı sağlandı.

Garcia Moreno’nun öldürülmesinden 1895’te Liberaller’in iktidara gelmesine değin Ekvador’un siyasi yaşamına tam bir karmaşa egemen oldu.

- **BAKINIZ: FLORES.**

Latin Amerika'daki mücadelesi Bir süre Fransa'da kaldıktan sonra, 1836'da Güney Amerika'ya giden Garibaldi, 4 yıl boyunca Güney Rio Grande Cumhuriyeti'nin Brezilya'ya karşı yürüttüğü bağımsızlık savaşında çarpıştı. Daha sonra Uruguay'ın Arjantinli diktatör Rosas'a karşı verdiği bağımsızlık savaşında yer aldı. 1843'te

► **Venedik ve Roma'nın ele geçirilmesi** Montevideo'da Kırmızı Gömlekliler adlı bir İtalyan gönüllüler alayı kurdu. 1848'de İtalya'da devrimci çalkalanmalar başlayınca, yüz kadar gönüllüyle birlikte ülkesine döndü.

1848 Devrimi, tüm Avrupa'da olduğu gibi İtalya'da hızla yayıldı. Ocak 1848'de Sicilya'nın Palermo kentinde başlayan ayaklanmanın ardından daha liberal bir anayasa yürürlüğe girdi. Avusturya'nın işgali altındaki Lombardiya'da halk ayaklanırken, Piyemonte-Sardinya Krallığı, Cumhuriyetçiler'in baskısıyla meşrutiyeti benimsedi. Kral Carlo Alberto'nun Mart 1848'de Avusturya'ya açtığı savaşta gönüllüleriyle birlikte yer alan Garibaldi, Carlo Alberto'nun Temmuz 1848'de yenilmesinden sonra da savaşı sürdürdü. Ancak Ağustos ayı sonunda Avusturyalılar tarafından bozguna uğratıldı ve İsviçre sınırına çekilmek zorunda kaldı.

Roma Cumhuriyeti'ni savunması Kasım 1848'de Roma'da Cumhuriyetçiler'in yönetimi ele geçirmeleri üzerine Papa IX. Pius Roma'dan kaçtı ve kentte cumhuriyet ilan edildi. Bir grup gönüllüyle birlikte Roma'ya giren Garibaldi, Şubat 1849'da Roma Meclisi'ne milletvekili seçildi. Bu sırada Papalık'a destek sağlayarak siyasi gücünü artırmak isteyen Fransa, bir ordu yollayarak Roma'yı kuşattı. Roma savunmasının başına geçen Garibaldi, 2 ay boyunca üstün düşman gücü karşısında kenti savundu. Kentin düşüşü kesinleşince, 3000 kadar gönüllüsüyle birlikte bir çıkış hareketi düzenleyerek tarafsız San Marino Cumhuriyeti'ne ulaşmayı başardı ve 1850'de tekrar Amerika'ya kaçtı. 1854'e değin yaşadığı New York'ta mum imalatçılığı yaptı. 1854'te İtalya'ya döndükten sonra Mazzini'den ayrılarak, Piyemonte-Sardinya'nın yeni kralı II. Vittorio Emanuele ile başbakan Kont Cavour'a bağlandı. Bu kararında ülkedeki Katolik Kilisesi'nin ve monarşinin gücü ile cumhuriyetçi mücadelenin başarısızlığa uğraması önemli rol oynadı. Piyemonte-Sardinya ordusunun başkomutanlığına getirilen Garibaldi, Nisan 1858'de Alp Avcı Taburu adlı askeri birliği kurdu. Aynı yıl Avusturya ile yeniden başlayan savaşta bir dizi başarı elde ederek, Avusturyalılar'ın Kuzey İtalya'dan çekilmelerini sağladı. Daha sonra Orta İtalya'da Papalık Devletleri'ni zaptetmek için yaptığı girişimler son anda Vittorio Emanuele tarafından engellendi.

Binler Seferi Garibaldi, Nisan 1860'ta yönetime karşı ayaklanan Sicilyalı yoksul köylülere yardım etmek üzere Binler Seferi ya da Kırmızı Gömlekliler Seferi adıyla anılan ünlü askeri hareketini başlattı. 1000 gönüllüyle birlikte çıkartma yaptığı Sicilya'da İki Sicilya Kralı II. François'ya bağlı birlikleri yenerek başkent Palermo'yu ele geçirdi. On gün içinde adanın tümünde denetimi sağladıktan sonra Messina Boğazı'nı geçerek Napoli üzerine yürüdü. Garibaldi'nin Güney İtalya'da cumhuriyetçi bir yönetim kurmasından korkan Kont Cavour, bu sırada Piyemonte-Sardinya ordusunu güneye doğru harekete geçirdi. Garibaldi ilk başta Kont Cavour'un güçleriyle çarpışmayı düşündüysen

de sonradan onunla uzlaşmayı yeğledi. II. Vittorio Emanuele'yi İtalya kralı olarak kabul etti ve onunla birlikte Napoli'ye girdi. Napoli'nin, Sicilya'nın, Umbria'nın ve Marche'nin halk oylamaları sonucu Piyemonte-Sardinya Krallığı'na katılmalarıyla İtalyan Birliği büyük ölçüde gerçekleşmiş oldu.

Garibaldi bu tarihten sonra, İtalyan Birliği'nin dışında kalan iki kentin -Papalık'ın yönettiği Roma ile Avusturya'nın işgali altında bulunan Venedik'in- birliğe katılması için mücadele etti. Roma konusunda Fransa ile karşı karşıya gelmekten çekinen hükümet, Garibaldi'nin bu mücadelesine engel olmaya çalıştı. Bunun üzerine tek başına harekete geçen Garibaldi, 1862'de Roma üzerine yaptığı saldırıda yaralandı. Bir süre tutsak kaldıysa da, kral tarafından affedilerek serbest bırakıldı. 1866'da kurduğu yeni gönüllüler ordusu, Venedik'in Avusturya'dan alınması için yapılan savaşın kazanılmasında önemli rol oynadı. 1867'de Roma'ya düzenlediği yeni saldırının başarısızlığa uğraması üzerine yakalanarak Caprera Adası'na sürgüne gönderildi.

1870'teki Fransa-Prusya Savaşı'nda Fransa'nın yenilgiye uğraması bir yandan Roma'nın İtalyan Krallığı'na bağlanmasını sağlarken, diğer yandan Fransa'da cumhuriyetin kurulmasına yol açtı. Cumhuriyet yönetimine yardımcı olmak amacıyla Fransa'ya giden Garibaldi bir yıl süreyle Fransa'nın yanında Prusya'ya karşı savaştı. 1871'de Bordeaux Meclisi'ne milletvekili seçildiyse de bu görevi reddederek Caprera Adası'na döndü. 1874'te Roma milletvekili olarak parlamentoya seçildi. Yaşamının son yıllarını Caprera Adası'nda geçirdi.

Garibaldi adalet ve özgürlük ideallerine coşkuyla bağlı bir halk önderiydi. Cumhuriyetçi hareketin eksiklikleri ile birleşen kişisel yetersizlikleri onu monarşiyeye ödün vermeye itmişse de, mücadelesi boyunca her fırsatta halkın çıkarlarını savunmuş, alçakgönüllülüğü ve özverisiyle geniş bir kitlenin sevgisini kazanmıştır. Macar, Leh ve Yunan ulusal bağımsızlık savaşlarını coşkuyla karşılayan Garibaldi, Paris Komünü'nü ve I. Enternasyonal'i desteklemiştir.

Garibaldi İtalya'daki farklı siyasi kesimler tarafından çok farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Mussolini, Faşist Kara Gömlekliler'in, Garibaldi'nin Kırmızı Gömleklileri'nin gerçek mirasçısı olduğunu öne sürerken, 1936'da İspanya'da Franco'ya karşı Halk Cephesi'nin yanında savaşan İtalyan gönüllüler taburlarına Garibaldi'nin adı verilmiş, 1943-1945 arasında İtalya'daki faşist yönetime ve Alman işgaline karşı savaşan partizanlar ise Garibaldi Tugayları adını almışlardır.

● **YAPITLAR (başlıca):** *Autobiography of Giuseppe Garibaldi*, (ö.s.), A.Werner (der.), 2 cilt, 1889, ("Giuseppe Garibaldi'nin Otobiyografisi"); *Scritti politici e militari, ricordi e pensieri inediti*, (ö.s.), D. Ciampoli (der.), 1907, ("Siyasi ve Askeri Yazılar, Yayımlanmamış Anılar ve Düşünceler"); *The Memoirs of Garibaldi*, (ö.s.), R.S.Garnett (der.), ("Garibaldi'nin Anıları").

● **KAYNAKLAR:** E.Fabietti, *Garibaldi*, 1930; G.Guerzoni, *Garibaldi*, 2 cilt, 1889-1891; D.Mack Smith, *Cavour and Garibaldi, 1860: A Study in Political Conflict*, 1954; D.Mack Smith, *Garibaldi: A Great Life in Brief*, 1956; G.M. Trevelyan, *Garibaldi's Defense of Roman Republic*,

1907; G.M.Trevelyan, *Garibaldi and the Thousands*, 1909; G.M. Trevelyan, *Garibaldi and the Making of Italy*, 1911.

- BAKINIZ: CARLO, CAVOUR, MAZZINI, VITTO-
RIO EMMANUELE II.

GARLAND, Judy (1922-1969)

ABD'li sinema oyuncusu. 1940'ların müzikal filmlerinin en ünlü yıldızlarından.

10 Haziran 1922'de Grand Rapid'de doğdu, 22 Haziran 1969'da Londra'da öldü. Asıl adı Frances Gumm'dır. Sinema yönetmeni V. Minelli'nin eşi, sinema oyuncusu Liza Minelli'nin annesidir. Oyuncu bir anne babanın çocuğu olarak daha üç yaşındayken sahneye çıktı. Kardeşleriyle birlikte yaptıkları gösteriler onun "büyük sesli küçük kız" olarak tanınmasına yol açtı. Sesini dinleyen M.G.M. şirketinin sahibi, görüntü denemesi bile yapmadan, onunla kontrat imzaladı. Garland, çok geçmeden müzikal filmlerin aranan yıldızı oldu. 1939'da onu tüm dünyaya tanıtan ünlü müzikal *The Wizard of Oz*'u (Billur Köşk, Küçük Kızın Rüyası) çevirdi. Bu filmdeki rolüyle En İyi Genç Oyuncu dalında Oscar ödülü kazandı. Duygulu sesi, ustalıkla kullandığı dans ve oyun yeteneğiyle kısa sürede büyük bir izleyici kitlesini kendine hayran etti.

Ancak bir yandan çalışma koşullarının yarattığı gerilim, öte yandan kilo almaya çok yatkın olan bünyesini dengeli tutmak için yaptığı rejim, sinir sistemini genç yaşta yıprattı. Sürekli doktor denetiminde ve ilaç alarak yaşamak zorunda kaldı. Bir süre ara verdiği sinemaya 1954'te *A Star is Born*'la (Bir Yıldız Doğuyor) görkemli bir dönüş yaptı. Ama bu başarıyı yeni sinir krizleri, kendini öldürme girişimleri izledi. 1969'da fazla miktarda uyku hapi almış olarak evinde ölü bulundu.

- YAPITLAR (başlıca): *Pigskin Parade*, 1936, (Pigskin Geçidi); *Broadway Melody*, 1937, ("Broadway Melodisi"); *The Wizard of Oz*, 1939, (Billur Köşk, Küçük Kızın Rüyası); *Babes in Arms*, 1939, (Bahar Çiçekleri); *Babies on Broadway*, 1942, (Broadway Bebekleri); *Thousand Cheers*, 1943, (Alkış Tufanı); *The Harvey Girls*, 1946, (İlk Vals); *Ziegfeld Follies*, 1946, ("Ziegfeld Çılgınlıkları"); *Easter Parade*, 1948, (Eğlenceler Perisi); *Summer Stock*, 1950, (Şen Yıldızlar); *A Star is Born*, 1954, (Bir Yıldız Doğuyor); *Judgement at Nuremberg*, 1961, (Nüremberg Duruşmaları); *I Could Go on Singing*, 1963, ("Hep Şarkı Söyleyebilirdim").

- BAKINIZ: MINELLI.

GARNEAU, François Xavier (1809-1866)

Kanadalı tarihçi. Ülkesinin tarihini bilimsel bir biçimde araştıran ilk tarihçilerdendir.

15 Haziran 1809'da Quebec'te doğdu, 3 Şubat 1866'da aynı yerde öldü. Babası araba yapımcısıydı. 14 yaşında okuldan ayrılan Garneau, bir mahkeme zabıt kâtibinin yanında çalışmaya başladı. 16 yaşında bir noterin yanına girdi. 1830'da noter oldu. 1831-1833 arasında İngiltere'de kaldı. Bu arada iki kez Fransa'ya gitti. 1833'te Quebec'e döndü. 1833-1834 yıllarında *L'abeille canadienne* adlı dergiyi çıkardı. *Le Canadien* dergisinde siyasal yazılar ve şiirler yazdı. Kanada'da Fransız dilinin korunması için çaba gösterdi. 1837'de banka veznedarı olarak çalışmaya başladı. 1841'de *L'Institut* adlı dergiyi çıkardı. 1843'te Quebec yasama meclisinde çevirmen oldu. 1844-1864 arasında Quebec belediye meclisinin kâtibi olarak görev yaptı.

Garneau 1845-1848 arasında yayımlanan *Histoire du Canada* ("Kanada'nın Tarihi") adlı yapıtıyla ün kazanmıştır. Tarihi, analitik bir bilim olarak ele alan Garneau, birinci el kaynaklara yönelmiş, Kanada'daki tarih yazımına bilimsel tarih yöntemini uygulamıştır. Kanada'nın Fransız kesiminin tarihine milliyetçi bir açıdan yaklaşan Garneau, bu kesimin kendi dinlerini, dillerini ve yasalarını koruması gerektiğini savunmuştur. Kitabında Kanadalılar'ın askeri cesareti, Kanada'nın Fransa tarafından, terkedilmesi, Kanadalılar'ın ve İngilizler'in ortak Norman soyundan gelmesi gibi konuları ele almaktadır. Kitabı, Quebec'li tarihçiler ve edebiyatçılar arasında milliyetçi eğilimlerin güçlenmesinde etkili olmuştur.

- YAPITLAR (başlıca): *Histoire du Canada*, 3 cilt, 1845-1848, ("Kanada'nın Tarihi"); *Voyage en Angleterre et en France dans les années 1831-1833*, 1855, ("1831-1833 Yıllarında İngiltere ve Fransa'ya Yolculuk").

GARNIER, Adolphe (1801-1864)

Fransız, psikolog ve filozof. Bilinç, algı ve kavrama ile ilgili araştırmalar yapmıştır.

27 Mart 1801'de Paris'te doğdu, 4 Mayıs 1864'te Jouy-en-Josas'ta öldü. Collège de France'ta Jouffroy'nın öğrencisi oldu. Önce hukukla uğraştı, sonra felsefeye yöneldi. École Normale'de (Öğretmen Okulu) felsefe okuttu. 1842'den sonra Jouffroy'nın yerine Sorbonne'da felsefe profesörü oldu. 1859'da Académie de Sciences Morales et Politiques'e üye seçildi.

Garnier psikolojiyi, felsefeyi ilgilendiren tüm bilimlerin temeli olarak gördüğünden çalışmalarını bu alanda yoğunlaştırdı. Tini, tüm canlı varlıklarda

bulunan bir güç olarak nitelendirdi. Sevme gibi eğilimleri inceleyen ilk psikologlardan sayılan Garnier, bütün bu eğilimlerin temelinde haz ve acının yattığını, ötekilerin bu ilkel eğilimlerle anlık öğelerinin karışımından ortaya çıktığını savundu. Ona göre usun, gerçekliği de, ideleri de kavrama gücü vardır. Algılama ve kavrama edimlerinin birbirinden ayrılması gerektiğini, her algının bir kavrama, her kavramın da bir algıya karşılık olduğunu ileri sürdü. Garnier, genç olarak Jouffroy'ya ve Canlılık'a (Animism) bağlı görünse de bu görüşlerden birçok konuda ayrılmıştır. İnsan bilincinin karmaşıklığını ortaya koyması ise psikolojinin gelişimi için önem taşır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Traité des facultés de l'ame*, 1852, ("İnsan Tininin Yetileri Üstüne").

• **BAKINIZ:** JOUFFROY.

Toni Garnier

►
"Bir
Endüstri
Kenti"

GARNIER, Toni

(1869-1948)

Fransız mimar ve kent tasarımcısı. Çağdaş mimarlıkta yeni malzemelerin, yöntemlerin kullanılması yolundaki çalışmaları, kentleri bir bütün olarak ele alan tasarımlarıyla çağını aşan öneriler getirmiştir.

13 Ağustos 1869'da Lyon'da doğdu, 10 Ocak 1948'de La Bédoule'da öldü. Mimarlık eğitimine 1886'da Lyon Güzel Sanatlar Okulu'nda başladı. 1889'da Paris'e gitti ve eğitimini buradaki Güzel Sanatlar Okulu'nda sürdürdü. 1899'da okulun Roma Bursu'nu kazanarak Roma'ya gitti. Villa Medici'de çalışmalar yaptı. 1903'te kısa bir süre için Yunanistan'a gitti. 1904'te bursu sona erince Lyon'a döndü. 1905'te kentin başmimarlığına getirildi, bu görevinde çeşitli yapılar, kent planları tasarladı ve uyguladı. 1912'de Lyon'daki bölgesel mimarlık okulunda öğretim üyesi oldu. 1913-1914 arasında bu kentte düzen-

lenen uluslararası kent planlaması sergisinin yönetici mimarlığı görevini yürüttü, 1920'de bir süre Danimarka ve Almanya'da incelemelerde bulundu. Döndükten sonra gene Lyon'da çalışmalarını sürdürdü, çeşitli mimarlık yarışmalarına girdi, Lyon içinde ve dışında yapıtlar oluşturdu.

Garnier'nin mimarlık eğitimini sürdürdüğü 19. yy'ın sonlarında sanayileşmeyle birlikte yeni yapı malzemeleri, yeni yapım yöntemleri ortaya çıkmış, ama bunlara özgü biçimlendirme yolları henüz araştırılmamıştı. Mimarlar yapılarında tarihsel üslupları yineliyor, çağdaş malzeme ve yöntemlerden yararlanabilir bile onları geçmişten alınmış biçimlerle, geleneksel malzemelerle örtterek kullanıyorlardı. Yeni malzeme ve yöntemler, mimarların kendi uğraş alanı içinde görmedikleri üretim, ulaşım, vb gibi işlevlerde mühendislerce uygulanıyordu. Kent planlaması alanında ise sanayileşmenin neden olduğu hızlı ve sağlıklı büyüme karşılayacak fiziksel planlama önlemleri, ancak 19. yy'ın son on yılı içinde tartışılmaya başlamıştı. Yeni malzeme ve yöntemlerin çağdaş mimarlıkta kullanılarak kendilerine özgü biçimlere dönüştürülmesi de, kentleri bir bütün olarak ele alarak, onların işlevlerine göre alt birimlere ayıran yeni planlama düşünceleri de ancak 20. yy'ın başlarından sonra ağırlık kazanmıştır.

Böyle bir ortamda mimarlık eğitimini tamamlayan Garnier bütün bu sorunlar üstünde duran ilk tasarımcılardan biridir. Mimarlık ve kent tasarımı alanlarındaki bilgi ve deneyimleri, kendi düşünceleriyle birleştirerek çağdaş bir bireşime ulaştırmış, ileriye dönük çözüm önerileri geliştirmiştir. İtalya'da çalışırken kendinden öncekilerin yaptığı gibi Antik mimarlık yapıtlarını incelemek yerine çağdaş sorunlar üstünde durma yolunu seçmiştir. En önemli yapıtı bu sırada oluşturduğu *Bir Endüstri Kenti* adlı tasarımıdır. 1901'de başladığı bu çalışmasını 1904'te bitirerek Roma'da ve Paris'te sergilemiş, 1917'de de yayımlamıştır. Bu tasarım, bir ırmak kıyısında yer alacağı düşünülen 35.000 kişilik bir yerleşmenin ayrıntılı plan ve görünüşlerini içeren çizimlerden oluşmaktadır. Zamanının kent olgusunun bir eleştirisi niteliğini de taşıyan tasarım, çeşitli sorunlara somut, uygulanabilir çözüm önerileri getirmektedir.

Tasarımın özelliklerinden biri kenti bir bütün olarak ele almasıdır. Planlamasında o zaman için bir yenilik olan bölgeleme ilkesinden yola çıkılmıştır. Sanayi bölgesi ve içindeki yapılar tasarımın ağırlığını oluşturmaktadır; yerleşme sanayinin gereksinimlerini ön planda tutarak tasarlanmıştır. Çeşitli ağırlıktaki sanayilerin birbirlerinden yeşil alanlarla ayrılması, görece küçük sayılabilecek böyle bir kentin merkezinde nerdeyse bugünkü sosyal-kültürel merkezlerin programlarını anımsatacak kadar çok kültür, eğitim, eğlence-dinlenme ve spor yapılarına yer verilmesi, iç avlular ya da koridor gibi sokaklar oluşturmamanın konuların geniş yeşil alanların içine yerleştirilmesi, evlerin güneşten ve havadan en iyi biçimde yararlanmalarına özen gösterilmesi, okulların düzyayak ve serbest konumu, hastanelerin pavyonlar biçiminde düzenlenmesi, araç ve yaya trafiklerinin birbirinden ayrılması, bölgelerin iyi düşünülmüş bir yol ağıyla bağlanması, kentsel işlevlerin kendi içlerindeki gelişmelere olanak sağlayacak bir esneklikte yerleştirilme-

si, bu tasarımın kent planlaması açısından içerdiği yenilikler arasındadır.

- Garnier'nin *Endüstri Kenti*, mimarlık açısından da yenilikler içerir. Bunların en önemlisi malzeme olarak geniş ölçüde donatılı betonun (beton arme) kullanılmasıdır. Tasarımda bu malzemenin sağladığı işlevsel, yapımsal ve biçimsel olanaklar şaşırtıcı bir çağdaşlıkla araştırılmakta, serbest plan, yapıyı yerden kaldıran ayaklar, konsol çıkma, mantar taşıyıcı, bant pencere, cam dış duvar, çatı bahçesi gibi daha ilerde geliştirilecek pek çok öğeye yer verilmektedir. Bütün yapılar o çağa egemen olan anıtsal etki uyandırma, simetrik düzenleme, geçmiş üslupları yineleme gibi tasarım kaygılarından arınmış olarak yalın ve serbest biçimlere sahiptir.

Endüstri Kenti, teknik donatım açısından da önemli yenilikler içermektedir. Elektrikle ısıtma, yapılarda ısı denetimi, tesisat çekirdekleri gibi önerilerin yanı sıra, en küçük ayrıntılarına dek inilen yeni bir kanalizasyon sistemi de düşünülmüştür. Tasarımın önemli yapılarından biri, kente egemen bir yere yerleştirilmiş olan baraj ve hidro-elektrik santralidir. Kentin ısıtılması dahil tüm enerji gereksinmesi burada sağlanmaktadır. Çevreyi kirletmeyecek biçimde tasarlanan sanayi yapıları ferah ve aydınlıktır.

- Garnier bir 20. yy kentini toplumcu ilkelere göre düzenleyen ilk tasarımcılardan biridir. Tasarımında kent yönetiminin kent topraklarının sahibi olacağı, kentte yaşayanlara su, enerji, toplu ulaşım, temizlik gibi hizmetler getireceği gibi onlara ekmek, et, süt ve ilaç da sağlayacağı düşünülmüştür. Eğitim, kültür, sağlık, eğlence-dinlenme, spor gereksinimleri çok sayıdaki kamu kuruluşu tarafından karşılanacaktır. Kolektif hizmetlerle donatılan konutlar, çitlerin çevrelemediği bahçeler içinde yer almakta, böylece kesintisiz bir yeşil alan oluşturulmaktadır. Kent planına yansıyan başka bir görünüm de burada yaşayanların toplumsal konumlarındaki eşitliktir. Toplumcu ilkelere göre yönetileceği varsayılan kentte, bu işlevlere gereksinme olmayacağı gerekçesiyle, yargı ve güvenlik yapılarına, kışla ve kiliselere yer verilmemiştir.

Garnier yapmayı düşlediklerinin çok küçük bir bölümünü Lyon kentinde gerçekleştirebilmiştir. Burada süt ürünleri fabrikası, hastane, stadyum, mezbahe, okul gibi çeşitli kamu yapıları oluşturmuştur. Bunlarda sanayi kenti tasarımında geliştirmiş olduğu kimi düşüncelerin izine rastlanır, ama o bu ilk yapıtına bağlı kalmayarak kendini sürekli yenilemiştir. 1920'de yeni bir yerleşmenin planlarını tasarlama olanağını bulmuşsa da, kentin ne topraklarına, ne de onu gerektiği gibi donatacak olanaklara sahip olmayışı, burasının büyük kent yakınında kurulmuş bir işçi konutları yerleşmesi düzeyinde kalmasına neden olmuştur.

Garnier'nin adı ölümüne değin Lyon kenti dışında oldukça az duyulmuştur. Ama yapıtları, özellikle de *Endüstri Kenti* tasarımı ilerici çağdaş mimarlık çevrelerince bilinip izlenmiş, aralarında Le Corbusier'nin de bulunduğu pek çok tasarımcıyı etkilemiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Yapı: Belediye Süt Ürünleri Fabrikası*, 1904-1905, Lyon; *La Mouche Mezbahası*, 1909-1913, Lyon; *Olimpik Stadyum*, 1913-1916, Lyon; *Grange Blanche Hastanesi*, 1915-1930, Lyon; *Bilinmeyen Asker Anıtı*, 1924, Lyon; *Telefon Merkezi*, 1927, Lyon; *Les*

Etats-Unis Konut Yerleşmesi, 1928-1935, Lyon; *Boulogne-Billancourt Sosyal-Kültürel Merkezi* (Debat-Ponsan ile), 1931-1934, Paris yakınlarında. **Kitap:** *La cité industrielle-Etude pour la construction des villes*, ("Bir Endüstri Kenti-Kent Yapımı İçin Bir İnceleme"), 1917; *Les grands travaux de la ville de Lyon*, 1920, ("Lyon Kenti İçin Büyük Çalışma").

- **KAYNAKLAR:** İ. Badovici (M. Albert ile), *L'oeuvre de Tony Garnier*, 1938; Veronesi, *Tony Garnier*, 1948.

- **BAKINIZ:** BEHRENS, E.HOWARD, LE CORBUSIER, PERRET.

◀ **Mimarlık açısından yenilikleri**

GARRICK, David (1717-1779)

İngiliz tiyatro oyuncusu, yönetmen ve oyun yazarı. Sahne düzenine getirdiği yeniliklerle çağdaş tiyatronun gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.

19 Şubat 1717'de Hereford'da doğdu, 20 Ocak 1779'da Londra'da öldü. Öğrenimine 1736'da gittiği Lichtfield'te başladı. Ertesi yıl Londra'ya giderek hukuk okudu. Ancak bir süre sonra babası ölünce öğrenimini yarım bırakıp ticarete atıldı. 1740'ta Drury Lane Tiyatrosu'nun yönetmeni Charles Fleetwood'la tanıştı ve aynı yıl bu tiyatrodaki sahneye çıktı. Kısa zamanda birçok rolde oynadı ve başarılı oldu. 1741'de oynadığı *III. Richard* ile büyük üne kavuştu. O güne değin tiyatrodaki egemen olan abartılı Fransız üslubu yerine, daha doğal bir üslup getirdi. Özellikle *Hamlet*, *Macbeth* ve *Kral Lear* gibi trajik oyunlara uyguladığı doğal yorumla dikkati çekti ve dönemin en iyi Shakespeare yorumcusu olarak anılır oldu. Dramatik ve trajik roller dışında komedilerde de başarı sağladı. 1747'de Drury Lane Tiyatrosu'nun yönetmeni oldu. Kısa zamanda, klasik sahne düzenine önemli değişiklikler getirdi. O güne değin sahnenin arkasındaki balkonda yer alan orkestrayı sahnenin önüne yerleştirdi. Işığı yerden ve yanlardan vurdurarak kullandı. O güne değin çok yaygın olan ve geç gelip erken giden seyircilerden daha az para alınması uygulamasını kaldırdı. Bu yenilikçi uygulamaların yanı sıra, üstünde yeterince durulmamış bazı Shakespeare oyunlarını yeniden tiyatroya uyarladı, çeşitli sahneleme güçlükleri bulunan bazı oyunları da yeniden düzenleyerek sahnelledi. Böylece Drury Lane Tiyatrosu'nu dönemin en başarılı ve öncü tiyatrosu durumuna getirdi.

1750'den sonra yazdığı oyunların pek çoğu Drury Lane Tiyatrosu'nda sahnelendi, ama belirli oyuncular için yazılıp, belirli izleyici kesimlerini hedef aldıkları için kalıcı olamadılar.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Yazdığı Oyunlar: Miss in her Teens*, 1747, ("On Dokuzunda Bir Genç Kız"); *The Clandestine Marriage* (G. Golman ile) 1766, ("Gizli Evlilik"); *High Life Above Stairs*, 1775, ("Yüksek Sosyete Çıkan Merdiven"). **Rol Aldığı Oyunlar:** *III. Richard*, 1741; *Hamlet*; *Macbeth*; *Kral Lear*; *The Rehearsal*, ("Prova"); *The Alchemist*, ("Simyacı"); *Much Ado About Nothing*, (Kuru Gürültü).

◀ **20.yy kenti**

GARRISON, William Lloyd (1805-1879)

ABD'li gazeteci ve eylem adamı. Köleliğin kaldırılması mücadelesinin önderlerindendir.

10 Aralık 1805'te Massachusetts Eyaleti'nde Newburyport'ta doğdu, 24 Mayıs 1879'da New York'ta öldü. Bir ayakkabı yapımcısının ve bir marangozun yanında çalıştıktan sonra, bir süre Boston'da matbaacılık yaptı.

1828-1829 yıllarında *National Philanthropist* ve *Journal of the Times* dergilerinde çalıştı. 1828'de *Genius of Universal Emancipation* adlı dergiyi çıkaran Benjamin Lundy (1789-1839) ile tanıştı ve onun kölelerin aşamalı olarak serbest bırakılarak Afrika'daki kolonilere yerleştirilmelerini savunan görüşlerinden etkilendi. 1829'dan sonra dergiyi birlikte yönetmeye başladılar. Garrison kısa bir süre sonra İngiliz kölelik karşıtlarının savunduğu "hemen özgürleştirme" görüşünü benimsedi. Bu görüş doğrultusunda Ocak 1831'de *Liberator* (Kurtarıcı) adlı dergiyi çıkarmaya başladı.

Protestan dinini benimseyen ve toplumun günahlardan ve adaletsizliklerden arındırılması için mücadeleye eden Garrison'a göre kölelik bir günahtı. Günahtan aşamalı olarak değil, ancak bir anda kurtulabileceğine göre, kölelik hemen yasaklanmalıydı. Köleliğin iktisadi boyutlarını göz ardı eden ve kölelik olgusuna yalnızca ahlaki açıdan bakan Garrison, kölelerin serbest bırakılmalarından sonra, toplumsal yaşama uyum sağlamaları aşamasında ortaya çıkacak sorunlarla ilgilenmiyordu.

Garrison 1833'te Amerikalı Kölelik Karşıtları Derneği'ni (American Antislavery Society-AAS) kurdu. 1830'ların sonlarına doğru günahsız yaşama erişmenin olanaklı olduğu doğrultusundaki dini görüşleri benimsedi, yasalara ve siyasi kurumlara bağımlılığa karşı çıkarak köleliğin kaldırılmasının yanı sıra, kadın haklarına saygı gösterme gibi ilkeleri savunmaya başladı. 1840'ta bu görüşlerine katılmayan bir grup, dernekten ayrılarak Amerikalı ve Yabancı Kölelik Karşıtları Derneği'ni (American and Foreign Antislavery Society), köleliğe karşı mücadelenin siyasi mücadelenin dışında tutulmasına karşı çıkan ikinci bir grup ise Liberty Party'yi kurdu.

Garrison 1844'te, özgür eyaletlerin, köleci eyaletlerin günahını paylaşmaması için Birleşik Devletler'in dağıtılmasını önerdi. İç Savaş başlayınca Lincoln'un yanında yer aldı, 1863'te kölelere özgürlük tanıyan bildirgeyi destekledi. 1865'te AAS'nin amacına ulaştığını ileri sürerek derneğin kapatılmasını istedi. Ancak köleliğe karşı mücadelenin kölelere özgürlük tanımakla bitmediğini savunanlar derneğin çalışmalarının sürmesine karar verdiler ve Wendell Phillips'i başkan seçtiler.

Garrison Aralık 1865'te *Liberator*'un son sayısında derginin amacına ulaştığını yazdı. Yaşamının bundan sonraki döneminde Cumhuriyetçi Parti'yi destekledi. Kadın haklarının, barışseverliğin, serbest ticaretin savunuculuğunu yaptı ve zaman zaman gazetelere yazılar yazdı.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Thoughts on Colonization*, 1832, ("Kolonileştirme Üzerine Düşünceler");

GARROD, Dorothy (1892-1968)

İngiliz, arkeolog. Yakındoğu'da yaptığı Paleolitik Çağ (Eski Taş Çağı) araştırmalarıyla tanınmıştır.

Dorothy Annie Elizabeth Garrod, 5 Mayıs 1892'de Londra'da doğdu, 18 Aralık 1968'de Cambridge'de öldü. Özel öğrenim gördü. Cambridge Üniversitesi'ne bağlı Newnham College'da ve Oxford Üniversitesi'nde öğrenimini tamamladı.

1925-1926 arasında Cebelitarık'ta, 1928'de Doğu Anadolu, Irak ve İran'daki yüksek yaylalar ve dağlık bölgelerde Paleolitik Çağ araştırmaları yaptı. Irak'ta Süleymaniye yakınında Zarzi ve Hazar Merd adlı iki mağarada kazılar yaparak paleolitik bulgular saptadı. 1929'dan 1934'e değin Filistin'de Karmel Dağı'ndaki İngiliz-Amerikan ortak kazılarını yönetti, Paleolitik Çağ ve Mezolitik Çağ (Orta Taş Çağı) kültürlerini ortaya çıkardı. Buradaki mağara ve kaya sığınaklarında insanın evriminin izlenmesi açısından büyük önem taşıyan bazı iskeletler bulundu. *Neanderthal* insanıyla modern insan türü *Homo sapiens* arasında bir geçiş dönemine ait olan bu iskeletlerden bazıları günümüzden 41.000-36.000 yıl önceye tarihlendi. Garrod, bu mağaralarda ele geçen bulgular arasındaki yontma taş ürünlerini Kebaran kültürü olarak adlandırdı. Yine bu yöredeki Mezolitik Çağ'a ait *Wadi el Natuf* bulgularından yola çıkarak adlandırılan Natufian kültürünü de o tanımladı. 1938'de Bulgaristan'da Bacho Kiro Mağarası'nda araştırmalar yaptı. 1939'da Cambridge Üniversitesi'ne ilk kadın profesör olarak kabul edildi ve 1952'ye değin bu görevini sürdürdü. 1958-1964 arasında Güney Lübnan'daki bazı araştırmaları yönetti.

- **YAPITLAR (başlıca):** *The Upper Paleolithic in Britain*, 1926, ("İngiltere'de Üst Paleolitik Dönem"); *Excavations of a Mousterian Rock Shelter at Devil's Tower, Gibraltar* (L.H.Buxton ile), 1928, ("Cebelitarık'taki Şeytan Kulesi'nde Musteriyen Kaya Sığınağı Kazıları"); *The Stone Age of Mount Carmel*, 2 cilt, 1937-1939, ("Karmel Dağı'nın Taş Çağı"); *Excavations at the Cave of Bacho Kiro, North East Bulgaria* (D. Kirkbride ile), 1939, ("Kuzey Doğu Bulgaristan'da Bacho Kiro Mağarası'nda Kazılar"); *The Natufian Culture: The Life and Economy of a Mesolithic People in the Near East*, 1957, ("Natufin Kültürü: Yakın Doğu Mezolitik İnsanlarının Yaşamları ve Ekonomileri"); *Excavation of the Abri Zumoffen, Adlun, South Lebanon*, 1961, ("Güney Lübnan'da Adlun'da Abri Zumoffen Kazıları"); *Primitive Man in Egypt, Western Asia and Europe* (J.G.D.Clark ile), 1965, ("Mısır, Batı Asya ve Avrupa'da İlkel İnsanlar").

GARSTANG, John

(1876-1956)

İngiliz, arkeolog. Anadolu ve Filistin tarihöncesi arkeolojisine önemli katkılarda bulunmuştur.

5 Mayıs 1876'da İngiltere'de Lancashire yakınında Blackburn'de doğdu, 12 Eylül 1956'da Beyrut'ta öldü. Oxford Üniversitesi'ndeki Jesus College'da matematik ve astronomi öğrenimi gördüğü sırada arkeolojiyle ilgilendi. 1895'te Lancashire'daki Roma kalıntılarını araştırdı. 1899'da Mısır'a giderek 1908 yılına değin ünlü arkeolog W.F.Petrie ile Abidos, El Arabah, Mahasna, Beni Hassan gibi kentlerin kazılarında çalıştı.

1904'te Anadolu'ya bir gezi yaptı. İzlediği H.Winckler yönetimindeki Boğazköy kazıları onun Anadolu'ya ilgisini artırdı. 1907'de Liverpool Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü'nün Kilikya Ovası'nda yaptığı yüzey araştırmalarına katıldı. 1908'de bu araştırmada saptanan Suriye sınırı yakınındaki Sakçagözü Höyüğü'nde kazılara başladı. 1908 ve 1911'de iki mevsim sürdürülen çalışmalarda Geç Hitit döneminden Neolitik Çağ'a kadar sürekli tabakalanma saptandı. 1909-1914 arasında Kuzey Sudan'da Antik Meroë kentini ve yakınlarındaki güneş tapınağını kazdı.

1919'da Filistin'deki İngiliz Arkeoloji Okulu'nun müdürü oldu. Burada sistematik yüzey araştırmaları üstüne kavramlar geliştirdi. Gaza kenti yakınlarında, Ascalon'u da içeren birçok yerde araştırmalar yaptı. Ascalon'da İÖ 2000'lere tarihlenen bir yerleşme buldu. *Kutsal Kitap*'ın verilerini kanıtlamak amacıyla sürdürdüğü kazılarda 1926'da Galile Denizi yakınındaki Hazor'u saptadı. En önemli çalışmalarından biri 1930-1936 arasında gerçekleştirdiği Jericho kazılarıdır. Burada İÖ 4500-3500 arasına tarihlenen Neolitik Çağ tabakalarını İlk Bronz Çağı izliyordu. Garstang bu çağda, yani İÖ 3000'lerde Jericho'nun kent haline geldiğini ve İÖ 1400'lerde yıkıldığını ileri sürdü.

Garstang 1936-1937'de Anadolu'da Kilikya'da yeniden bir yüzey araştırması yaptı. Küçük bir alanda yüzden çok höyük saptadı. Bunlardan Mersin'in batısındaki öbür adıyla Soğuksu Höyük'te kazılara başladı. 1937-1939'dan sonra II. Dünya Savaşı nedeniyle ara verilen kazılara 1946'da devam etti. Neolitik tabakalanmanın kalınlığı 10 m'yi geçiyordu. Yerleşme, Kalkolitik Çağ'dan Hitit dönemine değin araştırıldı.

Garstang, yoğun alan çalışmalarının yanı sıra 1902'de Liverpool Üniversitesi'nde Mısır arkeolojisi alanında başladığı öğretim üyeliği görevini 1907'den 1941'e değin profesör olarak sürdürmüş, arkeoloji yöntemleri ve alan uygulamaları konusunda dersler vermiştir. 1949'dan ölümüne değin Ankara'da İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün başkanlığını yapmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *The Land of Hittites*, 1910, ("Hititlerin Ülkesi"); *Meroë: The City of the Ethiopians*, 1911, ("Meroë: Bir Etiyopya Kenti"); *The Hittite Empire: Being a Survey of the History, Geography and Monu-*

ments of the Hittite Asia Minor and Syria, 1929, ("Hitit İmparatorluğu: Anadolu ve Suriye'de Hititlerin Tarihi, Coğrafyası ve Anıtları Konusunda Bir Yolculuk"); *The Foundations of Bible History: Joshua, Judges*, 1931, ("Kutsal Kitap Tarihinin Temelleri: Jesu ve Yargıçlar"); *Prehistoric Mersin, Yümük Tepe in Southern Turkey*, 1953, ("Tarihöncesi Mersin: Türkiye'nin Güneyindeki Yümük Tepe"); *The Geography of the Hittite Empire* (O.R.Gurney ile), (ö.s.), 1959, ("Hitit İmparatorluğunun Coğrafyası").

- **KAYNAKLAR:** *Anatolian Studies*, VI, 1956, (J.Garstang anısına özel sayı, bibliyografya içerir); G.E.Daniel, *A Hundred Years of Archeology*, 1950; O.R.Gurney, *The Hittites*, 1969.

- **BAKINIZ:** KENYON, PETRIE, WINKLER.

GARVEY, Marcus M.

(1887-1940)

Jamaikalı eylem adamı. Afrika milliyetçi hareketinin önderlerindendir.

17 Ağustos 1887'de Jamaika'da St. Ann's Bay'de doğdu, 10 Haziran 1940'ta Londra'da öldü. 14 yaşına kadar okula devam edebildi. Daha sonra bir basımevinde çırak olarak çalışmaya başladı. 1903'te Kingston'a giderek Jamaika'daki ilk sendika olan Matbaacılar Sendikası'nı kurulmasına öncülük etti. Daha sonra *Watchman* adlı bir dergi yayımladı.

1910'da Orta Amerika'yı dolaştı. 1912-1914 arasında kaldığı Londra'da Afrika milliyetçiliğini savunan gruplarla ilişki kurdu. 1914'te Jamaika'ya dönerek Universal Negro Improvement Association'ı (UNIA) (Evrensel Zenci İlerleme Derneği) ve African Communities League'i (Afrika Toplulukları Birliği) kurdu. 1916'da ABD'ye giden Garvey New York'ta UNIA'nın bir şubesini açtı. Daha sonra AED'nin diğer kentlerinde, Güney Amerika'da ve Karayibler'de yeni şubeler kurdu. Derneğin resmi yayın organı olan *Negro World* gazetesini dünyanın her yanındaki zenci topluluklarına ulaştırmaya çalıştı. Afrika Ortodoks Kilisesi'nin kurulmasına öncülük etti.

Afrikalıların kendilerini iktisadi olarak güçlendirmelerini savunan Garvey, Black Star Line ve Negro Factories Corporation adlı ticaret şirketlerini kurdu. 1925'te Black Star Line şirketine ilişkin bir yolsuzluk olayı nedeniyle tutuklandı. Üç yıla yakın hapis yattıktan sonra Jamaika'ya gönderildi. Burada bir süre siyasetle uğraştıktan sonra yeniden İngiltere'ye giderek Afrika milliyetçiliğini yaygınlaştırmaya çalıştı.

Garvey'in başlattığı hareket çağdaş dünyadaki en büyük milliyetçi zenci hareketlerinden biridir. 1922-1924 arasında hareketin yandaşlarının sayısı 8 milyonu aşmıştı. Zencilerin kendi tarihlerine ve kültürel miraslarına sahip çıkmalarını savunan Garvey, zencilerin kendi kendini yönettiği bir toplum oluşturmalarını amaçlamaktaydı.

GARY, Romain

(1914-1980)

Fransız, yazar. Emile Ajar takma adıyla yayımladığı romanına Goncourt Ödülü verilmiştir.

Litvanya'da doğdu, Paris'te öldü. On dört yaşında Fransa'ya geldi. Ortaöğrenimini Nice'te bitirdikten sonra Paris'te hukuk eğitimi gördü. II. Dünya Savaşı'nda pilot olarak görev yaptı, Fransa'nın Alman işgalinden kurtarılması için savaştı. Afrika ve Normandiya'da çarpışmalara katıldı. II. Dünya Savaşı yıllarında yazdığı *Education européenne* (Polonya'da Bir Kuş Var) adlı romanıyla 1945'te Eleştirmenler Ödülü'nü aldı. 1945'te Fransa Dışişleri Bakanlığı'na girdi, çeşitli ülkelerde diplomat olarak görev yaptı. Dışişlerindeki görevinden ayrılıp kendini tümüyle yazarlığa, film çalışmalarına ve ABD dergileri için araştırma gezilerine verdi. 1962'de ABD'li sinema oyuncusu Jean Seberg ile evlendi. 1980'de yaşamına kendi eliyle son verdi.

Romain Gary, sayısı otuz yaklaşan romanlarında genellikle çağdaş yaşamın yalnızlığa ittiği kalabalık kent insanını ele almış, çıkış yolu olarak gördüğü sevgiyi, daha mutlu bir dünya yaratmak için en önemli araç olarak kabul etmiştir. İletmek istediği düşünceleri usta bir anlatımla biçimlendirmiş, yapıtlarıyla çağdaş Fransız romanlarının gelişimine katkıda bulunmuştur.

Ölümünden sonra oğlu, avukatı ve kitaplarını basan Gallimard Yayınevi'nin yöneticileri tarafından yapılan açıklamalarla ortaya çıkan bir oyunu, tüm Fransız eleştirmenlerinin eleştirisi niteliğindeydi. 1974-1979 arasında yayımladığı *Gros Cailin*, *La vie devant soi* (Onca Yoksulluk Varken), *Pseudo* ve *L'angoisse du roi Salomon* ("Kral Süleyman'ın Bunalımı") gibi romanları çok beğenilen, kısa sürede büyük bir ün kazanan, *Onca Yoksulluk Varken*'le Fransa'nın en büyük edebiyat ödülleri olan Goncourt Ödülü'nü kazanan, ama geri çeviren, yapıtlarını yayınevine postayla gönderen, kimsenin tanımadığı, görmediği yazar Emile Ajar, gerçekte Romain Gary idi. Eleştirmenlerin göklere çıkardıkları "genç" yazar Emile Ajar'ın, "yolun sonuna gelmiş bir yazar" diye nitelenen Romain Gary olduğunu öğrenmek kamuoyunda büyük şaşkınlık yaratmıştı.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Education européenne*, (Polonya'da Bir Kuş Var); *Tulipe*, ("Lale"); *La promesse de l'aube*, (Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı); *Adieu Gary Cooper*, ("Elveda Gary Cooper"); *Chien Blanc*, 1970, ("Beyaz Köpek"). **Emile Ajar Takma Adıyla:** *Gros Cailin*, 1974; *La vie devant soi*, 1975, (Onca Yoksulluk Varken); *Pseudo*, 1976; *L'angoisse du roi Salomon*, 1979, ("Kral Süleyman'ın Bunalımı").

GASKELL, Elizabeth

(1810-1865)

İngiliz, romancı. Victoria dönemi İngiliz romanının toplumsal sorunlara yönelen yazarlarındandır.

Elizabeth Cleghorn Gaskell, 29 Eylül 1810'da Londra'da doğdu, 12 Kasım 1865'te Holybourne'da öldü. Bir papazın kızıydı. Annesi ölünce, çocukluğu Knutsford kasabasının küçük bir köyünde akrabalarının yanında geçti. On beş yaşında Stratford-upon-Avon'da okula başladıysa da iki yıl sonra bıraktı. 1832'de bir papazla evlendikten sonra dönemin sanayi merkezlerinden Manchester'a yerleşti ve yaşamının sonuna kadar orada kaldı. Oğlunun 1844'teki ölümünün de etkisiyle yazarlığa başladı.

1848'de yayımlanan ilk romanı *Mary Barton* yoksul bir işçi ailesinin öyküsü etrafında 1840'lar sonu Manchester kentindeki yaşamı yansıtır, işçi sorunları karşısında işverenlerin kayıtsızlıklarını ele alır. Gaskell, bu romanıyla, Thomas Carlyle ve Charles Dickens gibi dönemin ünlü yazarlarının övgüsünü toplamış, *Cranford* adlı kitabı 1851-1852 arasında Dickens'ın *Household Words* adlı dergisinde dizi biçiminde yayımlanmıştır.

Yoksulluk, işsizlik, kadının ezilmişliği gibi toplumsal sorunları dile getirme isteği Gaskell'in romanlarının temel kaygısıdır. Sınıf çatışması, kır-kent karışıklığı ve kadın-erkek eşitsizliği gibi sorunları duygusal, yer yer dokunaklı bir üslupla ele almıştır. Victoria dönemi (1837-1901) İngilteresi'ndeki acımasız toplumsal koşulların ve katı ahlak yargılarının karşısına Hristiyan düşüncesinden beslenen bir hayırseverlikle ve toplumsal çelişkileri uzlaştırma kaygısıyla çıkmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Works*, (ö.s.), A.W.Wand (der.), 8 cilt, 1906, ("Tüm Yapıtları"). **Roman:** *Mary Barton*, 1848; *Cranford*, 1853; *Ruth*, 1853; *North and South*, 1855, ("Kuzey ve Güney"); *Sylvia's Lovers*, 1863, ("Sylvia'nın Aşıkları"); *Cousin Phyllis*, 1864, ("Kuzen Phyllis"); *Wives and Daughters*, 1866, ("Zevceler ve Kız Çocuklar"). **Öykü:** *Life in Manchester*, 1848, ("Manchester'da Yaşam"). **Biyografi:** *Life of Charlotte Brontë*, 1857, ("Charlotte Brontë'un Yaşamı").

- **BAKINIZ: DICKENS.**

GASPARIN, Adrien

(1783-1862)

Fransız tarım iktisatçısı ve siyaset adamı. Tarım iktisadının gelişmesine yaptığı katkılarla tanınmıştır.

Adrien Etienne Pierre Gasparin, 29 Haziran 1783'te Orange'da doğdu, 7 Eylül 1862'de aynı kentte öldü. Bir siyaset adamının oğludur. Genç yaşında süvari birliğine girdi. Fransa ile Prusya ve Rusya arasındaki Eylau Savaşı'nda yaralandığı için 1807'de

askerlikten ayrıldı. Aynı yıl Lyon Veteriner Okulu'nda görevlendirildi. Bu sırada tarım sorunlarıyla ilgilenmeye başladı. Tarım ve iktisat üzerine çalışmalar yaptı. Temmuz Monarşisi döneminde Carpentras'tan milletvekili seçildi. Loire, Isère ve Rhône'da polis müdürlüğü, 1836-1837 yıllarında Molé hükümetinde içişleri bakanlığı yaptı. Mart 1839'da kral tarafından kurulan geçici hükümette içişleri ve ticaret bakanlıklarına atandı. Hükümetin Nisan 1839'da dağılmasından sonra siyasi yaşamdan çekildi.

Gasparin 1840'ta Bilimler Akademisi'ne kabul edildi ve akademinin Tarım İktisadı Bölümü'nün başkanı oldu. 1851'de Versailles Ulusal Tarımbilim Enstitüsü'nün müdürlüğüne getirildi. Bu görevi sırasında Fransa'da tarım eğitimini başlatmaya çalıştı. Ancak enstitünün 1852'de dağıtılması nedeniyle bu amacına ulaşamadı. Bu tarihten sonra bilimsel çalışmalarını sürdürmek üzere Orange'a çekildi.

Gasparin tarım iktisadına bir yandan fizik, kimya ve biyoloji gibi doğal bilimlerin, diğer yandan iktisat biliminin sonuçlarından ve verilerinden yararlanan önemli katkılarda bulunmuştur. Meteorolojik araştırmalarının sonucunda çizdiği, Fransa'nın tarım kuşaklarını belirleyen bitki örtüsü haritaları bugün de geçerliliğini korumaktadır. Gasparin, tarıma elverişli toprakların yapısı, bileşimi, sınıflandırılması ve değeri ile yakından ilgilenmiştir. Bu türden teknik çalışmaların yanı sıra, tarım işletmelerinin ekim, örgütlenme ve yönetim sistemlerini, tarımda sermaye birikimi, mülkiyet ilişkileri ve pazar sorunlarını inceleyerek tarım iktisadına toplumsal bir boyut da kazandırmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Recueil de mémoires d'agriculture et d'économie rurale*, 3 cilt, 1829-1841, ("Tarım ve Tarım İktisadı İncelemelerinden Bir Derleme"); *Cours d'agriculture*, 5 cilt, 1843-1849, ("Tarım Dersleri"); *Principes de l'agronomie*, 1854, ("Tarımbilimin İlkeleri").

GASSENDI, Pierre (1592-1655)

Fransız, filozof. ılımlı bir Kuşkuculuk'la geliştirdiği atomcu felsefeyi savunmuş, Epikuros'u çağının bilimsel atılımları bağlamında yorumlamıştır.

22 Ocak 1592'de Provence'taki Champtercier'de doğdu, 24 Ekim 1655'te Paris'te öldü. Digne ve Aix'te öğrenim gördü. 1614'te Avignon'da tanrıbilim doktoru sanını aldı. 1617'den 1623'e değin Aix'te felsefe profesörü olarak görevlendirildi. 1625 ve 1628'de Paris'e giderek astronomi çalışmalarını sürdürdü. 1629'da Hollanda'ya ve ertesi yıl yeniden Paris'e gitti. Buralarda gününün tanınmış bilim adamlarıyla tanıştı. 1634'te Digne katedrali başrahlılığına atandı. 1645'te Paris'teki, o çağda adı Collège Royale olan, Collège de France'ta matematik kürsüsü başkanı oldu. Bozulan sağlığı nedeniyle bu görevini düzenli olarak sürdüremedi.

Gassendi 17.yy başlarının en etkili düşünürleri arasındadır. Çağdaşları olan Descartes ve Hobbes'u eleştirmiş, özellikle Descartes'ın felsefe dizgesine bir

Pierre Gassendi

almaşık olarak, o günün büyük bilimsel atılımlarını özümleyen bir görüş oluşturmuştur. Gassendi'nin düşünceleri üzerindeki üç ana etki kaynağı, modern bilim, Kuşkuculuk ve Atomculuk'tur. Felsefe ile ilgilenmeye başladıktan sonra, ilk olarak Kuşkuculuk'u benimsemiştir. Önceleri özellikle Sekstos Empirikos ve Montaigne'in yazılarının etkisi altında uç bir Kuşkuculuk'u yeğlerken, sonraları bunu giderek yumuşatmıştır. Bu yumuşama onun çağında ortaya çıkan bilimsel ilerlemelerin etkisiyledir. Sonuçta, Gassendi, bilimin getirdiği yenilikleri, sınırlandırılmış Kuşkuculuk'la yorumladığı, Epikuros'un görüşlerinden yararlanarak açıklamıştır. Böylece, Descartes'ın Mekanizmi'ne almaşık olan ve onunkinden daha özdekçi bir Mekanizm kurmuştur. Yeni Çağ'ın başlarında, yeni bilimle birlikte bütün büyük düşünürler Eski Yunan Özdekçileri'nin Mekanizmi'ni benimsemişlerdi. Ancak, bu Özdekçiler'in atomcu kuramını, Mekanizm'le tutarlı olarak yeniden geliştiren Gassendi'dir. Olgun düşüncelerini dizgeleştirdiği yapıtı *Synagma Philosophicum* ("Felsefenin Düzeni") mantık, bilgi, doğa ve ahlak konularıyla ilgilidir.

Gassendi, hem Dogmacılık'ın kör inançları, hem de Kuşkuculuk'un sınırları dışında kalan güvenilir bilginin ne yolla elde edileceğini araştırır. Ona göre insan zihninin güç ve yetisini ne küçümsemeli ne de abartmalıdır. Kuşkucu ve dogmacıların yaptığı bu iki aşırı uca saplanmaktan başka bir şey değildir. Aşırı bir Kuşkuculuk yerine yapıcı ya da yumuşatılmış Kuşkuculuk yeğlenmelidir. Böyle bir yaklaşımla doğanın kendisi değil, yalnızca bir görüntüsü algılanır. Evrenin anlaşılmasını sağlayan ve doğruluğundan kuşkulanılmasına gerek olmayan bir bilgi olanaklıdır. Bu tür bilgiye Gassendi, "sınırlandırılmış bilgi" der. Sınırlandırılmış bilgiye erişebilmek için önce algıyı, sonra da algının getirdiği en temel inanç olan dış nesnelerin varlığını kabul etmek gerekir. Duyularla doğrudan kavranamayan konu ve olgular, yine duyuda bulunan imlerle kavranır. Bu yol, usu deneye uygulamaktan geçer. İnsan doğada bulunan çeşitli olayları deneye doğrudan kavrayamadığında usuyla kavrar. Örneğin bir yerde duman görüldüğünde, orada ateş olduğu, ateş görülmesi de anlaşılabilir. Duyular ve duyulara dayanarak us ile elde edilen bu bilgi, kuşkunun

*Sınırlan-
dırılmış
bilgi*

dışındadır. Sınırlandırılmış bilginin doğruluğu ve değeri deney yoluyla sınanır. Bu yolla elde edilmiş olan saltık doğru değil, onun yalnızca bir gölgesi, bir görüntüsüdür. Ancak bilim açısından bu da yeterlidir.

Descartes'ı eleştiren, Francis Bacon ve Hobbes'a karşı da yazılar yazan Gassendi'ye göre, bu düşünürlerden hiçbirinin dizgesi tutarlı sayılamaz. Varlık ve doğa konusunda Gassendi Epikuros'u izler. Epikuros'un görüşlerinin dinsel kabullerle çatıştığı yerlerde ise Atomculuk'u yumuşatır, değiştirir. Ona göre evren, bölünmez atomlardan oluşur. Bu atomlar boş uzayda sürekli devinimdedir. Gassendi, günün bilimsel bulgularına dayanarak özdeğin ve onun en küçük parçacıkları olan atomların zorunlu niteliğinin öncelikle katılık, ya da girilmezlik (solidité) ve sonra da uzam, biçim ve ağırlık olduğunu öne sürer. Atomlar değişik boy ve biçimdedir. Bir araya gelerek bilinen nesneleri oluştururlar. Nesneler deneyle betimlenir, bunların biçimleri de deneyle kavranır. Matematiksel betimlemeye güvenmeyen Gassendi'ye göre nesnelerde algılanan renk, ses, tat, koku ve dokunum gibi nitelikler gerçekte nesnelere özgü değildir. Bunlar atomların deviniminin insanın algı organları üzerinde yaptığı etkilerdir. Bu düşünceyi Eski Yunan Atomculuğundan alarak benimseyen Gassendi, böylece Locke'un birincil-ikincil nitelikler ayrımını hazırlamıştır. Ona göre, evrendeki bütün değişiklikler atomların

Evren
ve
Atomlar

Tinin
yapısı

yer değiştirmesinden, yani devinimden kaynaklanır.

Gassendi, devinimin atomların zorunlu nitelikleri arasında olduğu görüşünü yadsır. Skolastik inançlara uygun olarak, atomlara devinimi Tanrı'nın verdiği öne sürer. Tanrı, atomları yukarıdan aşağıya doğru devindirmiş ve değişik ağırlıktaki atomlar bu nedenle çarpışmış, yön değiştirmiş ve böylece de doğadaki bileşim ve değişimler oluşmuştur. Tanrı'nın atomlara devinim verisi, onun ilk devindirici oluşundan ötürüdür. Aristoteles'ten gelen bu görüş, Orta Çağ'da, özellikle Aquino'lu Thomas'ın elinde bir Tanrı kanıtına dönüşmüştür. Gassendi bu görüşü benimser ve evrende atomların birleşerek oluşturduğu düzenin Tanrı'nın tasarımı olduğu kanıtını da kullanır. Evrenin düzenini görüp de bundan Tanrı'nın varlığını çıkarsamayanları körlükle niteler. "İlk neden" ve "tasarım" Tanrıtanıtların benimsemesine karşın Descartes'in kullandığı varlıkbilimsel kanıta karşı çıkmıştır.

Gassendi'nin anlık felsefesi, Tinselcilik'i sınırlı olan bir İkicilik getirir. Onun görüşüne göre, hayvanların da tinleri vardır. Ancak bu tinler tıpkı Demokritos'un düşündüğü gibi ateşten daha ince bir özdekten başka bir şey değildir. İnsan tini ise ussal olmayan ve ussal olan öğelerden oluşan bir bileşiktir. Ussal olmayan öğe, insana ana-babasından gelir ve hayvan tini gibi özdekseldir. Hayvan tini ve insan tininin

Anlık Kuramları

Anlık, felsefe tarihinde süregelen bir sorun olmuş, anlık denen olgunun doğasını açıklayan kuramlar ilginç bir çeşitlilik kazanmıştır. Anlıkla ilgili ilk soru, bu olgunun özdekten bağımsız bir varlık taşıyıp taşımadığıdır. Buna olumsuz yanıt veren görüş Özdekçilik'tir. Özdekçilik'e göre, anlık özdeğe indirgenebilir; çünkü onun özdeksel bir doğası vardır. Demokritos* ve onu izleyen Epikuros* gibi düşünürler anlığı ince bir özdek olarak görmüşlerdir. Modern düşünce Özdekçilik'i, anlığı devinime indirgemeye çalışmış, 20. yy'da ise Davranışçılık ve Özdeşlik savı gibi kuramlar ortaya atılmıştır. Felsefi Davranışçılık'a göre, anlıksal olgular davranış eğilimlerine indirgenebilir. Özdeşlik savına göre ise, anlıksal olgular merkezi sinir sistemindeki fizyolojik olaylarla özdeşdir. Davranışçılık Ryle* ve Wittgenstein*, Özdeşlik ise Davidson* ve Smart* gibi düşünürlerce savunulmuştur.

Anlığın özdekten bağımsız bir varlık taşıdığını kabul eden yaklaşımların başında İdealizm gelir. İdealizm'e göre gerçek varlık anlıksaldır ve özdek temelde anlığa indirgenebilir. Platon*, Berkeley* ve Hegel'de* değişik biçimlerde ortaya çıkan İdealizm'den daha yumuşak bir tutum, hem özdeği, hem de anlığı birbirinden bağımsız varlıklar olarak kavrayan İkicilik'tir (Düalizm). Anlığın bir töz olarak yorumlanması tin kavramını getirmiştir. Buna karşılık Hume'u* izleyenler, anlığı anlıksal olguların bir toplamı

olarak görürler. Bu görüşte Tinselcilik'e yer yoktur. İkicilik, tıpkı Özdekçilik ve İdealizm gibi eskilere gider. Yeni Çağ'lara Hristiyanlık yoluyla aktarılmıştır. Descartes*, İkicilik'i modern düşünce içinde en keskin biçimde kuran ilk filozoftur. İkicilik'in çözmesi gereken başlıca sorun, ayrı ve bağımsız varlıklar olarak tanımladığı özdek ve anlığın insanda gözlemlenen ilişkileridir. Bağımsız varlık türleri arasında düşünülen bu ilişki nasıl olanak bulur? Descartes, her iki varlığın da insanda karşılıklı etkileşim içinde olabileceğini öne sürmüştür. Malebranche*, Geulincx* ve Leibniz* bunun tutarsız olduğunu düşünerek, karşılıklı ilişki gibi görünenin gerçek bir nedensel ilişki olmadığını, özdeksel ve anlıksal olayların insanda koşut olduğunu savunmuşlardır. Koşutçuluk adı verilen bu görüş, koşutluğu çoğu durumda Tanrı'ya bağlar. 18. ve 19. yy'da yaygınlık kazanan Gölgeolguculuk (epiphenomenalism) nedensel etkinin, tek yönlü olarak, yalnız özdekten tine doğru gerçekleştiğini savunur. Bu görüş, anlığı özdeğe indirgenmeyen bağımsız bir varlık olarak kabul ettiğinden, özdeğe değil, ikicidir. Gassendi, anlık ulamını, başlıca yetileriyle, büyük ölçüde özdeğe indirgemiş, ancak "ussal öğe" dediği bölümü, Hristiyanlık doğrultusunda özdekten bağımsız bir varlık olarak kabul etmiştir. Böylece benimsemiş olduğu İkicilik'te bir bağımsız varlık olarak anlığa verilen pay çok küçüktür.

ussal olmayan ögesi ölümlüdür. Ussal öge ise özdeksel değildir, insana Tanrı'dan gelmiştir; özdeksel olmaması nedeniyle, ölümsüzdür. Gassendi'ye göre algı ve imgelem hem insanda hem de hayvanda bulunan anlık yetilerdir. Algı bütünüyle fiziksel olan nedensel bir süreçtir. Sürecin sonunda beyinde bir iz kalır. İmgelem ise, belleği de kapsar ve algı sonucunda anlıkta kalan izleri kullanır. İmgelemin üç işlevi, kavrama, yargı ve usavurmadır. Kavrayış, algının etkileri ve bu etkilerin sonradan uyarımı olan anımsama ve imgelem içerikleri ile ilgilidir; yargı ve usavurma kavramların karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırmalar birtakım bağlantılarla sonuçlanır. İnsan anlığının ussal olmayan ögesine özgü olan bu yetiler temelde özdekseldir ve hayvanlarla ortakdır. Ussal ögenin yetisi anlaktır. Tanrı, uzay ve zaman gibi varlıklar ancak bu yetiyle kavranabilir. Ahlak konusunda Gassendi bütünüyle Epikuros Hazcılığı'nı izlemiştir.

Gassendi Newton'a değin, Descartesçi doğa düşüncesinin tek ciddi almaşığı olarak görülmüş, ayrıca Locke'u etkilemiştir. Locke'u etkileyişi nesnelerin nitelikleri ve de özellikle anlık yetileri konuları olmak üzere iki yönlüdür.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Disquisitio Metaphysica*, 1644, ("Metafizik Araştırmaları"); *De Vita et Moribus Epicuri*, 1647, ("Epikuros'un Yaşamı ve Ahlakı Üzerine"); *Animadversiones in Decimum Libri Diogenes Laerti, qui est de Vita, Moribus Placitisque Epicuri*, 1649, ("Epikuros'un Yaşamı ve Hazcı Ahlakı Üzerine Olan Diogenes Laertius'un Onuncu Kitabına Değgin Görüşler"); *Syntagma Philosophicum*, (ö.s.), 1658, ("Felsefenin Düzeni").

• **KAYNAKLAR**: F.A.Lange, *The History of Materialism and Criticism of its Present Importance*, 1957; R.H.Popkin, *The History of Skepticism from Erasmus to Descartes*, 1964; B.Rochot, *Les Travaux de Gassendi sur Epicure et sur l'atomisme*, 1944.

• **BAKINIZ**: ARİSTOTELES, DEMOKRİTOS, DESCARTES, EPİKÜROS, HOBBS, LOCKE, MONTAIGNE, SEKSTOS EMPEİRİKOS.

GASSER, Herbert Spencer (1888-1963)

ABD'li fizyoloji bilgini. Erlanger ile birlikte, sinir tellerinin çaplarına bağlı olarak elektrik impulslarını değişik hızda ilettiğini ortaya koymuştur.

5 Temmuz 1888'de Wisconsin Eyaleti'nin Platteville kentinde doğdu, 11 Mayıs 1963'te New York'ta öldü. 1910'da Wisconsin Üniversitesi'ni bitirerek, önce bu üniversiteye bağlı tıp okulunda, daha sonra Johns Hopkins Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü ve 1915'te tıp diplomasını aldı. Wisconsin Üniversitesi'nde asistan olarak başladığı öğretim ve araştırmacılık görevini seçerek, 1916-1921 arası Washington Üniversitesi'nde fizyoloji uzmanı, 1921'den 1931'e değin aynı üniversitede farmakoloji profesörü olarak çalıştı. O tarihte Cornell Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde fizyoloji profesörlüğüne, 1935'te de Rockefeller Enstitüsü Tıp Araştırmaları Merkezi'nin yöneticiliği

ne getirildi ve 1953'te emekli oluncaya değin bu görevi sürdürdü.

Sinir fizyolojisine ilişkin çalışmalarıyla birçok üniversiteden onur doktorası alan ve bilimsel kuruluşların üyeliğine seçilen Gasser, 1944 Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'nü, çalışma arkadaşı Erlanger ile bölüşmüştür.

Gasser'in, Wisconsin Üniversitesi'nde öğrencisi olduğu Erlanger ile sonradan Washington Üniversitesi'nde sürdürdüğü ortak çalışmalar, sinir tellerinin yapısal ve işlevsel özellikleri arasındaki ilişkinin anlaşılmasında önemli bir aşamadır. Sinir tellerince iletilen elektrik impulslarının genliğini 100 000 kat kadar yükselten Gasser ve Erlanger, katot ışınli bir osilograf yardımıyla bu impulsları kaydetmeyi başardıklarında, impulsların kalın ve ince sinir tellerinde aynı hızla yayılmadığını gördüler. Tek işlevli sinirler eşit çapta sinir tellerinden oluşuyor, bu nedenle impulslar tüm sinirin uzantısı boyunca eşit hızla ilerliyordu. Buna karşılık, hareket (motor) ve duyu siniri gibi karmaşık işlevli sinirlerde, uyarıları daha çabuk ileten kalın çaplı sinir telleri ile uyarıları daha yavaş ileten ince çaplı sinir telleri bir arada bulunuyordu. Sinir tellerinin işlevlerine bağlı olarak değişik yapısal özellikler gösterdiğini kanıtlayan ve nörofizyolojiye değerli bilgiler sağlayan bu çalışmaları nedeniyle, 1944 Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü iki araştırmacıya verildi.

• **BAKINIZ**: DALE, ECCLES, ERLANGER.

GATSCHET, Albert Samuel (1832-1907)

İsviçre asıllı ABD'li etnolog ve dilbilimci. Amerikan yerli dillerini ilk derleyenlerdendir.

3 Ekim 1832'de İsviçre'nin Bern kentinde doğdu, 16 Mart 1907'de ABD'de öldü. 1846-1852 arasında Bern Üniversitesi'nde dilbilim öğrenimi gördü. 1852-1858 arasında Berlin Üniversitesi'nde Yunanca ve kuramsal eleştiri konusunda yoğunlaşan çalışmalar yaptı. 1858'de Bern'e dönerek dilbilim ve diğer konularda yazılarıyla meslek yaşamını sürdürdü. 1868'de ABD'ye göç etti, New York'a yerleşti. Amerikan yerlilerinin dilleriyle ilgilendi ve tamamen yeni olan bu dalda çalışmaya başladı.

Antropolog John Wesley Powell'ın önerisiyle 1877'de ABD Jeolojik Yüzey Araştırması'na etnolog olarak atandı. Yüzden fazla kabilenin dilleri ve etnolojik özellikleri üzerine veriler derledi. Bugün hemen hemen kaybolan bazı yerli dillerinin belgelenmesini sağladı. 1879'da, Amerikan Etnoloji Bürosu'nun kurucuları arasında yer aldı. J.W.Powell'in hazırladığı, 1891'de yayımlanan yerli dilleri konusundaki raporun hazırlanmasına katıldı. 1892'de Bern Üniversitesi'nden doktor unvanını aldı. Kuruluşundan 1905'te emekliye ayrılışına değin Amerikan Etnoloji Bürosu'nda çalıştı. Dilbilim üzerine yetmişden fazla makale yazdı.

Gatschet, çağdaşı evrim kuramcısı Lewis Henry

Morgan'ın Amerika'nın yerli demokrasileri konusundaki kuramsal genellemelerine karşı çıktı. Natchez, Toltek, İnka ve Aztekler'de kalıtsal kast sistemlerinin geçerliliği konusunda ısrar etti. Bu görüş kendisinden sonra gelen antropologlar tarafından doğrulandı.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Ortsystemologische Forschungen als Beiträge zu einer Toponomastik der Schweiz*, 1867, ("İsviçre'deki Yer İsimleri ve Kökenleri Konusunda Dilbilimsel Bir Çalışma"); *A Migration Legend of the Creek Indians*, 2 cilt, 1884-1888, ("Creek Yerlilerinin Bir Göç Efsanesi"); *The Klamath Indians of Southwestern Oregon*, 2 cilt, 1890, ("Güney Batı Oregon'da Klamath Yerlileri").

- **BAKINIZ:** L.H.MORGAN, J.W.POWELL.

GATTI, Armand

(1924)

Fransız oyun yazarı ve gazeteci. Halk kitlelerine yönelen oyunlarında genellikle güncel siyasal olayları konu almıştır.

Monaco'da doğdu. II. Dünya Savaşı sırasında, direnişçilere katıldığı için Naziler tarafından tutuklanarak bir Alman toplama kampına gönderildi. Savaştan sonra, *Le Parisien Libéré* gazetesinde çalışmaya başladı. 1954'te röportaj dalındaki başarılarıyla Albert-Londres Ödülü'nü kazandı. Çin'e yaptığı bir gezinin ardından, 1958'de *Le poisson noir* ("Kara Balık") adlı oyununu yazdı. 1959'da ilk kez bir oyunu, *Le crapaud-buffle*, Jean Vilar tarafından TNP'de (Théâtre National Populaire-Ulusal Halk Tiyatrosu) sahneye kondu. 1962'de yazdığı *Le voyage de grand Tschou* ("Büyük Çu'nun Yolculuğu") ve *La vie imaginaire de l'éboueur Auguste G.* ("İşçi Auguste G.'nin Hayali Yaşamı") ile tanınmaya başladı. Fransa'da çalışan İspanyol kiremit işçilerinin isteği üzerine 1965'te *La passion du Général Franco* ("General Franco'nun Tutkusu") adlı ağır siyasal eleştiriler içeren oyununu yazdı.

Gatti, daha ilk oyunlarından başlayarak toplumcu bir karşı çıkışı savunmuş, bu yolda, son derece öncü tekniklere başvurarak Toplumcu Gerçekçilik'in bilinen sınırlarının dışına çıkmaya çalışmıştır. Tüm yapıtlarında sezilen en önemli yaklaşım, şiirsel bir evrensellik duygusudur. II.Dünya Savaşı'ndan başlayarak birçok toplumsal hareketin içinde yer almış ve bu eylemci tutumu oyunlarında yansıtmıştır. Örneğin *La vie imaginaire de l'éboueur Auguste G.* adlı oyununda, kendi babasının da katılmış olduğu başarısız bir grevi konu almıştır. Naziler'in savaş sırasında yaptıkları 10 000 kamyon ile 1 milyon Yahudi tutukluyu değiştirme önerisi ya da ABD'de Sacco ve Vanzetti'nin idamı gibi güncel siyasal olayları, özgün dünya görüşünün süzgecinden geçirerek oyunlarında kullanmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Le poisson noir*, 1958, ("Kara Balık"); *Le crapaud-buffle*, 1959; *Le Quetzal*, 1960; *L'enfant rat*, 1960, ("Fare Çocuk"); *Le voyage du grand Tschou*, 1962, ("Büyük Çu'nun Yolculuğu"); *La vie imaginaire de l'éboueur Auguste G.*, 1962, ("İşçi Auguste

G.'nin Hayali Yaşamı"); *La deuxième existence du camp de Tatenberg*, ("Tatenberg Kampının İkinci Varoluşu"); *Chroniques d'une planète provisoire*, 1963, ("Bir Taşra Gezegeninin Güncesi"); *La passion du Général Franco*, 1965, ("General Franco'nun Tutkusu"); *V comme Vietnam*, 1967, ("Vietnam'ın V'si"); *Petit manuel de guérilla*, 1969, ("Gerillanın Elkitabı").

Antonio Gaudí y Cornet

GAUDÍ Y CORNET, Antonio

(1852-1926)

İspanyol, mimar. Yapıtlarını kendine özgü bir düşgücüyle biçimlendirmiştir.

25 Haziran 1852'de Barcelona'nın güneyinde Reus'da doğdu, 1 Haziran 1926'da Barcelona'da öldü. Bakırcılıkla uğraşan bir ailenin çocuğuydu. Ortaöğrenimini Reus ve Tarragona kentlerindeki dinsel okullarda tamamladı. 1869'da Barcelona'ya giderek kısa bir süre önce kurulmuş olan Escola Superior d'Arquitectura'da mimarlık eğitimine başladı. Mimarlık derslerinin yanı sıra felsefe ve estetik derslerini de izledi. Öğrenciliği sırasında Barcelona'da çeşitli mimarlık bürolarında çalıştı. *Montserrat Kilisesi*'nin ve Barcelona'daki *Giutadella Parkı*'nın mimarlığının yanında yapımlarına da katıldı, kimi tasarımlarını uyguladı. Eğitimini 1878'de bitirdi. Mimar olduktan sonra strüktür sorunlarıyla ilgilendi. 1883'te, Barcelona'da yapımları daha önce başlamış olan *Sagrada Família Kilisesi*'nin mimarlığına getirildi. 1910'dan sonra bu kilisenin yapım yerinde kurduğu işliğine çekilerek çalışmalarını tümüyle bu yapı üstünde yoğunlaştırdı, ama bitirmeden öldü.

Gaudí'nin *Vicens Evi* ve *El Capricho Villası* gibi ilk yapıtlarında seçmeci (eklektik) bir eğilim görülür. Daha sonra ise Katalan Rönesansı adıyla bilinen ulusalcı bir akım içine girer. 1890'lara değin süren bu dönemden sonra mimarlığında daha ilerde belirginleşecek biçimlendirme özellikleri ortaya çıkmaya başlar.

1880'lerin ortasında Barcelonalı fabrikatör Kont Güell'in mimarı olan Gaudí, ona bir konak, bir park

Güell yapıları

ve bir şapel yapmıştır. *Güell Konağı* Gaudi'nin parabolik kemerleriyle heykeli andıran bacalarını ilk uyguladığı yapıttır. *Güell Şapeli*'nin tasarımı ise kendi geliştirdiği bir yöntemden yararlanmıştır. İplerden oluşturduğu bir maket üstüne yükler asarak yapıya etki edecek güçleri belirlemiş, yapının taşıyıcılarını maketin baş aşağı çevrilmesiyle ortaya çıkan doğrultular üstüne yerleştirmiştir. Böylece doğadaki bir ağacın, üstüne gelen yüklerin etkisi ile biçimleniş ve toprağa saplanışını andıran eğik kolonlara, şapelin kubbesini taşıtmıştır. *Güell Parkı*'nda da benzer kolonlar kullanmıştır. Bu parkın özelliklerinden biri, döne kıvrıla giden seyir platformlarını, korkulukları, duvar ve kolonları kaplayan mozaiklerle elde edilen etkidir.

Gaudi'nin önde gelen yapıtları arasında, her ikisi de Barcelona'da olan *Batlo* ve *Mila* katevleri bulunmaktadır. *Batlo Katevi*'nde doğadan esinlenme, süslemeleri değil, süsleme işlevini üstlenen strüktür öğelerini kapsar. Kemik biçimlerini andıran sütunlar, mozaik kaplı dalgali bir önyüz, eliptik pencereler, abartılı bir biçimde ileri fırlayan balkon korkulukları, altı katlı bu apartmana kendine özgü bir görünüm kazandırmıştır. La pedrera (taş ocağı) takma adıyla da anılan *Mila Katevi* ise çok büyük bir kaya parçasından yontularak oluşturulmuş gibidir. Yapının her yerinde eğriler ve dalgali çizgiler egemendir. Asıl ilgi çekici yanı taşıyıcı strüktürüdür. Malzeme olarak genellikle doğal taş kullanılmış olmasına karşın yapının içinde bir tek taşıyıcı duvar bulunmamakta, yükler kolon ve kiriş tarafından karşılanmaktadır. Bu da serbest bir plan düzenlemesine olanak sağlamıştır. Yedi katlı yapının çatısında, peribacalarını anımsatan bir görünümde, sarmal çizgilerden oluşan bacalar yükselmektedir.

Gaudi, *Sagrada Familia Kilisesi*'nin bahçesinde yaptığı bir okulun duvarında ve çatı örtüsünde kullandığı, tuğladan oluşan ince, dalgali bir kabuk konstrüksiyonla hem strüktür araştırmalarının doruğuna ulaşmış, hem de bu yapıım yönteminin ilk uygulayıcılarından biri olmuştur. Yaşamının son yıllarında ise paraboloid ve hiperboloidlere dayanan sistemler üstünde çalışmıştır.

Gaudi, 1883'te yapımını üstlendiği *Sagrada Familia Kilisesi*'nde, yapının ilk mimarı Villar y Carmo'nun (1845-1922) Yeni Gotik üslubundaki tasarımı-na bağlı kalmamış, kiliseyi kendi düşüncelerine göre biçimlendirmiştir. Bugün hâlâ tamamlanamamış olan kilisenin en ilginç bölümlerinden biri, onun bitirmiş olduğu doğu yüzüdür. Üç büyük giriş kapısının yer aldığı bu yüzde kare bir plan üstündeki dört kule, belli bir yükseklikten sonra daireye dönüşerek 107 m'ye ulaşırlar. Oyuklarla, girinti çıkıntılarla bir heykel gibi oluşturulan kitleler, çok sayıda kabartma ve süslemelerle ortadan kaldırılan kesin sınırlar, iç içe geçmiş yüzeyler yaratan renkli mozaikler, bu yapıya da egemendir.

Gaudi'nin mimarlığını yorumlamak, akımlara bağlamak zordur. Ona en yakın üslup olarak 1890-1910 arasında hemen bütün Avrupa ülkelerinde egemen olan Yeni Sanat (Art-Nouveau) görülebilir. Yapılarındaki dalgali çizgiler, süslemelerindeki bitkisel öğeler bunu akla getirmektedir. Ama bir etkileşim söz konusu olsa bile, benzerlikler bu kadarla kalmak-

tadır. Gaudi önce geçmiş üslupları strüktür özellikleri açısından incelemekle işe başlamış, statik ilkelerine en uygun olacak biçimleri araştırmıştır. Ama yaklaşımı strüktürcü değildir, yarattığı biçimler onun için matematiksel bir sorunun çözümü olmaktan çok, düşün açısından ahlaksal bir sorunun sonucudur. Bu ise etkisi altında kaldığı Orta Çağ düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Bunların mimarlığa yansımaları, işlevlerin belirtilmesinde, oluşturulacak biçime en uygun malzeme ve yapıım yönteminin seçilmesinde gösterilen titizlikte ortaya çıkmakta, en iyi örneklerine de doğanın yarattığı biçimlerde rastlanmaktadır. Gaudi de doğaya yönelmiş, onu yalnız süslemede değil, strüktürlerinde de esin kaynağı olarak kullanmıştır. Bu da biçimlerinin doğal biçimlere benzemesine yol açmıştır.

Gaudi'nin mimarlığının simgesel bir yönü de vardır. *Sagrada Familia Kilisesi*'nin dört kulesi *İncil* yazarı dört havariyi simgelemektedir, yapı yüzlerinden her biri İsa'nın yaşamından bir parçayı konu edinmek üzere tasarlanmıştır. Gaudi'de dinsel olmayan, daha üstü kapalı simgeler de bulmak olasıdır. O aynı zamanda bir başkaldırıdır, düşey ve yatay yüklerin eğri ve eğik taşıyıcılarla da karşılanabileceğini göstermiş, kilise gibi geleneksel işlevlerde yeni strüktür denemeleri yapmış, bir katevinin önyüzünü dalgali çizgilerden oluşturmuş, düz yapabileceği bir kolona kemik biçimi vermiş, sanki başka sorunların da alışılagelmişin dışında çözümleri olabileceğini anlatmak istemiştir.

Gaudi çeşitli etkilerden, çelişkilerden, kaygılardan yola çıkarak kendine özgü, bireysel, taklit edilemeyecek, neredeyse gerçeküstü bir mimarlık oluşturmuştur. Yapıtları, devrimci ve öncü nitelikleriyle 1950'lerden sonra dünyanın birçok yerinde genç mimarların yeniden dikkatini çekmiş, onlar üstünde etkili olmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Obrera Mataronense Kooperatifi Satış Mağazası*, Mataro, 1878-1882; *Vicens Evi*, Carrer de les Carolines/Barcelona, 1883-1926; *Güell Konağı*, Barcelona, 1885-1889; *Santa Teresian Okulu*, Barcelona, 1888-1890; *Güell Şapeli*, Barcelona, 1898-1915; *Bellesguard Villası*, Barcelona, 1900-1902; *Güell Parkı*, Barcelona, 1900-1914; *Calvet Evi*, Barcelona, 1901-1902; *Batlo Katevi*, Barcelona, 1904-1907; *Mila Katevi*, Barcelona, 1905-1910; *Sagrada Familia Kilisesi bahçesinde okul*, Barcelona, 1909.

• **KAYNAKLAR**: J.E.Cirlot, *Gaudi*, 1966; G.R.Collins, *Antonio Gaudi*, 1960; R.Pane, *Antonio Gaudi*, Milano, 1964; J.F.Rafols, *Gaudi: 1852-1926*, 1952; J.L.Serr (J.J.Sweeny ile), *Antonio Gaudi*, 1960.

• **BAKINIZ**: HORTA, VAN DE VELDE, VIOLETT LE DUC.

◀ *Batlo ve Mila apartmanları*

◀ *Sagrada Familia Kilisesi*

◀ *Mimarlığının kaynakları*

Paul Gauguin

GAUGUIN, Paul (1848-1903)

Fransız, ressam. Simgecilik'in (Sembolizm) ve Nabizm'in önde gelen temsilcisi olarak 20.yy başındaki sanat hareketlerini etkilemiştir.

7 Haziran 1848'de Paris'te doğdu, 8 Mayıs 1903'te Dominica Adası'ndaki Hiva Oa'da öldü. 17 yaşındayken deniz ticaret filosuna katıldı, Avrupa ve Güney Amerika'da birçok liman kentini dolaştı. 1871'de annesinin ölümünden sonra çalışmak için bir şirkete girdi. Bu sırada tanıştığı ressam Emile Schuffenecker'in (1851-1941) özendirilmesiyle amatör olarak resim yapmaya ve İzlenimciler'in (Empresyonistler) resimlerini toplamaya başladı. 1876'da resimleri ilk kez sergilendi. 1879'da Pissarro ile dostluk kurarak sanat çevrelerine girdi. İzlenimciler'in 1880, 1881 ve 1882'deki sergilerine katıldı. Kendini tam anlamıyla resme verebilmek için işinden ayrıldı. Bir süre Danimarka'da kaldı, ancak burada yapıtlarını sergileme olanağı bulamadı ve 1885'te Paris'e döndü. 1888'de daha önce d... kez gittiği Bretonya bölgesinin Pont-Aven kıyısında ressam Emile Bernard (1868-1941) ile birlikte çalıştı. Aynı yıl Van Gogh'la tanıştı, ondan Japon baskılarını öğrendi.

Gauguin 1889'da Paris'te ilk kişisel sergisini açtı. Bu sergi, halkın tepkisine neden olmasına karşın, genç sanatçılar arasında büyük bir ilgi yarattı. Sergiden sonra bir grup genç sanatçı ile birlikte önce Pont-Aven'e ardından da aynı yöredeki Le Pouldo adlı bir başka köye yerleştiler. Bu grup sonradan Pont-Aven Okulu olarak adlandırıldı. Ama Gauguin ertesi yıl Paris'e döndü.

1891'de ekonomik güçlükler nedeniyle, yaşantısını zaten fazla yapay ve uygar bulduğu Paris'ten ayrılarak Tahiti'ye gitti, Papeete kentine yerleşti. Ama özlemini çektiği ilkel yaşamı burada da bulamayınca Tahitili yerlilerin arasına katıldı. En güçlü yapıtlarını da bu dönemde verdi. 1893'te yorgun ve parasız olarak Paris'e döndü. Bir süre amcasından kalan mirasla yaşadı. Degas'ın yardımıyla açtığı sergi parasal sıkıntısını gidermeye yetmedi. 1895'te yeniden Tahiti'ye gitti. Önce adanın kuzeyine, 1901'de de daha kuzeydeki Marquesas adalarından biri olan

Dominica'ya yerleşti. Yerlilerin haklarını savunmak için yazdığı broşürler nedeniyle adanın Fransız yöneticileriyle sürekli başı derde girdi. Birçok kez tutuklanmasına karşın ölümüne değin burada yaşadı.

Gauguin'in ilk resimleri, temelde yarı izlenimci bir niteliktedir. Gerçek üslubunu bulmaya başladığı Pont-Aven döneminde ise bu yoldan ayrılarak Sentetizm (Synthetisme) adını verdiği yeni bir anlayışa yönelmiştir. Bu anlayış sınırları kesinlikle belirlenmiş basit biçimlerin, geleneksel açık-koyu düzeni ve gölge kullanımına bağlı olmadan, ara değerler kullanılmadan, düz renklerle boyanmasına dayanır. Gauguin'in bu dönemdeki bütün çabası resmi, doğaya bağlı kalmanın getirdiği sakıncalardan kurtarmaya yöneliktir. Bununla ilgili olarak sürekli yinelediği "yürekten boyamak" sözü, doğadan edinilen izlenimin, doğaya bağlı kalınmadan şiddetli renklerle işlenmesi anlamını taşır.

Gauguin, resimde ritmik düzene önem vermiş, başta renk olmak üzere yalnızca resimsel öğelerle gerçekleştirilmiş bir uyum aramıştır. Böyle bir arayışı yansıtan çeşitli Bretonya görüntüleri ile *Yakub'un Melekle Güreşmesi*, *Güzel Angèle*, *Braspard'a Göre İsa'nın Çarmıha Gerilmesi* gibi yapıtlarında, şiddetli renklerle boyanmış düz alanlarla Cézanne'dan kaynaklanan küçük vuruşların yan yana getirildiği bir fırça işçiliği egemendir. Resim yüzeyinin, kenar çizgileri ya da renkli alanlar aracılığıyla çeşitli bölümlere ayrılması ve çizginin ritmik bir düzen içinde resmin yüzeyinde dolaşması sığ bir mekân derinliği yaratır. Gauguin'in bu resimlerinde görülen ve turuncu ile mavi, kırmızı ile yeşil gibi tamamlayıcı renklerle çeşitli sarıların uyumuna dayanan renkçilik anlayışı, her rengin belli bir düşüncenin anlatımı olarak kullanılması gibi simgeci bir tutumdan kaynaklanır.

Bu dönemin ürünü olan *Sarı İsa*, Gauguin'in biçim anlayışını en iyi ortaya koyan yapıtlarındandır. Bu resim halk sanatı ve köylülerin yaşamına karşı duyulan ilginin yanı sıra özellikle renk açısından o sıralarda Paris'te tanınmaya başlayan Japon ressamlarının etkisini de taşır.

Gauguin'in Tahiti dönemi resimlerinde 1895'ten önce ve sonra farklı üsluplar izlenir. Bu tarihten önceki resimlerinde de desen anlayışı ve resminin kurgusu sentetist niteliklerini korur; figürler kesin olarak belirginleştirilmiş konturlara indirgenmiştir. Parlak renk alanlarına karşılık koyu gölgeler dengeleyici bir rol oynar. Resim mekânının sığ derinliği birbiri ardısıra sıralanan paralel planlarla sağlanır. *Nafea Foa Ipoipo* (Ne Zaman Evleniyorsun?), *Manao Tupapau* (Ölünün Ruhu Seyrediyor), *To Matete* ve *Pape Moe* (Kutsal Kaynak) gibi resimlerinde suyu, çiçekleri ve otları stilize ederek soyutlamış ve Yeni Sanat (Art Nouveau) biçimciliğinin ilk örneklerini vermiştir.

1895'ten sonraki resimlerinde ise renkler daha koyulaşmış, biçimler de giderek yuvarlaklaşmıştır. Sentetizm anlayışının daha yapısal bir görünüme büründüğü bu dönemde Gauguin, Tahiti'ye yanında götürdüğü ve çeşitli çağların sanat örneklerini belgeleyen fotoğraflardan, resimlerinin kompozisyon düzenlerini hazırlarken yararlanmıştı. Bu nedenle de bu dönem resimlerinin bazıları Mısır ve Yunan kabartmalarını, Hint minyatürlerini çağrıştırır.

► *Tahiti dönemi resimleri*

Gauguin'in çağdaş sanatın gelişmesinde çok büyük bir önemi vardır. Uygarlığın etkisiyle bozulmamış ilkel kültürlerin yaşantısına duyduğu özlemle, çağdaş sanatın bu kaynaklara yönelmesinde etkili bir rol oynamıştır. Resim üstüne geliştirdiği kuramsal düşünceler pek çok sanatçıyı etkilemiştir. Başta Fransa'da Fovistler ve Almanya'da der Blau Reiter grubu

olmak üzere, renkçiliğe öncelik tanıyan bütün anlayışların temelinde Gauguin'in resmi vardır.

Resimde Simgecilik (Sembolizm) ve Nabiler

Resimde Simgecilik 1890'lara doğru Geç İzlenimcilik (Post-Empresyonizm) ile Fovizm arasında yer almış ve 1891'de eleştirmen Albert Aurier tarafından tanımlanmış bir anlayıştır. Bu tanıma göre Simgecilik "düşüncenin duyularla algılanabilecek bir biçime sokulması"dır. Simgecilik 19.yy resminin temel yönlendiricisi olan Couberti'nin sadece varolan şeylerin resimlenebileceği doğrultusundaki düşüncesinin tersine, varolmayanı görselleştirir, gerçek ve ruhsal dünya arasındaki çelişkileri ortadan kaldırıp yeni ve daha bütün bir sanat anlayışı yaratmayı amaçlar.*

Bu anlamdaki sanatın çeşitli nitelikteki öncüleri P.Puvis de Chavannes, G.Moreau*, O. Redon'dur.* Ancak bu sanatçılar duyularını, mitolojik ve tarihsel konular bağlamı içinde, önceden hazırlanmış formüller aracılığıyla ortaya koymuşlardır. Bu yüzden gerçek anlamda birer simgeci değil, klasik figür resmi geleneğine olağanüstü bir anlam yüklemeye çalışmış seçme-ci (eklektik) kişiliklerdir.*

Simgecilik La Vogue, Mercure de France ve Revue Blanche gibi dergilerde yankı bulmuş, Durier, Felix Fénéon ve Archille Delaroche gibi eleştirmenlerce desteklenmiştir. Gauguin bu akımın başta gelen kişisi olmuş, Pont-Aven'de çevresine topladığı P.Serurier, Charles Laval, P.Bonnard*, Emile Schuffenecker (1851-1941) gibi resamlara aşıladığı düşünceleri kısa sürede yaygınlık kazanmıştır. Gauguin'in Fransa'dan ayrılmasından sonra 1892'de Maunice Rebib (1870-1943), Emile Schuffenecker, (1851-1941), Louis Anquetin (1861-1932), P.Bonnard*, E.Vuillard*, Ker-Xavier Roussel (1867-1944) ve Felix Vallotton (1865-1925), Gauguin'in anlatımcı renk kullanımını ve ritmik düzenlerini benimseyerek P.Serurier'in çevresinde bir grup oluşturmuşlardır. Gauguin'i model almalarından ötürü şair Cazalis gruba İbranice "peygamberler" anlamına gelen Nabiler adını vermiştir. Nabiler kuruldukları yıl ilk sergilerini, 1899'da da büyük bir başarıyla sonuçlanan ikinci sergilerini açmışlar, ancak bir süre sonra sanatçıların hepsinin farklı yollara gitmeleriyle dağılmışlardır. Grubun genel eğilimi, biçimlerin basitleştirilmesi ve rengin geniş alanlar halinde uygulanarak anlatımcı özelliğinin vurgulanmasıdır. Figürde de karikatür boyutuna ulaşan abartmalara yer vermişlerdir.*

• **YAPITLAR (başlıca):** Resim: *Çıplak Çalışması*, 1880, Ny Carlsberg Gliptoteke, Kopenhag; *Yakub'un Meleklerle Güreşmesi*, 1888, İskoçya Ulusal Galerisi; *Günaydın Bay Gauguin*, 1889, Modern Ulusal Müze, Prag; *Güzel Anjelle*, 1889, Louvre, Paris; *Braspard'a Göre İsa'nın Çarmıha Gerilmesi*, 1889, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Brüksel; *Sarı İsa*, 1889, Albright-Knox Sanat Galerisi, New York; *Bekâretin Yitirilişi*, 1890-1891, Chrysler Müzesi, Norfolk; *Kıyıda Tahitili Kadınlar*, 1891; Dresden Müzesi; *Nafea Foa Ipoipo?* 1891, Sanat Müzesi, Basel. (Ne Zaman Evleniyorsun?) *Pape Moe*, 1891, (Kutsal Kaynak); *To Matete*, 1892, Sanat Müzesi, Basel; *Manao Tupapau*, 1892, (Ölünün Ruhu Seyrediyor); *Nereden Geliyoruz? Neyiz? Nereye Gidiyoruz?*, 1897, Güzel Sanatlar Müzesi, Boston; *Tahitili Kadınlar*, 1898, Metropolitan Sanat Müzesi, New York; *Deniz Kıyısında Atlılar*, 1902, Folkwang Müzesi, Essen; *Kar Altındaki Breton Köyü*, 1903, Louvic, Paris. Kitap: *Noa-Noa*, 1891-1893.

• **KAYNAKLAR:** G.Boudaille, *Gauguin*, 1964; B. Danielsson, *Gauguin in the South Seas*, 1965; R.J.Goldwater, *Paul Gauguin*, 1957; H.Perruchot, *Gauguin*, 1963; G.Wildenstein, *Gauguin, sa vie, son oeuvre*, 1958.

• **BAKINIZ:** MARC, MATISSE, SERUSIER, VAN GOGH.

Charles de Gaulle

GAULLE, Charles de (1890-1970)

Fransız asker ve devlet adamı. 1958-1969 arasında cumhurbaşkanlığı yapmıştır.

Charles André Joseph Marie de Gaulle 22 Kasım 1890'da Lille'de doğdu, 9 Kasım 1970'te Colombey-les-Deux-Églises'de öldü. Babası öğretmendi. Gençliğinde Barrés, Bergson, Boutroux, Péguy ve Chateaubriand gibi yazar ve düşünürlerden etkilendi. 1909'da Saint-Cry Harp Okulu'na girdi. 1912'de astegmen olarak albay Pétain komutasındaki 33.Piyade Alayı'na atandı. Mart 1916'da Verdün

Savaşı'nda yaralanarak Almanlar'a tutsak düştü ve 3 yıl kadar hapis yattı. Bu sırada ilk kitabı olan *La discorde chez l'ennemi*'yi ("Düşman Safında Çözülme") yazdı. 1920'de SSCB'ye karşı savaşıyan Polonya'ya yardıma giden bir Fransız birliğine katıldı. Polonya'dan dönüşünde Saint-Cry Harp Okulu'nda yüzbaşı rütbesiyle askerlik tarihi dersleri vermeye başladı. 1922'de Harp Akademisi'ne giren de Gaulle 1924'te kurmay oldu. Daha sonra Pétain hükümetinde Yüksek Savaş Konseyi başkan yardımcısı olarak çalıştı. 1927-1929 arasında Trèves'deki 19. Piyade Avcı Taburu'nun komutanlığını yaptı. 1929-1931 arasında Beyrut'taki Fransız Birliği Kurmayı'nda görev aldı. 1931'de Pétain tarafından Ulusal Savunma Yüksek Konseyi sekreterliğine atanan de Gaulle, 4 yıl bu görevde kaldı.

Beyrut'ta bulunduğu sırada *Histoire des troupes de Levant* ("Doğu Orduları Tarihi") adlı kitabını yazdı. 1932'de siyasi görüşlerini ve tarih anlayışını açıkladığı *Le fil de l'épée* ("Kılıcın Keskin Kenarı") adlı kitabını yayımladı. 1934'te yayımlanan *Vers l'armée métier* ("Meslek Ordusuna Doğru") ve 1938'de yayımlanan *La France et son armée* ("Fransa ve Ordusu") adlı kitaplarında zırhlı birliklerin önemini vurgulayarak, Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da bu tür birliklere ağırlık verilmesi gerektiğini savundu. Ayrıca Fransa'nın durağan savunma sistemini eleştirdi ve gelecekteki bir savaşta ancak tank ve hava kuvvetlerinin sağlayacağı bir devingenlikle başarı sağlanabileceğine dikkat çekti. Görüşleri yankı uyandırmakla birlikte, askeri çevrelerde kuşku ile karşılandı ve destek bulmadı.

II. Dünya Savaşı başladığında bir tank tugayına komuta etmekte olan de Gaulle, Almanlar'ın 1940'ta Fransa'ya düzenledikleri saldırıya karşı gerçekleştirdiği iki başarılı saldırıdan sonra generalliğe yükseltildi. Haziran 1940'ta Reynaud hükümetinde savaş bakanlığı danışmanlığına getirildi. Bu görevi sırasında birçok kez Londra'ya giderek, Churchill'le görüştü. Savaşın sürdürülmesi ve yurt dışında bir hükümet kurulması yolundaki önerileri, Almanya ile ateşkes sağlanmasından yana olan çevreler tarafından geri çevrildi. Haziran 1940'ta kurulan Pétain hükümetinin Almanya ile Fransa arasındaki savaşa son veren bir antlaşma imzalamaya karar vermesi üzerine, savaşı İngiltere'nin yanında sürdürmek üzere Londra'ya gitti. 18 Haziran 1940'ta BBC Radyosu'ndan yaptığı konuşmada, tüm Fransız halkını kendi komutası altında savaşı sürdürmeye ve Pétain hükümetinin buyruklarına uymamaya çağırı. Pétain hükümetinin Fransa'ya geri dönmesi için yaptığı çağrıya uymayan de Gaulle, Ağustos 1940'ta giyabında ölüm cezasına çarptırıldı.

De Gaulle Londra'da Özgür Fransız Güçleri (FFL) adlı bir örgüt kurdu. Bu örgüte Almanya karşısında yenilgiyi kabul etmeyerek Fransa'dan kaçan asker ve subaylar katıldı. Kamerun, Çad, Madagaskar ve Fransız Ekvator Afrika'sı gibi Fransız sömürgelerinin de FFL'nin yanında yer almaları, kısa sürede örgütün etkinliğini artırdı. Ekim 1940'ta İmparatorluk Savunma Konseyi adlı bir örgüt kuran de Gaulle, Kasım 1940'ta Naziler'in etkisi altındaki Vichy hükümetinin Fransa'yı temsil etmediğini ve halkın gerçek temsilcilerine hesap verme olanağını

buluncaya değin Fransız halkı adına buyruk verme yetkisinin kendisinde olduğunu açıkladı.

De Gaulle'e bağlı FFL güçleri Mayıs-Haziran 1942'de Libya'daki Bir Hakeim'de Alman birliklerine karşı başarılı bir savunma yaparak İngilizler'in Ekim 1942'de bir karşı saldırı yapmalarına olanak sağladılar. Ancak de Gaulle'ü hırslı ve diktatörlük eğilimlerine sahip bir kişi olarak değerlendiren Roosevelt'in etkisindeki Müttefikler, Kasım 1942'de Fransa'nın denetimindeki Kuzey Afrika'ya yaptıkları çıkarmaya, de Gaulle'ün birliklerinin katılmasını engellediler. Ayrıca, Fransız Kuzey Afrika'sının devlet başkanlığına önce amiral Darlan'ı, onun ölümünden sonra da general Giraud'yu getirerek, de Gaulle'ü saf dışı bıraktılar. De Gaulle bunun üzerine, Nazi işgalinin başlangıcından beri Vichy hükümetine ve Naziler'e karşı mücadele eden Fransa'daki direniş örgütleriyle ve 1942'den beri FFL'yi tanıyan SSCB ile ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalıştı.

Mücadelesinin başlangıcından beri, bağımsız bir güç olarak kendisini Müttefikler'e kabul ettirmeyi ve Fransa'daki direniş örgütlerinin denetimini ele geçirmeyi amaçlayan de Gaulle, bu amaçla eski valilerden J.Moulin'i direniş örgütlerini birleştirmekle görevlendirdi. Mayıs 1943'te Paris'te tüm direniş örgütlerini kapsayan 16 üyeli Ulusal Direniş Konseyi (CNR) kuruldu. CNR, Mayıs 1943'teki ilk toplantısında, direniş hareketinin siyasi sorumluluğunu de Gaulle'e, askeri sorumluluğunu ise Giraud'ya verdi. Böylelikle Müttefikler'e otoritesini kabul ettiren de Gaulle, kısa bir süre sonra Londra'dan ayrılarak Cezayir'e yerleşti. 3 Haziran 1943'te ise başkanlığını de Gaulle ve Giraud'nun paylaştıkları Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi (CFLN) kuruldu.

De Gaulle, Giraud'yu Ekim 1943'te CFLN başkanlığından uzaklaştırarak, direniş hareketinin tek önderi olma doğrultusunda önemli bir adım attı. Daha sonra yönetiminin temsili niteliğini pekiştirmek amacıyla aralarında Komünistler'in de bulunduğu bazı eski parlamenterleri Cezayir'e çağırdı. Müttefikler'e ve diğer siyasi hareketlere gelecekte demokratik bir yönetim kurmayı amaçladığını kanıtlamak üzere, Kasım 1943'te Cezayir'de bir kurucu meclis topladı. Bu sırada CNR ve CFLN aralarında anlaşarak, Fransa'da yönetim ele geçirildikten sonra uygulanacak toplumsal ve iktisadi programı saptadılar. Programda büyük üretim araçlarının ve bankaların devletleştirilmesi ve sömürge halklarına bazı hakların tanınması yer aldı.

3 Haziran 1944'te CFLN, de Gaulle başkanlığındaki Fransız Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ne döndü. Müttefikler'in Normandiya Çıkarması'ndan sonra, 14 Haziran 1944'te Almanlar'ın elinden kurtarılmış olan Bayeux'ye gelen de Gaulle, 6 Ağustos'ta Paris'e girdi. Birkaç gün sonra kurduğu geçici hükümette Komünistler'den sağ partilere dek birçok farklı siyasi eğilimin temsilcilerine yer vererek direniş döneminin birliğini korumaya çalıştı. Bakanların ve meclisin üzerinde söz sahibi olmayı sürdürdü ve merkezi otoritesini sağladı. Bu dönemde Komünistler'in yönetimindeki Yurtsever Milisler silahsızlandırıldı ve kurulan özel mahkemeler çok sayıda işbirlikçiyi çeşitli cezalara çarptırdı. İktisadi alanda mevduat

► Direniş hareketinin birleşmesi

► Fransa'ya dönüşü

► Özgür Fransız Güçleri

bankaları, sigorta, gaz ve elektrik şirketleri kamulaştırıldı.

Ekim 1945'te yapılan referandum ve kurucu meclis seçimlerinde Fransız halkının büyük çoğunluğu savaş öncesi rejime dönmeyi reddetti. Yeni anayasa hazırlamakla görevli Kurucu Meclis'te en büyük partiler Komünist, Sosyalist ve Hristiyan Demokrat partiler oldu. 13 Kasım 1945'te de Gaulle'ün geçici hükümet başkanlığını onaylayan meclis, anayasa hazırlıklarına başladı. Fransa'nın savaş öncesi parlamenter kargaşa ortamına yeniden düşmemesinin ancak güçlü bir yürütme erki ile sağlanabileceğini düşünen de Gaulle, bu konuda diğer partilerle çelişkiye düşüncesi, 20 Ocak 1946'da görevinden ayrıldı. De Gaulle bu davranışıyla, partilerin aralarında uzlaşarak onsuz devleti yönetemeyeceklerini ve savaş sonrası dönemin eski Fransız sömürge imparatorluğuna getirdiği sorunları çözemeyeceklerini kanıtlamak istiyor ve kendisini göreve geri çağırdıklarında da koşullarını kabul ettirebileceğini düşünüyordu. Ancak bunun gerçekleşmesi için 13 yıla yakın bir sürenin geçmesi gerekcekti.

Kurucu Meclis'in hazırladığı anayasa taslağı, Komünistler'in ve Sosyalistler'in istediği gibi tüm yetkileri tek mecliste topluyor ve yasama organına yürütmeden çok daha fazla ağırlık veriyordu. Bu taslağın meclis çoğunluğu tarafından reddedilmesi üzerine hazırlanan yeni taslakta, yasama ve yürütme güçleri dengelendi. Yeni taslak, de Gaulle'ün etkin muhalefetine karşın, Ekim 1946'da yapılan referandumla kabul edildi. Böylece Fransız IV. Cumhuriyet'i doğmuş oldu.

De Gaulle bu tarihten sonra IV. Cumhuriyet'e karşı etkin bir muhalefet yürüttü. Nisan 1947'de oluşturduğu Fransız Halkının Topluluğu (RPF) adlı hareket kısa zamanda güçlenerek yerel ve genel seçimlerde önemli oranda oy aldı. De Gaulle'ün önderliğindeki muhalefet hareketi, Çin Hindli ve diğer deniz aşırı sömürgelerin yitirilmesine karşı çıktı. Ulusal bağımsızlık için bir tehlike olarak görülen Ortak Pazar'ın kurulmasının ve bir Avrupa ordusunun oluşturulması yolundaki projenin karşısında yer aldı. De Gaulle'cü muhalefet, Mayıs 1947'de Sosyalistler tarafından iktidardan uzaklaştırılan Komünistler'in muhalefetiyle birleşti. De Gaulle 1953'te RPF'nin parlamento grubuyla çelişkiye düşerek siyasi yaşamdan uzaklaştı. 1955'te RPF'nin dağılmasından sonra Colombey-les-Deux-Églises'deki evine çekilerek savaş anılarını yazmaya başladı. 1954-1959 arasında, 1940-1946 dönemine ait *L'appel* ("Çağrı"), *L'unité* ("Birlik") ve *Le salut* ("Kurtuluş") adlı 3 anı kitabı yayımlandı.

Kurumsal yapısı bakımından III. Cumhuriyet'le büyük benzerlikler gösteren IV. Cumhuriyet'te Ulusal Meclis yine güç merkezi olma özelliğini korudu. III. Cumhuriyet'te olduğu gibi zayıf koalisyon hükümetleri kısa aralıklarla birbirini izledi. Diğer yandan, 1946 Anayasası ile Fransız Birliği (Union Française) adını alan eski sömürge imparatorluğunun sorunlarının çözümü, sömürge halklarının bilinçlenmesi nedeniyle giderek güçleşiyordu. Vietnam'da 9 yıl savaştıktan sonra Dien Bien Fu yenilgisiyle yerini ABD'ye bırakmak zorunda kalan Fransa, 1956'da Fas ve Tunus'a bağımsızlığını verdi.

Fransa'nın deniz aşırı bir parçası saydığı Cezayir'de 1954'te Fransız sömürge yönetimine karşı bir ayaklanma başladı. Cezayir ve Fransa arasındaki savaş IV. Cumhuriyet'i önemli ölçüde etkiledi. Hükümetlerin Cezayir sorununu çözmemesi karşısında, Cezayir'deki Fransızlar, ordu ve güvenlik görevlileri, Mayıs 1958'de yerel bir ayaklanma başlattılar. De Gaulle'cü askerlerin önemli rol oynadıkları bu darbenin ardından, Kuzey Afrika Birlikleri komutanı general Salan bir çağrı yaparak de Gaulle'den Fransız hükümetinin başına geçmesini istedi. Bu çağrıyı kabul eden de Gaulle, 1 Haziran'da hükümet başkanlığını üstlendi. Meclis 3 Haziran'da de Gaulle'e, ileride referanduma sunulacak bir anayasa hazırlamak üzere tam yetki verdi.

De Gaulle'ün hazırladığı anayasa taslağı, parlamentonun yetkilerini kısıtlayarak, cumhurbaşkanına klasik parlamenter rejimlerde olduğundan çok daha fazla yetki tanıyordu. Cumhurbaşkanına, parlamentonun muhalefetine karşın referandum yoluyla yasalar yürürlüğe koyma yetkisi veriyor, iki dereceli bir seçim sistemiyle seçilmesini öngörüyordu. Bu taslağın Eylül 1958'de yapılan referandum sonucu kabul edilmesiyle Fransız V. Cumhuriyet'i başladı. De Gaulle Aralık 1958'de V. Cumhuriyet'in yedi yıl süreyle cumhurbaşkanı seçildi.

Cezayir Savaşı'nı herhangi bir iç karışıklığa neden olmaksızın çözebilecek tek kişi olarak görülen de Gaulle, cumhurbaşkanlığının ilk dört yılında önemli bir muhalefetle karşı karşıya kalmadı. Yönetimi sırasında ülke ekonomisini güçlendirmeye, orduyu yeniden örgütlemeye ve Fransa'nın sömürgeleriyle olan ilişkilerini değişen koşullara uygun olarak yeniden düzenlemeye çalıştı. Afrika'daki Fransız sömürgeleri bağımsızlıklarını kazandılar. Cezayir'in Fransa'ya bağlı kalmasını savunan çevrelerin onayı ve desteğiyle iktidara gelen de Gaulle, uzun süren usta manevralarla sorunları en aza indirmeyi başardı. 8 Ocak 1961'de yapılan referandumla Fransız halkı Cezayir'in kendi geleceğini belirleme hakkını kabul etti. Cezayirli yöneticilerle görüşmelerin başlamasından hemen sonra, Cezayirli Fransızlar'ın desteğiyle 4 generalin Nisan 1961'de başlattıkları ayaklanma, ordu birlikleri tarafından bastırıldı. Nisan 1962'de Fransa'da yapılan referandumla büyük çoğunluğun Cezayir'in bağımsızlığını kabul etmesinin ardından, Haziran 1962'de Cezayir, bağımsızlığını ilan etti.

De Gaulle Cezayir sorununu çözdükten sonra, cumhurbaşkanının tek dereceli seçimle iş başına gelmesini öngören bir anayasa değişikliğini referandum yoluyla kabul ettirerek otoritesini daha da sağlamlaştırdı. Bu tarihten sonra çalışmalarının ağırlığını, Fransa'nın önderliğinde bir Avrupa düşüncesini yaşama geçirmeye verdi. ABD ve SSCB'nin etkisi dışında kalan, bağımsız ve birleşik bir Avrupa yaratmak üzere İngiltere ve Almanya ile yakınlaşma politikası izlediyse de sonuç alamadı. Fransa'nın atom silahlarına sahip olmasını askeri alanda bağımsız olabilmesinin önkoşulu olarak gördüğünden, bu tür silahların denemelerini yasaklayan antlaşmalara uymadı. 1966 baharında Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasına karar verdi.

Cumhurbaşkanlığı süresi 1965'te sona eren de Gaulle, aynı yıl yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin

V.
Cumhu-
riyet'in
kuruluşu

IV.
Cumhu-
riyet'in
kuruluşu

İkinci kez cumhurbaşkanı seçilişi ilk turunda salt çoğunluğu kazanamadı. İkinci turda ise solun adayı Mitterand karşısında oyların ancak yarısından biraz fazlasını alarak ikinci kez cumhurbaşkanı seçildi. De Gaulle'ü desteklemek için kurulan Yeni Cumhuriyet İçin Birlik (UNR) adlı parti de 1967 milletvekili seçimlerinde oyların yarısından biraz fazlasını aldı. 1968'de Fransa ilk hidrojen bombasını patlattı. De Gaulle, ABD ve onun yakın dostu İngiltere'nin sınai ve askeri gücünü dengelemek üzere SSCB ile kurulan dostluk ilişkilerini sağlamlaştırmaya çalıştı.

Mayıs 1968'de başlayan öğrenci eylemlerinin ardından Fransa'daki tüm işçiler ücret artışı istemiyle genel greve gittiler. Mayıs ayı boyunca Fransa'yı saran siyasi ve toplumsal bunalımı yeni bir referandum yaparak ve çalışanların işyeri yönetimine katılımını sağlayacak bir reform programını yürürlüğe koyarak aşmaya çalışan de Gaulle ve yandaşları, Haziran 1968'de yapılan seçimleri büyük bir çoğunlukla kazandılar. Seçimlerde kazanılan çoğunluğu iktidarının geleceği açısından yeterli bir güvence olarak görmeyen de Gaulle, bir yandan üniversitelerin yapısında değişiklikleri öngören bir reformu yürürlüğe koyarken, diğer yandan, başbakan Pompidou aracılığıyla hükümet üzerinde sıkı bir denetim sağladı.

Nisan 1969'da, bölgesel örgütlenmeye yeni bir biçim verme ve senato reformuyla ilgili bir referandum yapmaya karar verdi. Referandumda "hayır" oylarının çoğunlukta olması üzerine, referandum öncesi yaptığı açıklamaya uyarak cumhurbaşkanlığından istifa etti. Colombey-les-Deux-Églises'deki evine çekilerek *Mémoires d'espoir* (Umut Anıları) adlı kitabını yazmaya başladı. Kitabı ölümüyle yarım kaldı.

• **YAPITLAR** (başlıca): *La discorde chez l'ennemi*, 1924, ("Düşman Safında Çözülme"); *Le fil de l'épée*, 1932, ("Kılıcın Keskin Kenarı"); *Vers l'armée de métier*, 1934, ("Meslek Ordusuna Doğru"); *La France et son armée*, 1938, ("Fransa ve Ordusu"); *L'appel*, 1954, ("Çağrı"); *L'unité*, 1956, ("Birlik"); *Le salut*, 1959, ("Kurtuluş"); *Mémoires d'espoir*, 1970, (Umut Anıları, 1971).

• **KAYNAKLAR**: E. Ashcroft, *De Gaulle*, 1962; A. Crawley, *De Gaulle*, 1969; J. Lacouture, *De Gaulle*, 1964; F. Mauriac, *De Gaulle*, 1964; D. Schoenbrun, *The Three Lives of Charles de Gaulle*, 1966; A. Werth, *De Gaulle*, 1965.

• **BAKINIZ**: W. CHURCHILL, POMPIDOU, ROOSEVELT.

GAUNILO

(11. yy)

Fransız, keşiş. Anselmus'un Tanrı kanıtını eleştirerek varlıkbilime dayalı kanıtlamanın geçersizliğini ileri sürmüştür.

Gaunilo, Benedikten Tarikatı'na bağlı bir keşişti. Tour yakınlarındaki Marmoutier Kilisesi'nde yaşadığı bilinmektedir. Yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgi yoktur.

Bilinen tek yapıtı, Anselmus'un yapıtlarıyla birlikte basılmıştır.

Gaunilo, Anselmus'un varlık kanıtına karşı ileri sürdüğü düşünceleri *Liber pro insipiente* ("Bilgisiz İçin Kitap") adlı yapıtında dile getirir. Anselmus *Proslogium*'unda ("Sunuş") en bilgisiz kişinin, bir tanrıtanımazın bile, bütün varlıklardan daha yetkin bir varlığın bulunacağını düşünebilmesinin, Tanrı'nın varlığına yeterli bir kanıt oluşturacağı yolundaki görüşünü açıklamıştı. Bu yapıtta sergilenen düşünceleri eleştiren Gaunilo'ya göre varlık ve düşünce başkadır. Bir nesnenin düşünülmüş olması, onun varlığının kanıtı sayılamaz. Bir kişinin her tür bollukla dolu bir ada düşlemesi, ne bu adanın düşünülen nitelikte olmasını, ne de gerçekten varlığını gerektirir. Ayrıca, insanın öyle düşünceleri vardır ki, bunlar düşünce olmaları dışında bir gerçeklik taşımaz. Bu nedenle, Tanrı gibi kavranması güç bir kavramın değil bilgisiz birinde, bilgili bir kişide bulunması bile Tanrı'nın varlığı için kanıt oluşturamaz. Gaunilo'nun bu görüşlerinin, özellikle Adcılık'ın yaygın olduğu bu dönemde, çok yandaş bulması üzerine, Anselmus, *Liber apologeticus contra Gaunilonem* ("Gaunilo'ya Karşı Savunma") adlı bir kitap yazmış, ancak görüşlerinde, bilgisiz kişinin yerine Katolik kişiyi koymaktan başka, bir değişiklik yapmamıştır.

Gaunilo'nun bu konudaki karşı çıkışı, daha sonra öznel, nesnel bilgi sorunları bağlamında ele alınmış, özellikle Kant, ona yakın görüşler ileri sürmüştür.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Liber pro insipiente*, ("Bilgisiz İçin Kitap").

• **BAKINIZ**: ANSELMUS, KANT.

GAUSS, Karl Friedrich

(1777-1855)

Alman matematik bilgini. "Matematikğin prensi" olarak anılır. Çalışmalarıyla sayı kuramı, diferansiyel geometri ve istatistiğe önemli katkılarda bulunmuş, matematikğin sağlam temellere oturtulması çabalarına öncülük etmiştir.

30 Nisan 1777'de Braunschweig'da doğdu, 23 Şubat 1855'te Göttingen'de öldü. Ailesinin geçimini bahçıvanlık, ustabaşılık ve kâhyalık gibi uğraşlarla sağlayan ve öğrenime önem vermeyen bir baba ile, oldukça zeki ancak eğitim görememiş bir annenin oğludur. Üç yaşını tamamlamadan yardım görmeksizin okuma ve babasının hesaplarındaki yanlışları sapıracak kadar aritmetik öğrenerek yakınlarını şaşırttı. Annesinin ve son derece akıllı bir genç olan dayısının yaşadıkları sürece sürdürecekleri ilgi ve yardımları yeteneklerini geliştirmesini ve oldukça sağlam bir mantık kazanmasını sağladı. Yedi yaşında, kısır ve yorucu bir eğitim göreceği yerel bir okula başladı. Bu okulda sıradan bir öğrenci olarak tanındı-

Karl Friedrich Gauss

ğı ilk iki yıldan sonra aritmetik sınıfına kabul edildi. Aritmetik bilgisi açısından arkadaşlarından çok ileride başladığı bu sınıfta kısa bir süre sonra matematik konusundaki yeteneği ortaya çıktı. Arkadaşlarının saatlerini alan, yüz terimli bir aritmetik serinin toplamı problemini o anda bulduğu bir yöntem yardımıyla birkaç dakika içinde hesaplayan bir öğrenci için sıradan bir eğitimin yeterli olamayacağını kavrayan öğretmeninin verdiği kitaplarla matematik bilgisini sürekli geliştiren Gauss, ertesi yıl büyük yardımını göreceği Martin Bartels'in (1769-1836) öğrencisi oldu. Okulda asistan olarak bulunan genç Bartels bütün bir yıl boyunca Gauss ile birlikte çalışmakla kalmadı ve 1788'de Gymnasium'a girmesini sağladığı öğrencisini kentin etkili kişilerine tanıtarak öğrenimini sürdürmesini sağlayacak bir ortam yaratmaya çalıştı. Bartels'in çabaları başarılı oldu ve Gymnasium'da okuduğu sıralarda matematik kadar klasik diller konusunda da büyük bir gelişme gösteren Gauss Braunschweig Dükü'nün ilgisini çekti. 1792'de Dük'ün parasal yardımlarıyla Carolineum Koleji'ne girdi. Artık Euler, Lagrange ve Newton gibi ustaların çalışmalarını incelemekle kalmıyor, özellikle yüksek aritmetikle ilgili konularda özgün araştırmalara da girişiyordu. En küçük kareler yöntemini bulmayı, Euler tarafından bulunmuş ancak kanıtlanamamış bir yasa olan "kuadratik resiproite"yi kanıtlamayı ve 17 kenarlı bir düzgün çokgenin cetvel ve pergel yardımıyla çizilmesini sağlayan bir yöntem geliştirmeyi bu dönemde başardı. Matematikte bu derece yetkinleşmiş olmasına karşın matematik ile dilbilim arasında hâlâ bir seçim yapamamış olan Gauss 1795'te, yine Braunschweig Dükü'nün desteğiyle Göttingen Üniversitesi'ne girdi ve ertesi yıl matematikçi olmaya karar verdi. 1798'de öğrenimini tamamlayarak Braunschweig'a döndü, bir yıl sonra da Helmstedt Üniversitesi'nde doktorasını verdi. Doktora çalışmasının konusu, bir değişkenli rasyonel integral fonksiyonların birinci ya da ikinci dereceden çarpanlara ayrılabilmesinin kanıtlanmasıydı. 1801'de başyapıtı sayılan ve büyük bir ilgi toplayan *Disquisitiones arithmeticae*'yi ("Aritmetik Araştırmaları") yayınladı. Yine aynı yıl içinde, Ceres gezegeninin astronomi bilginleri tarafından saptanamayan yörüngesini, yalnızca üç gözleme dayanarak ve kendi geliştirdiği yöntemler yardımıyla belirleyince, *Disquisitiones* ile kazandığı ünü daha da yaygınlaştı. Bu belirlemeyi

yaparken 1794'te bulduğu en küçük kareler yönteminden yararlanmıştı. Braunschweig Dükü'nün desteğine güvenerek 1803'te Petersburg Üniversitesi'nin çağrısını geri çevirebilen Gauss, 1806'da Dük'ün ölmesi üzerine Göttingen Üniversitesi'nin önerdiği astronomi profesörlüğü ve üniversiteye bağlı gözlemevinin yöneticiliği görevlerini kabul etti ve 1807'de yaşamının sonuna değin kalacağı Göttingen'e gitti. Göttingen'deki ilk yıllarını yine matematiğin çeşitli dallarında ürün vererek geçirdi. 1809'da yayımlanan ve yörünge hesaplarında kullandığı en küçük kareleri de içeren çeşitli yöntemleri tanıtan *Theoria motus corporum coelestium* ("Gök Cisimlerinin Hareketine İlişkin Kuram") başlıklı çalışmasını seriler, hipergeometrik fonksiyonlar, yaklaşık integrasyon ve istatistiksel çözümleme gibi konuları kapsayan araştırmaları izledi. 1820'lerde Yer'in biçim ve büyüklüğünün matematiksel olarak belirlenmesine, geodeziye yöneldi. Geodezi çalışmalarını kuramsal sınırlarının dışına taşıyarak alan araştırmalarıyla zenginleştirdi. Bir yandan ölçümlerin duyarlılığını artırabilmek için helyot-rop adlı bir aygıt geliştirirken, bir yandan da sonraları istatistiğin en önemli araçlarından birisi olan hata eğrisini buldu. Ölçümlerine dayanarak "içkin-yüzey kuramı"na ulaştı. Bir yüzeyin özelliklerinin o yüzey üzerindeki eğrilerin uzunlukları yardımıyla saptanabilmesiyle ilgili olan bu kuramın, sonraları Riemann tarafından üç boyuta genelleştirilmesiyle elde edilen içkin uzay geometrisi Einstein'ın genel görelilik kuramına matematiksel bir temel oluşturmuştur.

Gauss, 1830'larda fiziksel problemlerin matematiksel olarak incelenmesine yöneldi. Kılcalık konusundaki çalışmalarında, akışkan bir sistemdeki sıvı tanecikleri arasındaki kuvvetleri, yerçekimi kuvveti ve sıvının temas ettiği katının tanecikleriyle sıvı tanecikleri arasındaki kuvvetleri incelerken en büyük ve en küçük niceliklere ilişkin ilkeleri araştırdı.

1833'ten sonraki yıllarda, çabasının büyük bir bölümünü Weber ile birlikte yürüttüğü Yer'in manyetikliğini araştırarak bir gözlemevi kurma çalışmalarına ayıran ve bilimsel yayımlarını 1849'da, doktora çalışmasının yeni bir baskısıyla noktalanayan Gauss, Göttingen Üniversitesi'ndeki görevlerini ölümüne değin sürdürdü. 1821'den 1848'e değin Hannover ve Danimarka hükümetlerinin bilimsel danışmanlığını yürütmüş olan Gauss, birçok akademi ve derneğin üyeliğine seçilmiş ve Göttingen kenti tarafından onursal hemşehri ilan edilmiştir.

Olğanüstü bir belleğe sahip olan Gauss gerek kuramsal gerekse pratik yönleriyle yaşamış en büyük matematikçilerinden biri olmasına karşın başarılı bir öğretmen değildi. İlerici siyasal akımlarla hiç ilgilenmeyen, dindar ve tutucu bir kişiydi. Matematiğin gelişimini derinden etkileyen pek çok çalışma yayımlanmış olmasına karşın döneminin matematikçileriyle kişisel ilişkisi yok denecek kadar azdı. Arkadaşlarıyla yürüttüğü bilimsel yazışmalarının hemen hepsi geodezi ve Yer'in manyetikliği gibi konuları kapsıyordu.

Gauss, henüz astronomi, geodezi ve elektriksel manyetiklik gibi konular üzerinde kapsamlı araştırmalara girişmediği, bütün ilgisini sayıbilgisinde yoğunlaştırdığı dönemde yazdığı *Disquisitiones arithmeticae* ile 17. ve 18.yy'larda elde edilmiş, birbirleriyle bağlantısız ve genellik ve kesinlikten yoksun birçok

**Fiziksel
araştırmaları**

**İlk
buluşları**

**Aritmetik
araştırmaları**

**Ceres'in
yörüngesi**

Geometri

sonuçtan oluşan sayı kuramını gerçek bir bilime dönüştürürken, yüksek aritmetiğe de yeni bir yön kazandırdı. Birçok bölümü Fermat, Euler, Lagrange ve Legendre'in çalışmalarından oluşan *Disquisitiones*'de, bütün bu çalışmalara kendine özgü bakış açısı ve yöntemlerle yaklaşarak, bağlantısız sonuçlar yığının-
 da özgün genellemelere ulaştı. "Yedi mühür kitabı" olarak da anılan bu yapıt 18.yy'ın sayı kuramı ve aritmetik çalışmalarının hemen tümünü etkilemiş ve Dirichlet, Eisenstein, Kummer, Dedekind, Jacobi ve Kronecker gibi matematikçiler için başlangıç noktası olarak alınmıştır.

Disquisitiones'in ilk üç bölümünün konusunu eşleşim (kongrüans) kuramı oluşturur. Dördüncü bölümde ise kuvadratik kalanlar kuramı geliştirilir. Yüksek aritmetik açısından son derece değerli bir özellik olan "kuvadratik resiprosite" yasasının kanıtı da bu bölümde yer alır. p ve q , 4'e bölündüklerinde 3 kalanını veren asal sayılarsa

$$x^2 \equiv q \pmod{p} \text{ ve } x^2 \equiv p \pmod{q}$$

eşleşimlerinin yalnız ve yalnız birisinin çözülebileceğini, tersi durumda ise ikisinin birlikte çözülebilir ya da birlikte çözülemez olacaklarını savlayan bu yasayı Gauss'tan önce kanıtlamaya çalışan Euler ve Le Gendre'in çabaları sonuçsuz kalmıştı. İlk kez 19 yaşında bu yasayı kanıtlamayı başaran Gauss, daha sonraki çalışmaları sırasında da defalarca aynı probleme dönmüş ve altı değişik kanıt geliştirmiştir. *Disquisitiones*'in beşinci bölümünde iki ve üç değişkenli, ikinci derece eşitlikler incelenir ve burada geliştirilen kavram, bir sonraki bölümde $mx^2 + ny^2 = A$ eşitliğinin tamsayı çözümlerinin bulunması gibi özel durumlara indirgenir. Kitabın son ve kimilerince en önemli bölümünde ise önceki bölümlerde geliştirilen kavramlar iki terimli eşleşimlere uygulanır. Bu bölüm içerdiği sonuçların yanında aritmetik, cebir ve geometrinin birlikte ve içiçe, olağanüstü bir yetkinlikle kullanılmasına benzersiz bir örnek oluşturmasıyla da büyük önem taşır.

Karmaşık sayılar

Gauss, doktora çalışmasında ustalıkla kullandığı ve bir düzlemde gösterilebileceklerini anladığı $a+bi$ biçimindeki karmaşık sayıları daha sonra yeniden inceledi ve bikuvadratik kalanlar kuramını geliştirdiği çalışmalarında bikuvadratik resiprosite yasasını elde ederken karmaşık sayılardan yararlandı. Asal sayı tanımını karmaşık sayılar kümesinde genelleştirerek $(1+2i)$ ve $(1-2i)$ gibi iki karmaşık sayının çarpımına eşit olduğu için 5'in asal olmayacağı yeni bir tanım elde etti. Gezegenlerin yörüngelerini belirlerken gözlem hatalarını, gözlem sonrasında matematiksel olarak en aza indirmek için kullandığı en küçük kareler yöntemiyle ilk büyük katkısını yaptığı istatistiğe, sonraları geodezi çalışmaları sırasında geliştirdiği ve kendi adını taşıyan hata eğrisiyle önemli bir araç daha kazandırdı.

Gauss'un geodezi araştırmaları sırasında geliştirdiği kavramlar da diferansiyel geometrinin gelişimi açısından büyük önem taşırlar, Yeni bir konu olmayan, Euler, Lagrange ve Monge tarafından da incelenmiş olan eğri yüzeyler geometrisi, Gauss'un Riemann'a yol gösteren katkılarıyla 20.yy'ın en önemli buluşlarına temel oluşturacak bir gelişim düzeyine erişebilmiştir. Gauss, eğriliğin ölçülmesi, açıklarur

(konformal) eşleme ve yüzeylerin "uygulanabilirliği" gibi problemlerle uğraşırken parametrik gösterimler kullanmış ve ilk kez eksenlere bağlı olmayan, yalnızca yüzeyin özelliği olan içkin (intrinsic) parametreler tanımlamıştır.

Gerçekte Gauss'un geometri konusundaki çalışmaları 1794'lerde başlar. O dönemde Eukleides'in beşinci aksiyomunun kanıtlanmasıyla ilgilenmiş ve bir doğruya dışındaki bir noktadan tek bir paralel çizilebileceğini savlayan bu aksiyomun terkedilmesi-
 nin doğuracağı sonuçları araştırmıştı. Vardığı sonuçları, bilim çevrelerinin ortak görüşüyle çeliştiği için açıklamaya çekinmiş, yalnızca yakın arkadaşlarından Macar matematikçi Wolfgang Bolyai ile tartışmış ve ülkesine döndükten sonra paralellik aksiyomunu kanıtlama çabalarını sürdüren Bolyai ile yazışmayı sürdürmüştür. 1830'da Wolfgang Bolyai'nin oğlu Janos Bolyai ve onunla eşzamanlı olarak Rus matematikçi Lobaçevski Eukleidesçi olmayan ilk geometrileri açıkladıklarında Gauss, aynı sonuçlara otuz yıl önce ulaştığını belirtmiştir. Gauss'un yayımlamadığı çalışmalarının arasında özel karmaşık fonksiyonlara ilişkin önemli bir araştırma da bulunmuştur. Genel ilkelere dayandıramamış olduğu için açıklamaya çekindiği bu fonksiyonların bulunması yine Gauss'un çalışmalarından vola çıkılarak ve ölümünden yıllar sonra başarılabilmıştır.

Gauss fiziksel konularda yayımladığı en önemli çalışmalarından birisi olan *Allgemeine Theorie des Erdmagnetismus*'da ("Yer'in Manyetikliğin Genel Kuramı") Weber ile birlikte yürüttüğü araştırmalara ve geniş bir ölçüm merkezleri ağı yardımıyla topladığı verilere dayandığı matematiksel bir yaklaşımla Yer'in manyetikliğini açıklamaya girişti. Yeryüzü'nün herhangi bir noktasındaki manyetik potansiyeli belirlemekte, katsayılarından yirmi dördünü hesaplamayı başardığı bir sonsuz küresel fonksiyonlar serisinden yararlandı. 1841'de tamamladığı başka bir yapıtında da ışığın bir mercek sisteminde izlediği yolun incelenmesine yer verdi ve her mercek sisteminin uygun seçilmiş bir merceğe eşdeğer olduğunu gösterdi. Gauss'un Weber ile birlikte gerçekleştirdiği manyetiklik ve elektrik ile ilgili çalışmaları, ilk elektrikli telgraf ve galvanometre gibi buluşlara da yol açmıştır.

Gauss çalışmalarının çoğunluğunda kendisinden önce ortaya atılmış problemleri çözmek, bir sisteme ve kesinliğe kavuşturmakla yetinmiş bir matematikçi olmasına karşın sayı kuramı, diferansiyel geometri ve istatistik alanlarında birçok gelişmeyi başlatmayı başarabilmiştir. Ve yine çoğunlukla gerçek sayılar üzerine kurulmuş yapılarla uğraştığı için somut bir matematiksel düşüncüyü temsil etmesinde karşı çalışmalarında pek çok soyut kavramın tohumlarını atmıştır. Zamanında, kullanılabilen yöntemleri olanaklarının son sınırlarına değin zorlayan Gauss'un, çağdaşları üzerinde önemli etkiler yaratmadığı halde Archimedes ve Newton ile birlikte matematik tarihinin en büyük üç kişiliğinden birisi olarak anılıyor olması ve "matematiğin prensi" olarak adlandırılması, matematiğe bir sistem kazandırma yönündeki çalışmalarının değerinden kaynaklanmaktadır.

- YAPITLAR (başlıca): *Disquisitiones arithmeticae*, 1801, ("Aritmetik Araştırmaları"); *Theoria motus corporum*

coelestium, 1809, ("Gök Cisimlerinin Hareketlerine İlişkin Kuram"); *Disquisitiones generales circa seriem infinita*, 1813, ("Sonsuz Seriler Üzerine Genel Araştırmalar"); *Disquisitiones generales circa superficies curvas*, 1827, ("Eğri Yüzeyler Üzerine Genel Araştırmalar"); *Allgemeine Theorie des Erdmagnetismus*, 1839, ("Yer'in Manyetikliği Üzerine Genel Kuramı").

• **KAYNAKLAR:** E.T.Bell, *Men of Mathematics*, 1937, 219-269; G.W.Dunnigton, *Carl Friedrich Gauss, Titan of Science*, 1955, New York.

• **BAKINIZ:** BESSEL, BOLYAI, CAUCHY, DIRICHLET, EISENSTEIN, EUKLEİDES, LEULER, FERMAT, K.G.JACOBI, KRONECKER, KUMMER, LAGRANGE, LOBAÇEVSKI, RIEMANN, W.WEBER.

GAUTIER, Théophile (1811-1872)

Fransız, yazar. "Sanat için sanat" ilkesinin ilk savunucularındandır.

31 Ağustos 1811'de Tarbes'da doğdu, 23 Ekim 1872'de Neuilly sur Seine'de öldü. 16 yaşında resim öğrenimi için gittiği Paris'te Romantik akımın önde gelen sanatçılarıyla ilişki kurdu. 1830'da Victor Hugo'nun *Hernani* adlı dramının oynanışı sırasında çıkan çatışmada başı çekenlerdendi. Bu ünlü kavgayı *Histoire du romantisme* ("Romantizmin Tarihi") adlı kitabında anlattı. Edebiyata olan ilgisi ağır basınca, resim öğrenimini bıraktı ve 19 yaşında ilk şiirlerini yayımladı. Birkaç yıl düzensiz, neredeyse bohem bir yaşam sürdü. *Jeune France* ("Genç Fransız Kuşağı") adlı kitabında bu dönemden ve arkadaşlarından, alaylı bir dille söz eder. Romantizm akımının çözülüp değişik doğrultularda çeşitlilik gösterdiği bir evrede kendine özgü bir yol bulmaya çalıştı. Erken dönem yapıtlarında sözcükleri kullanışındaki ustalıklı dikkatleri çekti.

1836'ya doğru, geçinebilmek için şiiri bırakmak zorunda kaldı. 1838'de yayımladığı *La Comédie de la mort* ("Ölüm Güldürüsü") adlı şiir kitabından sonra sık sık çıktığı yolculukların izlenimlerini günlük yazılarla anlatmaya yöneldi. Uzun bir aradan sonra, 1852'de, yeni şiirlerini yayımladı: *Emaux et camées* ("Mineler ve Akikler"). Şiirlerin ardından, *Le roman de la momie* ("Mumyanın Romanı") ve *Le Capitaine Fracasse* ("Yüzbaşı Fracasse") adlı romanları çıktı. Tiyatro ve sanat eleştirmeni olarak girdiği *La Presse* gazetesine, çeşitli konularda iki binden çok yazı yazdı. Yaşlılığında günlük yazılar yazmaktan bitkin düşmüştü. Gene de borç içinde öldü.

Birçok eleştirmen tarafından, romantik şiirin ateşli ozanlarından sayılan Gautier, bu ününü *Albertus* ve *La comédie de la mort*'un yayımlandığı dönemlerde kazandı. Güzellik arayışı ile ölüm ve hiçlik korkusunun egemen olduğu sanat anlayışıyla, özellikle "Doyenné" sokağında toplanan genç ozanlara örnek oldu. Bu dönemdeki tutum, yalnızca Romantizm'in abartılı uygulamalarındaki başarısından değil, kendi katkılarının ve eklemelerinin özgünlüğünden de kaynaklanır. Tüm aşırılıklarına karşın, anlatımı her zaman yetkinliğini korumuştur. *Made-*

moiselle de Maupin adlı kitabının önsözünde "sanat için sanat" ilkesini savunmuştur. Gautier, yapıtlarında uzun tümceler kullanmaktan kaçınmış, Romantikler'in çok önem verdiği rastlantısal esinlenmeyle şiir yazma yerine, klasiklere özgü bir düzenliliği benimsemiştir. Olgunluk çağındaki bu sanat anlayışıyla da Parnasse akımının ozanlarına öncülük etmiş, bu akımın hazırlayıcısı olmuştur.

Düzyazı olarak, roman, deneme, gezi anıları, günlük makale gibi değişik türlerde ürünler veren Gautier, bu alanda da süslü ve dengeli anlatımıyla ustalığını kanıtlamıştır. Yazıları daha çok görsel bir nitelik taşır, sözcüklerde düşünce kadar renkler de bulan bir ressam-yazar olarak ilgi çekmiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Albertus*, 1832; *La comédie de la mort*, 1838, ("Ölüm Güldürüsü"); *Mademoiselle de Maupin*, 1835; *Emaux et camées*, 1852, ("Mineler ve Akikler"); *Le roman de la momie*, 1858, ("Mumyanın Romanı"); *Le Capitaine Fracasse*, 1836, ("Yüzbaşı Fracasse"); *L'histoire du romantisme*, (ö.s.), ("Romantizm'in Tarihi").

• **KAYNAKLAR:** Jasinski, *Les années romantiques de Théophile Gautier*, 1929; P.van Tieghem, *Histoire littéraire de l'Europe et de l'Amérique*, 1946.

GAY, John (1685-1732)

İngiliz şair ve oyun yazarı. Özellikle siyasal içerikli yergileriyle tanınmıştır.

30 Haziran 1685'te Devonshire yakınlarındaki Barnstaple'da doğdu, 4 Aralık 1732'de Londra'da öldü. Öğrenimini Barnstaple'da yaptıktan sonra, Londra'ya gitti ve yaşamının sonrasını orada geçirdi. İlk yazılarını *British Apollo* gazetesinde yazdı.

İlgi çeken ilk şiiri "The Wine" ("Şarap") 1708'de yayımlandı. 1714'te yayımladığı ve meslektaşları Andros Philips'in (1674-1749) pastoral şiirlerini alaya alan *The Shepherd's Week* ("Çobanın Haftası") adlı kitabı büyük ilgi gördü. 1716'da daha çok destansı bir hava taşıyan *Trivia; or, the Art of Walking the Streets of London* ("Trivia ya da Londra Sokaklarında Yürüme Sanatı") çıktı. Okuyucuların daha büyük ilgisini çeken bu kitapta Gay, gerek dil ve anlatım, gerekse ustalık açısından sanatının doruğuna ulaştı.

Oyun yazarlığında da yergi gene ön plandaydı. Bu alandaki en büyük başarısını *The Beggar's Opera* ("Dilenci Operası") ile sağladı. İlk kez 1728'de, dönemin başarılı yönetmenlerinden John Rich'in (1692-1761) yönetiminde sergilenen oyun, izleyicilerin görülmemiş ilgisiyle karşılandı ve uzun yıllar afişte kaldı. Bu oyun, ilk sergilenişinden iki yüz yıl sonra, 1929'da Brecht tarafından yeniden düzenlenip Almanca'ya uyarlanarak *Dreigroschenoper* ("Üç Kuruşluk Opera") adıyla sahnelendi. Gay'in yergicilikte çok aşırı gittiği oyunlarından biri de, 1729'da yazdığı ve dönemin siyasal kargaşasını, haksızlıkları çok etkili bir biçimde eleştiren, bu nedenle de uzun yıllar sansürden geçemeyen ve ancak onun ölümünden kırk beş yıl sonra sahnelenebilen *Polly*'dir.

- YAPITLAR (başlıca): Şiir: *The Rural Sports*, 1713, ("Kır Eğlenceleri"); *Trivia; or, the Art of Walking the Streets of London*, 1716, ("Trivia ya da Londra Sokaklarında Yürüme Sanatı"); *The Fables*, 1727; *The Fables*, 1738, ("Fabllar"), Libretto: *Akis ve Galatea* (Haendel'in müziği ile), 1732. Oyun: *What Do You Call It?*, 1715, (Ne Dersiniz Şuna?); *Three Hours After Marriage* (A.Pope ve J.Arbutnot ile), 1717, ("Düğünden Üç Saat Sonra"); *The Beggar's Opera*, 1728, ("Dilenci Operası"); *Polly*, 1729.

GAYBÎ, Sunullah (1615-1663)

Osmanlı mutasavvıf ve şair. Şiirlerin-
de Melamilik'in temellerini açıklama-
ya çalışmıştır.

Gaybî, Merkez Efendi'nin halifelerinden, Kalburcu Şeyhi Ahmed Efendi'nin torunudur. Kütahya'da doğdu ve orada öldü. Doğum ve ölüm yılları kesin olarak bilinmemektedir.

Öğrenimini ve tarikat terbiyesini ailesinden aldı. 1649'da İstanbul'a gitti. Aksaray'da Melami şeyhlerinden Oğlan Şeyh İbrahim Efendi'ye bağlandı. Daha sonra onun halifesi oldu. 1655'te şeyhinin ölümü üzerine Kütahya'ya döndü. Kentin dışında kurduğu tekkede yaşamının sonuna kadar Melamilik görüşlerini yaymaya çalıştı.

Gaybî'nin düzenli bir Divan'ı vardır. Melamiler arasında 99 beyitlik *Keşfü'l-Gıta* ("Örtüyü Açmak") adlı kasesi ün kazanmıştır. *Biatnâme*, Melamilik ve Oğlan Şeyh İbrahim Efendi'nin tarikat silsilesini açıklar. *Ruhû'l-Hakika* ("Gerçeğin Özü") Melamilik'in sohbet ve muhabbete (sevgi) dayandığını, başka tarikatlarda bulunan zıkr, riyazet, devran gibi törelerden bağımsız olduğunu açıklar. *Sohbetnâme*, 1649-1655 arasında şeyhinden derlediği konuşmaları içerir. *Tarikû'l-Hakk fi't-Teveccühi'l-Mutlak* ("Tanrı'ya Yönelmede Doğru Yol"), Tanrı'ya yönelmenin sevgi ile oluşacağını, bunun da insanı sevmekten başka bir şey olmadığını, Birliğe (vahdet) varmayan zikrin boş olduğunu ileri sürer.

Gaybî'ye göre, varlığın başlangıcı ve sonu insanın anlayışına göre değişir. Bütün olaylar ve olgular Tanrı'nın görünüşleridir. Ruhun gövdeden gövdeye geçişi (tenasüh) diye bir şey yoktur.

Gaybî şiirinde aruz ve hece ölçülerinin ikisini de kullandıysa da, gerçek kişiliğini gösteren heceyle olanlardır. Şiirlerinde Arapça ve Farsça sözcüklere yer vermemeye çalışmıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *Divan*, (Ragıp Paşa Kütüphanesi, No.723),Yeni harflerle 1963; *Biatnâme*, (Süleymaniye Kütüphanesi, Haşim Baba bölümü no. 76/3); *Ruhû'l-Hakika*, ("Gerçeğin Özü"), (Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa bölümü No. 422/2); *Sohbetnâme*, (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi bölümü, No.2630/1); *Tarikû'l-Hakk fi't-Teveccühi'l-Mutlak*, ("Tanrı'ya Yönelmede Doğru Yol"), (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi bölümü No. 3137/2).

Joseph Louis Gay-Lussac

GAY-LUSSAC, Joseph Louis (1778-1850)

Fransız, fizikçi ve kimyacı. Gaz yasaları üstüne çalışmaları ve kimyasal analize katkısıyla tanınmıştır.

6 Aralık 1778'de Saint-Léonard'da doğdu, 9 Mayıs 1850'de Paris'te öldü. Fransız Devrimi sırasında yargıçlık yapmakta olan babasının tevkif edilmesi üzerine aile durumu sarsılan Gay-Lussac, Paris'te küçük bir okula gönderildi. Burada matematik ve fiziğe ilgi duyunca 1797'de École Polytechnique'e girdi. 1800'de mezun olduktan sonra mühendis olmak amacıyla École National des Ponts et Chaussée'ye girdiyse de, bir yıl sonra Berthollet'nin dikkatini çekince, bu ünlü kimyacının Paris yakınlarındaki Arcueil'de yürüttüğü araştırmalarında asistan olarak görev aldı. 1802'de gazların genleşmesi üstüne ilk önemli araştırmasını yapmaya başlayan, 1804'te havanın bileşimi ve Yer manyetizması konularında bilgi toplayan Gay-Lussac, 1805-1806 arası Alman doğabilimci Alexander von Humboldt ile birlikte çıktığı Avrupa gezisinde bir yandan kimyasal analizlerle uğraşırken, bir yandan da Yer'in manyetik alanı üzerinde ölçümler yaptı. 1806'da Institut de France'a üye seçildi. 1809'da da École Polytechnique'e kimya, Sorbonne'a da fizik profesörü olarak atandı. 1818'de Devlet Barut fabrikasında, 1829'da da Darphane'de görevlerde bulunan Gay-Lussac, fizik profesörlüğünü bırakarak Muséum National d'Histoire Naturelle'de kimya profesörlüğünü üstlendi. 1830-1838 arası üç kez milletvekili seçilen Gay-Lussac'a Louis Philippe 1839'da soyluluk unvanı verdi.

Gay-Lussac'ın fizik alanındaki en önemli katkısı Berthollet ve Laplace'ın da desteğiyle gazların özellikleri üstüne yaptığı araştırmalardır. Gazlarda genleşme katsayısı üstüne çalışmasında, gazların hacimlerinin 0°C ile 100°C arasındaki her bir derecelik ısınma

ile 1/266,66 oranında genişlediğini buldu. Tüm gazların aynı genişleme katsayısına sahip olduklarını belirten bu sonuç Charles Yasası olarak da bilinirse de, Gay-Lussac'ın çalışması, hem deneylerini yayımlayan J.A.C.Charles'inkilerden (1746-1823), hem de aynı dönemde benzer bir araştırma yapan Dalton'unkinden daha duyarlı ve güvenilirli.

1804'te balonla ilk önce Biot ile birlikte yaklaşık 4000 m'ye, daha sonra tek başına 7000 m'ye dek yükselerek bu yüksekliklerde havanın bileşiminin ve Yer'in manyetik alanının değişiklik göstermediğini saptadı.

Gay-Lussac'ın gazların niteliği konusundaki çalışmalarıdan yararlanarak kimyaya yaptığı en önemli katkı, gazların kimyasal bileşiklerin oluşumundaki birleşme oranları üstüne çalışmasıdır. Bu araştırmasının sonucu 1808'de ortaya attığı, birleşen hacimler ya da Gay-Lussac Yasası olarak bilinen kurala göre, gazların birbirleriyle birleşirken hacimlerinin oranı tamsayılarla belirtilebiliyordu. Ayrıca birleşme sonucu ortaya çıkan gazın hacmindeki azalma da birleşen gazlardan en az birinin hacmine basit bir oranla bağlıydı. Örneğin 100 ölçek hidrojen klorür 100 ölçek amonyak ile birleşirken, 200 ölçek karbondioksit oluşumunda, 200 ölçek karbon monoksit 100 ölçek oksijen ile tepkimeye giriyordu. Gay-Lussac'ın vardığı sonuç Dalton'un atom kuramı için önemli bir destek sağlamasına karşın, birleşme oranlarını hacim ile değil de ağırlıkla tanımlayan Dalton, Gay-Lussac'ın sonuçlarını benimsemedi. Buna karşılık, gaz yasasının Dalton'un atom kuramıyla birleştirilebileceğini gören Avogadro, 1810'da Gay-Lussac'ın sonuçlarından yararlanarak eşit hacimdeki tüm gazların eşit sayıda molekül içerdiğini öne süren hipoteziyle elementlerin bileşim kurallarında önemli bir gelişmeyi başlatmış oldu.

Gay-Lussac, kimya alanındaki araştırmalarında önemli bir yeri olan elektroliz ve analitik yöntemler üstüne çalışmalarının çoğunu, Arcueil'de tanıştığı kimyacı Thénard ile birlikte gerçekleştirdi. Napoléon'un sağladığı mali destek ile araştırmalarını sürdüren bu iki kimyacı, Davy'nin sodyum ve potasyumu elde ettiği deneyleri yinedikten sonra, alkaliler ile demir talaşı tepkimelerinden yararlanarak bu metalleri Davy'nin yöntemlerinden daha bol ve ucuz olarak üretmeyi başardılar. Aktif bir metal olan potasyumdan hem hacime dayalı analizlerde, hem de yeni maddelerin bulunmasında yararlandılar. Bor elementini buldukları gibi, bor flüorür gazını elde ettiler. Kimyasal özelliklerini inceledikleri, ilk kez Courtois'nın bulunduğu iyoda ilişkin araştırmalarında Davy ile öncelik konusunda bir tartışmaları oldu.

Gay-Lussac'ın kimyasal analiz konusunda değerli bir katkısı, hacme dayalı analiz yöntemini geliştirmiş olmasıdır. Tartıya dayalı analizin yerine kullandığı bu yöntemle, bir eriyikteki belirli bir maddenin miktarını bulmak için, o madde ile etkileşen "standart" derişiklikte bir eriyik kullandı. Örneğin gümüş miktarını bulmak için standart sodyum klorür eriyiği kullandı ve çöken gümüş klorürden gümüş miktarını saptadı. Ne var ki, Gay-Lussac'ın standart eriyikleri ancak belirli maddelerin çokertilmesi için kullanılan, kimyasal analiz açısından genel geçerliliği olmayan çözeltilerdi. Genel bir hacim

analizi yöntemi ancak Friedrich Mohr'un (1806-1879) çalışmalarıyla geliştirildi.

Gay-Lussac'ın, Lavoisier'nin asit özelliğini oksijenin varlığına bağlayan görüşünü doğrulamayan, bu bakımdan asit niteliği konusunda sonraki çalışmalara ışık tutan buluşları da vardır. Bu alandaki belli başlı katkısı, hidroklorik, hidroiyodik ve hidrosiyanik asitlerde oksijenin bulunmadığını saptaması ve hidrosiyanik asitin özelliklerini incelemiş olmasıdır.

Bir barometre ve bir alkolölçerin yanı sıra, hacim analizinde kullanılan pipet ve büret gibi aletleri, sülfürik asit üretiminde azotlu maddelerin yeniden kullanımına olanak tanıyan ve kendi adıyla bilinen kuleyi geliştiren Gay-Lussac, organik kimya alanında da çeşitli araştırmalar yapmış, izomerler ve optik aktiflik konusunu incelemiştir.

Gay-Lussac'ın gaz yasaları üstüne çalışmaları, termodinamikten atom kuramına dek 19.yy'da fizik ve kimyadaki önemli gelişmelere temel katkı niteliğindedir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Recherches physico-chimique* (L.J.Thénard ile birlikte), 2 cilt, 1811, ("Fiziksel Kimya Araştırmaları").
- **KAYNAKLAR**: E. Blanc ve L. Delhoume, *La vie émovante et noble de Gay-Lussac*, 1950.
- **BAKINIZ**: AVOGADRO, BERTHOLLET, BERZELIUS, BOYLE, CANNIZZARO, DALTON, DAVY, JOULE, LAVOISIER, J.W.RITTER, THÉNARD.

GAZALİ (1058-1111)

**İslam mutasavvıf ve tanrıbilimci.
İmanın ustan üstün olduğu görüşü-
nü savunmuştur.**

Gerçek adı Ebu Muhammed b.Muhammed olan Gazali Afganistan'ın Tus ilinde doğdu, orada öldü. Babasının iplikçi olması nedeniyle kendisine Gazali (iplikçi) adı verildi, Gazali küçükken babası ölünce Yusuf Nessac adlı bir mutasavvıfın koruyuculuğu altında yetişti, ondan ilk tasavvuf bilgilerini edindi. Sonra, çağının ünlü bilginlerinden Ahmed b.Muhammed Razakani'den fıkıh öğrenimi gördü. Nişabur'a giderek Cüveyni'den İslam bilimleri okudu. Bir süre felsefe sorunlarıyla ilgilendi, sonra bütün çalışmalarını tasavvuf konuları üzerinde yoğunlaştırdı. Selçuklu veziri Nizamü'l-Mülk'ün ilgisini çekince Bağdat Nizamiye Medresesi'ne atandı. Burada dört yıl İslam bilimleri okuttuktan sonra, usa dayanan bütün bilim ve yöntemlerden kuşkuya düştü. Görevi kardeşi Ahmed Gazali'ye bırakarak içine kapalı bir yaşam sürmeye başladı. Ağır bir bunalım geçirdi, dili tutuldu. İki yıl Emeviye Camii'nde kimseyle görüşmeksizin, düşünceye daldı. Kudüs ve Mekke'ye gitti, 1105'te yeniden Bağdat'a dönerek eski görevine başladı. Sultan Sencer'le görüştü, ondan sevgi ve saygı gördü. Kendisini çekemeyenlerin, Ebu Hanife'ye karşı olduğunu öne sürmeleri yüzünden gözden düştü, bir süre sonra öldü.

Gazali'nin düşüncelerinde, bağlı olduğu Eş'ari mezhebinin etkisi görülür. Felsefeye ilgisi Platon, Aristoteles ve Plotinos gibi Yunan bilgelerinin o çağda bilinen yapıtlarını, Yeni-Platoncu düşünürlerin yorumlarını okumakla başlamıştır. Doğacı ve maddeci düşünce akımlarına karşı, İslam dinini ve imanı savunmasıyla kalamcı bir düşünür olarak nitelenir. Ancak, görüşlerindeki Yeni-Platoncu ve tasavvufa dayalı öğeler nedeniyle, Kelamcılar'ın Ehl-i Sünnet kolundan, us ve mantık ilkelerine bağlanan Mu'tezile çığırından ayrılır. Aristoteles'in usa dayalı felsefe anlayışını ve ondan esinlenen Farabi, İbn Sina gibi İslam filozoflarını eleştirir. Önemli yapıtlarından *İhya-i Ulûm'üd Din*'de ("Din Bilimlerinin Diriltilmesi"), *Kuran* ve Hadis'i kaynak olarak din konularını inceler. *El-Munkızu min ed-Dalâl* ("Sapıklıktan Kurtuluş") adlı yapıtında da felsefenin tutarsızlığını ileri sürer.

Felsefe akımları

Gazali'ye göre felsefe üçe ayrılır: Dehriyûn (Maddeciler), Tabiiyûn (Doğacılar), İlahiyûn (Tanrı-bilimciler). Dehriyûn, Tanrı'yı tanımadığı, varlığına inanmadığı için sapkındır, dinle ve gerçekle bağıntısı yoktur. Tabiiyûn, Tanrı'nın varlığına inanmakla birlikte, ruhun ölümsüzlüğüne, öte dünya, ölüp dirilme, yargı günü gibi dinin ana konularına inanmaz. İlahiyûn ise, dine bağlı görünürse de, imana değil usa dayanır. İmana dayanmayan ve usu temel edinen tüm düşünce akımları, felsefe, insanı kesin gerçeğe ulaştıramaz, bu nedenle gereksizdir.

Bilimler

Bilimleri, Şeriat ve usla ilgili olmak üzere iki bölümde inceleyen Gazali, Şeriat bilimlerini Tevhid ve Ameli olarak gene ikiye ayırır. Ameli bilimlerden Allah ve kul hakkını fıkıh, nefis hakkını da ahlak konu edinir. Şeriat'la ilgili bilimler, *Kuran* ve Hadis'e dayanır. Matematik, mantık, metafizik, doğa bilimleri ise usu temel alır. Bu nedenle, felsefe gibi, onlar da kesin gerçeğe varamaz, ancak İslam ilkelerine uydukları ölçüde yararlı olabilirler.

Gazali, usun özellikle din konularında, saltık ve ilk nedeni (illet-i üla) kavramada yetersiz kaldığını, insanı yanılgılara götürdüğünü ileri sürer. Usun değerlendirdiği duyu verileri de güvenilir değildir. Bu nedenle kesin gerçeğe ulaşabilmek için, her şeyden kuşkulanan gerekir. Gazali, bu imana dayalı kuşku kavramında, Aristoteles ve Platon'u incelemiş olan Yahya en-Nahvi'nin etkisinde kalmıştır.

İki öğrenme yolu

Bilgi edinmenin, insana özgü ve tanrısal olmak üzere iki yolu vardır. Birincisi, eğitim ve "düşünme"dir (tefekür). Düşünme, kişinin anlayış gücünü bir konuda yoğunlaştırması, bir anlamda da içine kapanmasıdır. Bu, cüz'i nefsin (tikel varlık), külli nefse (tümel varlık) aydınlanmasıdır. İnsan bu yolla, ancak kimliğine ilişkin gerçeklerin bilincine varabilir. O zaman da, kendi kendinin bilinci olacağından, hem bilinç edinen, hem edinilen konumuna gelir. Bu yolla varılan bireysel gerçekliğe başkaları erişemez. Çünkü nefsin gerçekliği özgüldür. Ayrıca, düşünme toplumsal bir eylem değildir.

İçe kapanan insanın, tümüyle Tanrı'ya yönelmesi, duyulur evrenden sıyrılması (istiğrak) onu, "yakın" a ulaştırır. "Yakın" gerçeği kavrama gücüdür. İnsandaki sezgiyi güçlendirir. Sezgi, usun sınırlarının ötesinde, tanrısal bir kayra, bilmeyi sağlayan nur ve içe doğuştur. İstiğrak, tanrısal öğrenme yollarıyla

birlikte, kesin gerçeğe ulaşmayı sağlar.

Tanrısal öğrenme yolu, vahiy ve esin olmak üzere ikiye ayrılır. Vahiy, yalnız peygamberlere özgü bir yoldur. Esin ise, peygamber olmayan, kimi üstün insanlarda da görülür. Tümel varlığın, bireysel varlığı yetenek ve nitelikleri ölçüsünde uyandırması demektir. Onun doğması için birey ve Tanrı arasında aracı yoktur. O, her tür usamlama ve çıkarımdan önce gönülde doğrudan doğruya bulunur. Bilginin kaynağı ve tanrısal bilgilerin yansıma alanı olan gönülün, değişik yetileri olan iki gözü vardır. Kendi özü dışındaki varlıkları gören, nesnelerin görünüşlerini algılayan, dışgözdür. İçgözse, nesnelerin derinliklerine, düşüncede varolanlara ulaşır. Gazali, bu anlamda, onun yerine sezgisel akıl kavramını da kullanır. Anlıksal akla önem verdikleri için gezimci filozofları eleştirir.

Gazali'ye göre usla iman, sezgisel ve anlıksal akıl arasındaki anlaşmazlıklar tasavvuf yoluyla giderilebilir. Tasavvuf, iman alanına girerek, usla kavranamayan gerçeklerin bilinmesini sağlar. Tasavvufu geçerli olan içe kapanış, kişiyi tanrısal gerçekliğe ulaştırır. Çünkü tasavvuf, tinsel gerçeklikler dünyasını kavrama yetisi olan ruhu saran gövdenin etkinliğinin, tövbe, çile ve perhizlerle azaltılmasını öngörür. Böylelikle, duyuyla algılanan dünyanın verileriyle sağlanacak olanı aşar nitelikte bilgiye erişilebilir. Gazali, bu bağlamda, soyut düşünce ve usamlamanın karşısında "yaşanmış deney"i yeğlemektedir. Büyük bilgelerin istedikleri, usamlamayla değil, yaşanarak elde edildir. Usla kavranamayan dünyaya açılmış gönül gözüne olanak sağlayan tasavvuf, düşünce ile eylemi birleştiren yoldur.

Gazali için, gerçekliğe ve ahlaka ulaşmak arasında ayırım yoktur. *Eyyübel-Veled* ("Ey Oğul") adlı yapıtında sergilediği gibi, kişi istencini kullanarak bütün doğal eğilimlerine egemen olabilir, istencin denetimi dışında kalan organlarını da buyruğu altına alabilir. Bunu başarınca, ahlakın gerektirdiği yaşama biçimine ulaşmış olur.

Gazali'nin görüşlerine göre, Tanrı nurdur, tüm varlıkların kaynağıdır, her şeye güç yetiştirir, her nesnede dirilik yaratabilir. Nur, Tanrı özünden dışa taşarak varlıkların oluşumunu sağlar. Tanrı özünden taşma, tanrısal varlıkta bir eksilmeye yol açmaz. Tanrısal eylem özgür istence dayalıdır. Tanrı'nın istencinde ise yoktan varetme niteliği vardır, o yaratmadan edemez. Varlık, zati (kendi kendisiyle olan), hissi (duyusal), hayali (düşsel), şibhi (benzer) olmak üzere değişik türdedir. Zati varlık usun ve duyunun dışında kalan, kendi kendisiyle varolan, gerçek, tanrısal varlıktır. Hissi varlık yalnız görme duyusuyla kavranandır. Hayali varlık duyu öğelerinin ortadan kalkması sonucu geride kalandır. Şibhi varlık ise, bir nesnenin başka bir nesneye benzetilmesiyle ortaya çıkmıştır.

Evren, yoktan yaratılmıştır. Uslar, nefslar ve nesneler evreni olarak üç türdür. Nesneler nefslardan, nefslar de uslardan etkilenirler. Bu etkilenme üstün varlıktan daha alt aşamada bulunan varlığa doğrudur. Gazali'ye göre, gök katlarının nefsleri vardır, diridirler. Zaman da evrenle birlikte yaratılmıştır.

Gazali'nin düşünce dizgesinde önemli bir sorun

▶ olan nef, biri gövde, öteki tin olmak üzere iki ayrı tözden oluşur. Tin, kendini içgözü ile bildiğinden, gönül anlamını da içerir, tanrısaldır. Gövde ise yaratılmıştır, sonludur, dağılacaktır. İnsan, gövdesiyle değil, tiniyle insandır. Ölüm, tinin gövdeden ayrılmasıyla başlar. Gövde dağılır, bozulur, kaynağına döner. Ölümsüz olan tin ise, ayetlerde belirtildiği gibi, kalkım günü, gövdelere dönecektir. Bu nedenle, yeniden dirilme, bu dünya için olmasa da öte dünya için geçerlidir. Ölüm düşüncesi, insanı tanrısal evrene yükselten düşüncelerin en büyüğüdür. İnsan ölüme gerçek değerini vermeli ve yaşamın boşluğunu düşünmelidir. Öte dünya, yeni bir yaşamın başlangıcıdır. Dünya hazlarına kendini veren, ölümü anımsamaz. Kalkım günü gövdeye dönen tin, yaşam süresince yaptıklarının karşılığını görecektir.

Gazali'nin, filozofların nedensellik ilkesini yorumlayışlarına yönelik eleştirileri, dizgesinin temelini oluşturan öğelerdendir. Ona göre filozoflar, doğa olaylarını zorunluluk ilişkisiyle açıklamaktadırlar. Varolan eylemler bir istençten dolayı değil, zorunlu olarak vardır. Gazali'ye göreyse, doğal süreçlerde gözlenen neden-sonuç ilişkisi zorunlu bir ilişki değildir, tanrısal istençle bağımlıdır. İki olay zamandaşsa, bu bir nedensellik ilişkisinin varlığı anlamına gelmez. Tanrı dilerse durum başka türlü de olabilir. Doğal yasa ve nedensellik, alışkanlık kazanılmış tutumlar yüzündendir. Tanrı'nın evrenin ilk nedeni olduğunu söylemek, onun varlığını kanıtlamaya yetmez. Öte yandan onun varlığı için neden göstermek de onu yadsımak anlamına gelir. Tüm varlıkların kaynağı olan Tanrı, uslamlamaya dayanan, varlıkbilimsel ilk neden kanıtı ile kavranamaz. Evrenin sürekli varolduğunu ileri süren filozoflar, evrenin yaratılmamış olduğunu da savunurlar. Bu tanrısal eylemin yadsınmasıdır.

Peygamberler, insanları mutlu kılmak, hastalıkları, yıkımları, kötülükleri gidermek için Tanrı'nın özel olarak görevlendirdiği, üstün yetenekli kimselerdir. Üç türlü olağanüstü başarı gösterebilirler. Bunlardan biri us, ikincisi duygu, üçüncüsü de düşünme. Kişinin bütün bunlara inanması gerekir. Toplum konusunda Kuran, Hadis ve din büyüklerinin uygulamalarına önem veren Gazali, İslam dininin ilkelerine dayalı ahlak temeli üzerine kurulmuş bir yönetimini benimser.

Gazali'nin görüşleri İslam ülkelerinde hızla yayılmış, özellikle tasavvuf alanında biri Sünni, öteki Alevi inançlarına dayalı iki akımın doğmasına yol açmıştır. Tarikat denen kuruluşların Sünni kolu Gazali'nin düşüncelerinden beslenmiştir. Şeyh Bedreddin'in tasavvufa yönelmesinde, sezgi ve gönül konusundaki düşüncelerinde etkili olmuştur. Felsefenin, 12.yy'ın başında, özellikle Eş'arilik'in yayılmasıyla İslam dünyasında gözden düşerek, Batı'da Endülüs Arapları arasında yayılmasıyla, gezimci Endülüs filozofları, Gazali'nin imana dayalı dizgesine karşı çıkmışlardır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Risaletü'n-Ledünniye*, yazma, ("Öz Bilgisi Kitapçığı"); *Mışkatü'l-Envâr*, yazma, ("Işıklar Kandili"); *Kimyâ'ü's-Saade*, (ö.s.), 1893, ("Mutluluk Kimyası"); *Ihyâ-i Ulümü'd-Din*, (ö.s.), 1893, ("Din Bilimlerinin Diriltilmesi"); *Eyyuhel-Veled*, (ö.s.), 1893, ("Dinle Ey Oğul"); *Tahafütü'l-Felâsife*, (ö.s.), 1903,

("Filozofların Tutarsızlıkları"); *Miyarü'l-İlm*, (ö.s.), 1911, ("Bilimin Ölçeği"); *Makasidü'l-Felâsife*, (ö.s.), 1913, ("Filozofların Amaçları"); *El-Munkızu min'ed-Dalal*, 1948.

• **KAYNAKLAR:** J.A.Boer, *İslam Felsefesi*, 1960; İ.Z.Eyüboğlu, *Alevilik-Sünnilik (İslam Düşüncesi)*, 1979; M.Türker, *Üç Tehafüt Bakımından Felsefe Din Münasebeti*, 1956; H.Z.Ülken, *İslam Düşüncesi*, 1957; H.Z.Ülken, *İslam Felsefesi ve Kaynakları*, 1957.

• **BAKINIZ:** BEDREDDİN [Simavnalı], E.A.EŞ'ARİ, FARABİ, İBN SİNA, VASIL b.ATA.

GAZAN MAHMUD

(1271-1304)

İlhanlı hükümdarı. Müslümanlık'ı devlet dini olarak kabul etmiştir.

4 Kasım 1271'de Mazanderan'da (İran'da) Sultan Devin'de doğdu, 17 Mayıs 1304'te Şam-ı-Gazan kasabasında öldü. Babası İlhanlı hanı Argun'dur. Gazan, babası zamanında Horasan, Mazanderan ve Rey eyaletleri valisi oldu. Bir Budist olarak yetiştirilmesine karşın, 1295'te tahta çıkınca Müslüman olduğunu açıkladı. Kendi adına para bastıran Gazan Han Müslümanlar'ın puta tapanların egeenliğini kabul edemeyecekleri gerekçesiyle, Moğolistan'daki büyük hanlıktan bağımsız olduğunu ilan etti. Müslüman âdetlerini uygulamaya başladı. Diğer dinlerin tapınaklarını yıktırdı. Memlukler'in iç karışıklıklarından yararlanarak 1299'da Suriye'ye bir sefer düzenledi. Hums savaşında Memlukler'i yendi. Ama, Gazan çekilince ülke yeniden Memlukler'in eline geçti. Aynı yıl Güney İran'a bir akın düzenleyen Çağataylılar'a karşı bir şey yapılamadı. 1301'de Suriye'ye bir kez daha giren Gazan Mahmud başarılı olamadı. 1302'deki seferde ise Kutluk Şah komutasındaki İlhanlılar Şam yakınlarında büyük bir yenilgiye uğradılar. Aynı yıl Bizanslılar Türk akınlarına karşı İlhanlılar'dan yardım istedilerse de bu yardım yapılamadı.

Gazan Han tahta çıktığında merkeze gönderilen vergilerin azaldığını görmüştü. Ülkenin gerçek vergi potansiyelini anlamak için geniş çaplı bir sayım yaptırdı. Halkın sırtından geçinen devlet adamlarını cezalandırdı. Adli işleri düzene koymaya çalıştı. Tarımı özendirdi. Gereksiz elkoymalara son verdi. Askeri timarlarkurdu. Ağırılık ve uzunluk ölçülerini standart hale getirmeye çalıştı. Bu önlemler sonucu olarak devletin gelirleri arttı. Saltanat merkezi Tebriz bayındır duruma getirildi.

Gazan Mahmud İlhanlılar'ın son büyük hanıdır. Ondan sonra devlet iç karışıklıklarla zayıflamış ve çökmeye yüz tutmuştur. Kendisi hekimlik, astronomi ve kimya ile uğraşmış, bilim adamlarını korumuş, medreseler açtırmıştır. Siyasi olarak bağımsızlığını ilan eden Gazan, Çağataylılar'a ve Memlukler'e karşı askeri alanda pek başarılı olamamıştır.

• **BAKINIZ:** ARGUN.

◀ **Nefs, gövde, tür**

GAZİ GİRAY II (1554-1607)

Kırım hanı, şair ve besteci. Kırım Hanlığı'nı güçlendirmiş, özellikle bes-teleriyle büyük ün kazanmıştır.

Bahçesaray'da doğdu. Aralık 1607'de Gazikir-man'dan Bahçesaray'a dönerken yolda öldü. Kırım hanı I. Devlet Giray'ın oğludur. İlk kez Osmanlı-İran savaşları sırasında göstermiş olduğu yararlıklardan dolayı İran seferinin komutanı Özdemiroğlu Osman Paşa'nın takdirlerini kazandı. 1581'de İranlılar'a tut-sak düşerek Alamut kalesine kapatıldı. Bu arada İranlılar'ın işbirliği önerilerini reddettiği için serbest bırakılmadı. Dört yıl tutsak kaldıktan sonra 1585'te kaçarak Erzurum'a gitmeyi başardı. Özdemiroğlu Osman Paşa ölünce İstanbul'a, buradan da Yanbolu'ya gönderildi. 1588'de Kırım hanı İslam Giray'ın ölümü üzerine, II. Murad tarafından hanlığa getirildi.

İlk iş olarak Kırım hanlığı için Murat Giray'ı destekleyen Rus Çarlığı'na karşı savaş açtı ve Mosko-va önlerine kadar ilerledi. Ancak 1593'te Osmanlı-Avusturya savaşı başlayınca, Rus çarı ile barış antlaş-ması imzalayarak Macaristan seferine katılmak üzere geri döndü. Bu savaşta büyük yararlılıklar göstererek, Boğdan Beyliği'ni ele geçirdi. Ardından bu beyliğin Kırım hanları soyundan birine verilmesini istedi. Bu önerisi Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyin-ce, bir yıl sonraki sefere katılmadı.

Haçova meydan savaşının kazanılmasından son-ra Vezirazam Çiğalazade Sinan Paşa'nın girişimleri sonucu 1596'da hanlıktan azledilerek, yerine kardeşi Feth Giray atandı. Ama iki ay sonra yeniden hanlığa getirildi. 1598'de Osmanlı ordusu ile birlikte Macaris-tan seferine katılan Gazi Giray, bu kez yine Boğdan Beyliği'ni ve bunun yanı sıra Silistre Eyaleti'nin yıllık gelirini arpalık olarak istedi. Ancak bu isteği de reddedildi. Bu arada Avusturyalılar'ın "Osmanlılar" dan ayrılması için önerdikleri 10.000 altını da kabul etmedi. Osmanlı-Avusturya savaşının sona ermesin-den sonra Anadolu'daki Celali ayaklanmalarını bas-tırmak üzere kuvvet gönderdi.

İyi bir öğrenim görmüş ve askerlik sanatında ustalık kazanmış Gazi Giray, Osmanlı Devleti ile daha bağımsız davranmak isteyen Kırım yöneticileri arasında dengeli bir siyaset izlemiştir. Hanlığın iç örgütlenmesini yeni baştan düzenlemiş ve orduda önemli yenilikler yapmıştır. Aynı zamanda şair de olan Gazi Giray şiirlerinde Han Gazi ya da Gazayı mahlasını kullanmıştır. Bir *Divançe*'si, *Gül ü Bülbül* adlı bir mesnevisi, kahve ve şarap arasındaki tartışma-yı konu edinen bir risalesi vardır. Birçok müzik aleti de çalabilen Gazi Giray bestelediği peşrev ve saz semaileri ile de büyük ün kazanmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Divançe* (Gazi Geray Han, Hayatı ve Eserleri, (ö.s.), İ.H. Ertaylan (haz.), 1958, içinde); *Gül ü Bülbül*. Saz Eserleri: Mahur peşrev ve saz semaisi, Muhallif-i Irak peşrev ve saz semaisi, Hüseyini peşrev, Rast saz semaisi.

GAZİMİHÂL, Mahmut Ragıp (1900-1961)

Türk, halkbilimci, tarihçi, yazar. Mü-zik konusunda araştırmalar yap-mıştır.

İstanbul'da doğdu, 13 Aralık 1961'de aynı kentte öldü. Müzik eğitimine beş yaşında, babasından nota ve keman dersleri alarak başladı. İstanbul, Berlin ve Paris'te öğrenim gördü. Daha sonra Galatasaray ve İstanbul kız liselerinde müzik öğretmenliği yaptı. Önceleri kullandığı Kösemihalzade adını, Soyadı Yasası çıkınca Kösemihal'e, ardından da Gazimihâl'e çevirdi. 1932'de Ankara'ya yerleşti ve Musiki Muallim Mektebi'nde müzik bilgisi ve keman dersleri vermeye başladı. 1934-1935'te, *Müzik ve Sanat Hareketleri* dergisini çıkardı. Devlet Konservatuarı'nda ve Gazi Eğitim Enstitüsü'nde müzik, opera, bale ve müzik tarihi okuttu. 1961'de emekliye ayrıldı.

1927'de çeşitli dergi ve gazetelerde halk müziği ve halk oyunları üstüne yazılar yazmaya başladı. 1926'dan sonra İstanbul Belediye Konservatuarı'nın düzenlediği folklor derleme gezilerine katıldı, bu gezilerdeki izlenim ve araştırmalarını kitaplarında topladı. Türk halk müziğinin özellikleri, kökeni ve tarihi üzerine incelemeler yaptı. Son yıllarında Türk çalgıları konusunda araştırmalara yöneldi. "Organog-rafiya Araştırmaları" başlığı altında yaptığı çalışma-larının bazıları ancak ölümünden sonra basıldı.

Gazimihâl, yaşamı boyunca sürdürdüğü araştı-rmaları, öğretim çalışmaları, otuza yakın kitabı ve üç bini aşan makaleleriyle halkbilim ve müzik alanlarına önemli katkılarda bulunmuştur.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Anadolu Türküleri ve Musiki-i İstikbalimiz*, 1928; *Şarkî Anadolu Türkü ve Oyunları*, 1929; *Türk Halk Musikilerinin Tonal Hususiyetleri Mese-lesi*, 1936; *Türk Halk Müziklerinin Kökeni Meselesi*, 1936; *Balkanlarda Musiki Hareketleri*, 1937; *Ankara Bölgesi Musiki Folkloru* (H.Karsel ile), 1939; *Türkiye Avrupa Musiki Münasebetleri*, 1939; *Bursa'da Musiki*, 1943; *Konya'da Musiki*, 1947; *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, 1955; *55 Opera*, 1957; *Asya ve Anadolu Kaynaklarında İkliğ*, 1958; *Musiki Sözlüğü*, 1961; *Türk Nefesli Çalgıları*, (ö.s.), 1975; *Türk Vurmalı Çalgıları*, (ö.s.), 1975; *Ülkeler-de Kopuz ve Tezeneli Sazlarımız*, (ö.s.), 1975.

- **KAYNAKLAR**: *Türk Folklor Araştırmaları*, Gazimihâl Özel Sayısı, VII, (152), 1962.

GAZZİ, Bedreddin (1463- ?)

Arap, gezgin. Anadolu'ya yaptığı ge-ziyi anlatan seyahatnamesiyle tanın-mıştır.

Bedreddin b.Mehmed b.Radiyeddin el-Gazzi, 12 Haziran 1463'te Kahire'de doğdu, 1560'tan sonra Şam'da öldüğü sanılmaktadır. Şemseddin Ebu Abdul-lah, Seraceddin b.Ömer İmam Suyuti gibi dönemin ünlü bilginlerinden dersler almıştır.

Yazdığı seyahatnamede İstanbul'da görülecek bir iş için 17 Mayıs 1530'da Şam'dan yola çıktığını belirtmiş de gezi nedenini açıkça söylememiştir. Humus, Hama, Maarre, Halep yolu ile Anadolu'ya geçmiştir. Adana, Gülek, Akköprü, Ereğli, Konya, Akşehir, İnönü, Afyonkarahisar, Yenişehir, İzmit, Gebze üzerinden İstanbul'a gelmiştir. Aynı yolları izleyerek 12 Ağustos 1531'de Şam'a dönmüştür.

Gezi dönüşünden sonra ne kadar yaşadığı ve hangi tarihte öldüğü kesinlikle bilinmemektedir. Seyahatnamesindeki bir kayda göre seksen yıldan fazla yaşamıştır. Başka bir Arap gezgini olan Kutbeddin el-Mekki ise kendi seyahatnamesinde, 1560'ta Anadolu'ya yapacağı gezi sırasında, Gazzi ile konuştuğunu ve onun yirmi yıl Osmanlı ve Mukaddimiye medreselerinde müderrislik yaptığını yazmaktadır. Bu kayıttan Gazzi'nin yüz yıl kadar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Gazzi'nin 150'nin üstünde yapıtı olduğu söylenir. Kendisini üne kavuşturan yapıtı *Metali'ül-Bedriye fi Menazili'l-Rumiye* adlı Arapça seyahatnamesidir. Geçtiği kent ve kasabaların coğrafi durumu, yapıları, hava koşulları, bitki örtüsü üzerine özgün bilgiler verir. 30.000 beyitlik bir de Arapça *Kuran Tefsiri* vardır.

• YAPITLAR (başlıca): *Metali'ül-Bedriye fi Menazili'l-Rumiye*, (Köprülü Kütüphanesi No.1390); *Kuran Tefsiri*, (Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, No.98-99).

• BAKINIZ: İBN BATTUTA.

GEACH, Peter Thomas (1916)

İngiliz, filozof, mantıkçı. Göreceli özdeşlik savını ortaya atmıştır.

29 Mart 1916'da doğdu. Yükseköğrenimini 1938'de Oxford'daki Balliol College'da tamamladı. 1951'de Birmingham Üniversitesi'ne girdi. 1965'te İngiliz Kraliyet Akademisi'ne üye oldu. 1966'dan 1981'de emekli olana değin Leeds Üniversitesi'nde mantık profesörlüğü yaptı. 1971-1974 arasında Cambridge'de, 1975'te Uppsala'da, 1978'de ABD'deki Notre-Dame Üniversitesi'nde dersler verdi.

Frege, Geach'in düşünceleri üzerinde etkili olan filozofların başında gelir. Frege'nin önemli yazılarını İngilizce'ye çeviren Geach, bu filozofun kimi görüşlerini Orta Çağ mantıkçılarının katkılarıyla uzlaştırmak 20.yy matematiksel mantık çalışmalarını bu yönde yorumlamaya çalışmıştır. Orta Çağ mantıkçılarının çalışmalarını yakından inceleyen Geach, onların tasım kurallarını geliştirmekle yetinmediklerini, mantığın temelleri ile ilgili birçok felsefe sorununu belirleyerek ayrıntıyla ele almış olduklarını görmüştür. Bunlar arasında en önemlisi, tasım kuramının dağıtılmış dağıtılmamış terim ayrımından kaynaklanan *Suppositio terminorum* (kavramların sınırlanması çeşitleri) ile ilgili olandır. Geach, Frege'nin anlam-referans ayrımının *suppositio* öğretisi geleneği içinde sayılması

gerektiğini düşünür. Ona göre, mantığı salt biçimsel bir hesap dizgesi olarak düşünmek, mantığın kendine özgü konusunun gözardı edilmesine, bu alanın yozlaşmasına yol açmaktadır. Mantığı matematikselleştirerek felsefeden bütünüyle bağımsız bir dizge konumuna getirmek Orta Çağ düşünürlerinin ve Frege'nin işledikleri mantık felsefesinin değerini veremeyecek-

Göreceli Özdeşlik

1960'lı yıllarda özellikle Geach ve daha sonra da Wiggins'in* çalışmaları sonucunda bugün yaygın olarak benimsenen bir düşünce, özdeşlik bildiren " $a=b$ " yapısındaki önermelerin, anlamca tamamlanmış ya da belirgin olmalarının, özdeş oldukları bildirilen a ve b 'nin ne olduklarının, yani türlerinin verilmesine bağlı olduğudur. Yalnızca " a ve b özdeşdir" demek, a ile b 'nin ne olarak özdeş oldukları belirlenmeden kesin doğruluk koşulları taşımayacaktır. a ve b için " $nesne$ " ya da " $varlık$ " demek, bu doğrultuda beklenen kesinliği veremeyecek ölçüde genel kalır. Anlamda belirsizliği gidermek, türler düzeyinde bir belirleme yapmaya bağlıdır. Bir başka deyişle, " a ve b özdeş...dır" önermesindeki boşluk " $insanlar$ ", " $kitaplar$ ", " $yapılar$ " gibi tür kavramlarıyla doldurulmalıdır. Bu olgunun içerdiği bir sonuç, nesnelerin özdeşliğinin türlerine bağlı olduğudur.

Bu türe bağımlılık iki değişik yönde yorumlanmıştır.

Wiggins'in savunduğu yoruma göre, varolan her nesne varlığını sürdürdükçe, bağlı olduğu söylenebilecek türlerin doğruluk koşulları çelişmez. Örneğin, fino varolduğu sürece " $köpek$ " türüne bağlı olarak kendisiyle özdeşdir. Fino aynı zamanda bir " $hayvan$ "dır, ancak köpek olmadan hayvan olması veya hayvan olmadan köpek olması söz konusu değildir. Wiggins'e göre, a , F ve G türlerine bağlı ise, a ile özdeşse, b de F ve G türündendir. Geach'in savunduğu yorum, işte bu noktayı yadsır. Geach'e göre a 'nın F 'ye bağlı olarak bir nesne, G 'ye bağlı olarak da bir başka nesne olması ve bu iki nesnenin belirli dönemlerde örtüşüp sonra bağımsızlaşan varlıklar olmaları söz konusudur. Göreceli özdeşlik adı verilen bu görüşe örnek olarak şöyle durumlar gösterilmiştir: tembel bir öğrenci olan Albert Einstein, görecelik kuramını ortaya atan büyük fizikçi ile aynı insandır. Ancak genç Albert ile Princeton'daki yaşlı kuramcı aynı tembel çocuk olmadıkları gibi aynı büyük fizikçi de değildirler. Öyle ise, " $insan$ " altında özdeş olan iki nesnenin " $çocuk$ " ve " $fizikçi$ " altında özdeş olmadıkları, yani özdeşliğin göreceliği kanıtlanmış olmalıdır.

Wiggins bu tür örneklerin bir şey kanıtlamadığını, çünkü bunların, dili doğru kullanmamaktan doğan yanlışlar olduklarını göstermeye çalışmıştır. Ona göre, yapılması gereken ele alınan önermelerdeki özdeşliğin zamanını doğru seçmektir.

tır. Geach 20. yy'da mantıkçı ve felsefecilerin yakından ilgilendikleri referans ve referansta saydamsızlık (*opacity*) gibi konuların *suppositio* öğretisiyle yakından bağlantılı olduğunu vurgular.

Suppositio öğretisi

Tasım kuramına dayanan *suppositio* öğretisine göre, "her", "kimi" gibi, terimlerin uygulama alanlarını belirleyen ve günümüzde "niceleyici" olarak adlandırılan sözcükler, ancak belirli bir sınıf adı ile birlikte kullanıldıklarında anlam kazanırlar. Buna göre, örneğin "her kedi" anlamlı bir terimken "her şey" anlamca boştur. Çünkü burada neyin "şey" sayılıp neyin sayılmayacağı belirsiz kalmaktadır. Öte yandan, matematiksel mantıkta, niceleyicilerin ortak tanımlılık alanları, üzerine söz edilebilecek nesnelerin tümünü kapsayan bir sınıf oluşturur. Bundan dolayı, tasım kuramı bağlamında "Bütün kediler etoburdur" biçiminde dile getirilen düşünce, matematiksel mantık dilinde "Her şey için -doğrudur ki-, eğer bir şey kedi ise, o şey etoburdur" biçiminde dile getirilir. Niceleyicilerin saltık bir genellik dile getirmelerinin bir yararı, tasarlanabilecek her şey için doğru olan önermeleri anlatıma dökkebilmeyi olanaklı kılmalarıdır. Örneğin "Her şey kendisi ile özdeşdir" genel doğruluğu, matematiksel mantık dilinde "Her x için, $x=x$ " biçiminde dile getirilir. Niceleyicilerin tek başlarına, bir sınıf adını belirlemeksizin de anlamlı sayılabileceklerini önce Frege öne sürmüştü, sonraları da, bu görüş matematiksel mantığın temel düşüncelerinden biri olarak benimsenmiştir. Geach Orta Çağ mantıkçılarının savını yeğleyerek Frege'den kaynaklanan bu görüşe karşı çıkar. Ona göre, ancak sınıflarla sınırlanmış kapsamlı niceleyiciler anlamlı sayılabilir.

Suppositio öğretisinin getirdiği sınırlı niceleyiciler anlayışına dayanan Geach göreceli özdeşlik adı verilen bir sav öne sürmüştür. "Her şey" saltık genel niceleyicisinin anlamı belirsiz olduğuna göre, bunun mantıksal sonucu olarak "Her şey kendi ile özdeşdir" önermesi de belirsiz bir anlam taşımaktadır. Bu açıdan, ancak "her insan kendisiyle özdeşdir", "Gül'ün kedisiyle Zeynep'in kedisi özdeşdir" önermeleri anlamca belirgin olacağından, ancak "aynı insan", "aynı kedi" gibi özdeşlik yüklemeleri anlamlıdır. Bir başka deyişle, " x ve y özdeşdir" gibi önermeler ancak x ve y 'nin ne oldukları, yani hangi ulama, kavrama bağlı oldukları belirlendikten sonra anlam kazanırlar. Anlamlı bir özdeşlik önermesinin " x ve y , özdeş F 'lerdir" biçimini taşıması gereklidir. Bunun getirdiği sonuç, özdeşlik önermelerinin anlamının, özdeş oldukları bildirilen nesnelere doğru olarak yüklenen tür kavramlarına göreceli olduğudur. Geach'in onaylamakta sakınca görmediği bir vargı, x ve y gibi iki nesneye doğru olarak yüklenebilen F ve G gibi tür kavramlarıyla kurulacak özdeşlik önermelerinin değişik doğruluk değerleri taşıyabilecekleridir. Örneğin, Geach için, "karşımda gördüğüm, dün buraya gelip gördüğüm ile aynı deredir" önermesinin doğru oluşu, "karşımda gördüğüm, dün buraya gelip gördüğüm ile aynı sudur" önermesinin yanlışlığı ile tutarlıdır. Referansı özdeş olan iki nesne, bir kavram altında özdeşken, bir başkası kapsamında özdeş olmayabilir.

Geach'in göreceli özdeşlik anlayışını Quine, Dummett ve özellikle Wiggins eleştirmiş, bu konuda, çok sayıda düşünürün katkıda bulunduğu ve günümüzde de süren bir tartışma doğmuştur. Geach'in

anlık ve din felsefesi alanında da ilgi uyandıran çalışmaları vardır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Mental Acts*, 1957, ("Anlıksal Edimler"); *Three Philosophers: Aristotle, Aquinas, Frege* (G. Anscombe ile), 1961, ("Üç Filozof: Aristoteles, Aquinolu, Frege"); *Reference and Generality*, 1962, ("Referans ve Genellik"); *God and the Soul*, 1969, ("Tanrı ve Tin"); *Logic Matters*, 1972, ("Mantık Konuları"); *Reason and Argument*, 1976, ("Üssal Neden ve Uslamlama"); *Providence and Evil*, 1977, ("Kayra ve Kötülük"); *The Virtues*, 1977, ("Erdemler"); *Truth, Love and Immortality: An Introduction to Mc Taggart's Philosophy*, 1979, ("Doğruluk, Sevgi ve Ölümsüzlük: Mc Taggart'ın Felsefesine Giriş").

• **BAKINIZ:** FREGE, QUINE, STRAWSON, WIGGINS.

GEÇ, Faruk (1931)

Türk, çizgi romancı. Günlük gazetelerde yayımlanan yapıtlarıyla geniş bir okur kitlesine seslenmiştir.

Adapazarı'nda doğdu. Ortaöğrenimini Galatasaray Lisesi'nde yaptı. Güzel Sanatlar Akademisi'nin (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) İç Mimarlık Bölümünü bitirdi. Çizgi romana 1955'te *Hürriyet* gazetesinde başladı. 1982'de emekli olana değin orada çalıştıktan sonra *Güneş* gazetesine geçti.

Faruk Geç, Alex Raymond, Hul Hoftter, Milton Caniff, Norman Rockwell, Andrew Loomis gibi ünlü çizgi romancılarından etkilenmiş, kendi üslubunu oluştururken onlardan yararlanmıştı. Yapıtlarında genellikle aşk, evlilik ve aile ilişkileri üzerinde durur. Köylü, kentli, zengin ya da yoksul, her kesimden insanın duygularını, zayıflıklarını istek ve özlerylerini yansıtmayı amaçlar. Konularını olağanüstülüklerden uzak olağan, güncel olaylardan seçer. Gerçekçi, en ince ayrıntılara bile önem veren, ama rahat izlenen, yalın bir çizgisi vardır. Çizgi romanda yazım ile çizimi bir bütün olarak görmüş, bu nedenle romanlarını hep kendi yazmış, başka bir yazarla işbirliği yapmamıştır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Yılların Özlemi*; *Kutsal Yalan*; *Kızımı Arıyorum*; *Dünü Yaşayamazsın*; *Yeniden Gelen Bahar*; *Geriye Bakmayacağım*; *Bir Tadımlık Ölümler*; *Sonsuz Arzu*; *Şöbretin Bedeli*; *Eski Bir Aşk*; *Ayrılan Yollar*.

GEDDES, Patrick (1854-1932)

İskoç sosyolog, kent planlayıcısı ve biyoloji uzmanı. Kent planlaması alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

2 Ekim 1854'te İskoçya'da Ballater'de doğdu, 17 Nisan 1932'de Fransa'da Montpellier'de öldü. 1870'te

Perth Akademisi'nden mezun oldu. Daha sonra kimya, biyoloji ve zooloji konularında çalışmalar yaptı. 1879'da Meksika'ya gitti. Burada iki ay süren bir geçici körlük geçiren Geddes bu dönemde, katlanmış kâğıt parçalarından oluşturduğu "düşünme mekanizmaları" adıyla bilinen bir teknik geliştirdi. Bu yöntemden yararlanarak Auguste Comte'un toplum-bilimi ile Frédéric Le Play'ın yer, iş ve aile kavramlarını birleştirip, bunu yer-iş-halktan oluşan bir üçlemeye dönüştüren Geddes bu kavramları kent planlamasında kullanmıştır.

1880'de İskoçya'ya dönen Geddes, Edinburgh Üniversitesi'nde botanik dalında dersler verdi. 1886'dan başlayarak Edinburgh kentinde işçi konutlarını yeniden düzenledi, kullanılmayan arazi parçalarını bahçe ve oyun yerlerine dönüştürdü. 1888'de Dundee'deki University College'da botanik profesörü olan Geddes bu görevini 1919'a değin sürdürdü. 1892'de Outlook Tower'ı bir toplumbilim müzesine dönüştürdü. Edinburgh'da Avrupa'daki ilk yaz okullarını kurdu.

Geddes 1903'te Londra'da Sosyoloji Derneği'nin kurulmasına katkıda bulundu. Kent planlamasıyla ilgili çalışmalar yaptı. Onun bu çabaları 1909'da İngiliz İskân ve Kent Planlaması Yasası'nın çıkmasında etken oldu. 1914'te Hindistan'a davet edilen Geddes 1924'e değin burada kaldı. Birçok kentin planlanmasına katkıda bulundu. 1919-1924 arasında Bombay Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü olarak görev yaptı. 1925'te Scots College'ı yaptırdı. Daha sonra "Sir" unvanı aldı.

• **KAYNAKLAR:** Philip Boardman, *Patrick Geddes: Maker of the Future*, 1944; Philip Mairet, *The Pioneer of Sociology; The Life and Letters of Patrick Geddes*, 1957.

GEDİKOĞLU, Şevket (1910)

Türk, eğitimci. Halk eğitimi ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

Bulgaristan'ın Eğridere ilçesinde doğdu. Rüşdiye'yi (ortaokul) burada bitirdikten sonra iki yıl köy öğretmenliği yaptı. 1928 . Türkiye'ye kaçtı. Aynı yıl Diyarbakır Öğretmen Okulu'na girdi. 1934'te Konya Öğretmen Okulu'nu, 1936'da da Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümü'nü bitirdi. Bundan sonra İzmir'de Kızılçullu Öğretmen Okulu'nda stajyer öğretmenlik, ardından ilköğretim müfettişliği yapan Gedikoğlu, 1947 yılına kadar Köy Enstitüleri'nde çeşitli görevlerde bulundu. Kayseri-Pazarören Köy Enstitüsü'nün müdürlüğünü yaptı. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı Özel Okullar Şube müdürlüğüne atandı. Ardından Kıbrıs'ta eğitim danışmanlığı yaptı. 1960-1964 arasında Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'nde çalıştı.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Niçin Eğitim Kurşları ve Köy Enstitüleri*, 1949; *İlköğretim Çalışmalarında Problemler ve Pratik Tedbirler*, 1951; *Halk Eğitimi*, 1953; *Halk Eğitiminde Örgütlenme ve Sonuçları*, 1964; *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, 1971.

GEER, Gerard Jacob de (1858-1943)

İsveçli yerbilimci. Buzul kil yatakları üzerindeki incelemelerle Yerkürenin yaşının belirlenebileceğini ortaya koyan çalışmalarıyla tanınır.

2 Ekim 1858'de Stockholm'de doğdu, 24 Temmuz 1943'te aynı kentte öldü. Yükseköğrenimini Uppsala Üniversitesi'nde tamamladıktan sonra 1878'de, İsveç Yerbilimi Araştırmaları Gurubu'nda çalışmaya başladı. 1897'de Stockholm Üniversitesi'nde profesör oldu ve 1902-1910 arasında rektörlüğünü yaptığı bu üniversitede, emekli olduğu 1924 yılına değin kaldı. Emekli olduğu yıl yöneticiliğine getirildiği Stockholm Jeokronoloji Enstitüsü'ndeki çalışmalarını 1940'lara değin sürdürdü. 1900-1905 yılları arasında İsveç Parlamentosu'nda yer alan Geer, 1920'de Geographical Society'nin Wollaston madalyasını almış ve 1930'da Royal Society'nin yabancı üyeliğine seçilmiştir.

Geer ilk önemli jeoloji çalışmalarına kil tabakalarını incelemekle başladı. 1882'de tabakaların açıklı koyulu şeritler biçiminde yapılanmasının, ağaçlardaki halkalar gibi, oluşum yaşının belirlenmesinde kullanılabileceğini öne sürdü. Daha sonra, Stockholm yakınlarında bulunan küçük buzultaşlarını inceledi. Buzultaşlarının arkasındaki çakıl tümseklerinin buzul göllerin kıyısında oluşmuş deltalar olduğunu ve bu tümseklerin zamanla üzerinde oturdukları tabakanın içine çöktüğünü saptadı. Buzultaşın erimesiyle, bu tabakada, yaz ve kış mevsimlerinde farklı kalınlıktaki şeritler halinde kil ve çamur tortusu oluştuğunu anlayan Geer, bu kalınlık farklılıklarından, aynı tabaka üzerinde ancak birbirinden uzakta bulunan noktaların bağlantısını kurmakta yararlanılabileceğini düşündü. Bu düşüncesini 1904'te Güney İsveç'te, 200 km uzunluğundaki bir çizgi üzerinde yaptığı araştırmalarla kanıtladı. Ayrıca aynı bölgedeki en son buzulun 800 yılda eridiğini saptayan Geer, buzulun erimesinin en son aşamasını sıfır yılı olarak tanımladı. Daha sonra bu sıfır yılının İÖ 6739 olduğu belirlenecek ve 1920'de Kuzey Amerika'daki tabaka yapılarının İsveç'tekilerle bağlantılı olduğu saptanacaktı. Günümüzde ise bu benzerlikler hemen bütün Yerküre boyunca belirlenmiştir.

Geer, iklimsel birikimlerin oluşturduğu katmanlara çok sık rastlanmaması yüzünden kullanılmasında güçlükler bulunan, ancak yaş belirlemesini oldukça duyarlı bir biçimde yapmayı olanaklı kılan yöntemiyle, yerbilimine değerli bir katkıda bulunmuştur.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Om Skandnaviens geografiska utveckling efter istiden*, 1896.

• **BAKINIZ:** L.AGASSIZ.

GEERTZ, Clifford

(1926)

ABD'li antropolog. Kültürel antropolojide yorumsal yöntemi uygulamış ve kültür kuramını geliştirmiştir.

23 Ağustos 1926'da California'da San Francisco kentinde doğdu. 1950'de Antioch College'in felsefe bölümünü bitirdi. 1956'da Harvard Üniversitesi'nde antropoloji doktorasını tamamladı. 1958-1960 arasında Berkeley'deki California Üniversitesi'nde, 1960-1961 yıllarında da Chicago Üniversitesi'nde yardımcı profesör olarak antropoloji dersleri verdi. 1962'de Chicago Üniversitesi'nde doçent ve 1964'te aynı üniversitede profesör oldu. 1970'e değin bu üniversitede öğretim ve araştırma görevini sürdürdü. 1970'ten bu yana Princeton Üniversitesi Institute for Advanced Study'de (İleri Araştırmalar Enstitüsü) sosyal bilimler profesörü olarak çalışmaktadır.

1952-1954 arasında Endonezya'da Java'da başladığı alan çalışmalarını 1957-1958 arasında Bali, 1971'de Java, Bali, Sumatra ve 1964'ten 1976'ya değin Fas'ta sürdürdü. İlk çalışmalarında ilgi alanı oldukça geniş kapsamlıydı. Din, çevre sistemleri ve tarımsal gelişme, iktisadi-toplumsal değişim gibi konularda araştırmalar yaptı. Bunlar temel ilgi alanı olan kültür kavramının irdelenmesinde öncül çalışmaları oluşturdu. 1960'ların ortalarına doğru kültür konusunda yoğunlaştı.

Geertz, öğrencisi olduğu sosyolog Talcott Parsons'un kültür kuramından etkilenecek olgusal (pozitivist) yaklaşıma karşı çıktı. Antropolojide yorumlayıcı ya da açıklayıcı görüş olarak tanımlanan yeni bir yaklaşım geliştirdi. 1973'te yayımlanan *The Interpretation of Cultures* ("Kültürlerin Yorumu") ve 1983'te yayımlanan *Local Knowledge* ("Yerel Bilgi") adlı yapıtları bu yaklaşımın en iyi örnekleridir.

Geertz'e göre kültür, tarih boyunca bir toplumdan diğerine aktarılan, sembollerle somutlaştırılmış anlamlar sistemidir; aynı zamanda dünyayı anlamaya, davranış biçimini belirlemeye yarayan bir modeldir. Farklı davranış ve düşünce yöntemleri toplumların özgün kültürel biçimlerini oluşturur. Bunlar, toplumsal olayların akışı içinde birbirine eklemlenir. Antropolojik gözlemler yapan kişinin görevi, bir toplumsal olayın farklı yorum ve algılanışlarını karşılaştırmalı biçimde ele almak olmalıdır.

Geertz, kültür irdelemesinin yanı sıra Endonezya, Fas ve karşılaştırmalı İslam etnografyasına da önemli katkılarda bulunmuştur. Bu alandaki yapıtları arasında *Person, Time and Conduct in Bali* ("Bali'de Birey, Zaman ve Davranışlar"), *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*, ("İslam Üzerine Gözlem: Fas ve Endonezya'da Dinsel Gelişim"), *Kinship in Bali* ("Bali'de Akrabalık") sayılabilir.

Geertz, çalışmaları ve kuramı ile sadece kendi alanında değil, ilişkili diğer bilim dalları, sosyal bilimler ve tarih araştırmalarında da etkili olmuştur. 1966'da Amerikan Sanatlar ve Bilimler Akademisi, 1972'de Amerikan Felsefe Derneği ve 1973'te Ulusal Bilimler Akademisi üyeliklerine seçilmiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *The Religion of Java*, 1960, ("Java Dini"); *Peddlers and Princes*, 1963, ("Seyyar Satıcılar ve Prenslar"); *Person, Time and Conduct in Bali: An Essay in Cultural Analysis*, 1966, ("Bali'de Birey, Zaman ve Davranışlar: Bir Kültürel Çözümleme Denemesi"); *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*, 1968, ("İslam Üzerine Gözlem: Fas ve Endonezya'da Dinsel Gelişim"); *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, 1973, ("Kültürlerin Yorumu: Seçilmiş Denemeler"); *Kinship in Bali* (Hildred Geertz ile), 1975, ("Bali'de Akrabalık"); *Negara: The Theatre State in Nineteenth Century Bali*, 1980, ("Negara: Ondokuzuncu Yüzyıl Bali'sinde Bir Tiyatro Eyaleti"); *Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology*, 1983, ("Yerel Bilgi: Yorumsal Antropolojide Bazı Denemeler").

• **BAKINIZ:** T.PARSONS.

GEHLEN, Arnold

(1904-1976)

Alman, bilgin ve filozof. Antropolojiye dayalı bir kültür felsefesinin kurucularındandır.

29 Ocak 1904'te Leipzig'de doğdu, 30 Ocak 1976'da Aachen'de öldü. Ortaöğreniminden sonra Leipzig Üniversitesi'nde felsefe, antropoloji, toplum-bilim ve ruhbilim okudu. Dirimselcilik'in kurucusu filozof Driesch'in öğrencisi oldu. 1934'te Leipzig, 1938'de Königsberg, 1940'ta Viyana üniversitelerinde felsefe okuttu. 1947'de Speyer Yönetimbilimleri Yüksekokulu'nda toplumbilim ve ruhbilim profesörü olarak görev aldı. 1950'de İ.Ü.Edebiyat Fakültesi'nin çağrılısı olarak Türkiye'ye geldi. 1962'de Aachen Teknik Yüksek Okulu'nda çalışmalarını sürdürdü.

1920'lerde oluşmaya başlayan felsefi antropoloji, Varoluşçuluk, Yaşam Felsefesi (Lebensphilosophie) ve Görüngübilim'den izler taşır. 1940'larda Alman felsefesinin belli başlı dallarından biri konumuna gelen bu alanın önderlerinden biri Max Scheler'dir. Gehlen ise, gerek biyoloji felsefesi antropolojisi, gerek kültür felsefesi antropolojisi gibi iki alt dalın gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Gehlen 1940'ta yayımlanan *Der Mensch, seine Natur und seine Stellung in der Welt* ("İnsan, Doğası ve Evrendeki Yeri") adlı yapıtıyla, insan sorununa toplumbilim, ruhbilim, antropoloji ve felsefe açısından yeni bir bakış getirmeye çalışmıştır. İnsan yapısının kendine özgü bir bütünlük taşıdığını savunan Gehlen, Descartes'ın gövde ve tin ikiciliğini yadsır. İnsanda ilkelik olgusunun varlığını araştıran Freud ve hayvansallık olduğunu savunan Darwin'in de görüşlerine katılmaz.

Gehlen'e göre insan, eylemlerinde "zekâsını kullanan varlık"tır. Hayvan yaşamını sürdürebilmesini özelleşmiş organlarına borçludur, değiştiremeyeceği özel bir çevreyle uyum sağlamıştır. İnsan ise özelleşmiş organlarının yokluğu ile hayvandan ayrılır. Hayvan için büyük bir önem taşıyan içgüdü, insanın belirgin özelliklerinden değildir. İnsan, doğa karşısındaki güçsüzlüğünü anlayış gücüyle giderir. Bu güce dayanan eylemlerle doğayı değiştirir, kendine yeni bir çevre kurar. İnsanın, bu kendine özgünlüğünün temelinde, gecikme (*retardation*) olgusunun bulunduğunu

savunan Gehlen, buna hormonların neden olduğunu ileri sürer. Bütün hayvanlar doğduktan kısa bir süre sonra devinmeye başlar, kendi aralarında uyum sağlar. Oysa bu süreç insanda en az bir yıl uzar. Çıplak doğan bir şempanzenin gövdesi iki ayda kılla örtülür. Buna karşın çıplaklık insanın temel özelliklerinden biridir. Genellikle erkeklerde görülen kıllanma on beş yıl sonra başlar.

Gehlen, insanın tarihsel gelişme süreci içinde, dilin ve konuşmanın oluşumunu yaşamın gereği olarak görür. Dil, anlayışın simgeler evreni olarak örgütlenmesidir, geçmişle gelecek arasında bağlantı kuran başlıca öğedir. Dil açısından bakılırsa yazının da bir yaşam gerekiminden kaynaklandığı anlaşılır. Kültür oluşumunu kavrayabilmek için, insanın bu kendine özgürlüğünü bilme gereği vardır.

Gehlen, insanı incelerken, çalışmasının odağını oluşturan, anlayış gücüne dayalı eylemleri ikiye ayırır: a) Amacı kendi içinde olan eylem, b) Bir araç niteliği taşıyan eylem. Sanat, yemek-içmek gibi hazza dayalı olanlar birinci, bir işyerinde çalışma, bir olayda aracılık etmek ikinci tür eylemlerdir. Bu ikisi arasında geçiş de söz konusu olabilir. Örneğin, cinsel güdüler birinci tür eylemler gerektirir. Ancak, toplum kendi amaçları uğruna bunu denetim altına alıp, türlü biçimlerde yönlendirir. Evlilik, aile gibi kurumlar böyle doğmuştur. Toplumun amaçları, insanda vicdan ve düzen biçiminde yansır. Hukuk, din, törelerin her insanda kendini yeniden üretmesini sağlayan vicdan ve düzen, usa dayanan ve haz uyandıran etkinliklerin ikinci tür eylem biçiminde ortaya çıkışıdır.

Gehlen, özdeş düşünce akımı içinde yer alan Rothacker ile birlikte, sanayi toplumunun sorunlarını incelemiş, döneminin kültür bakımından bir kopuş içinde bulunduğunu vurgulamıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Wirklicher und unwirklicher Geist*, 1931, ("Gerçek ve Gerçek Olmayan Tın"); *Theorie der Willensfreiheit*, 1933, ("İstenc Özgürlüğünün Kuramı"); *Der Mensch, seine Natur und seine Stellung in der Welt*, 1940, ("İnsan Doğası ve Evrendeki Yeri").

- **BAKINIZ:** DILTHEY, ROTHACKER.

GEIGER, Hans Wilhelm (1882-1945)

Alman, fizikçi. Radyoaktif ışınların saptanma ve sayılmasına yarayan bir sayaç geliştirmiş, radyoaktiflikle ilgili duyarlı ölçümler yapmıştır.

30 Eylül 1882'de Neustadt'ta doğdu, 24 Eylül 1945'te Potsdam'da öldü. Münih ve Erlangen üniversitelerinde fizik okuyan Geiger, 1906'da Erlangen Üniversitesi'nden doktorasını aldı ve İngiltere'de Manchester Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. 1912'de Berlin'de yeni kurulan Physikalisches-Technische Reichsanstalt'ın yöneticiliğine getirildi. I. Dünya Savaşı sırasında cephede bir topçu birliğine katılan Geiger, 1925'te Kiel, 1929'da da Tübingen Üniversitesi'nde fizik profesörlüğü ve araştırma yö-

neticiliğine getirildi. 1936'da da Berlin'de Technische Hochschule'nin fizik kürsüsünün başkanı oldu.

Manchester'de asistanlığını yaptığı Arthur Schuster'in (1851-1934) emekliye ayrılması üzerine Rutherford ile çalışmaya başlayan Geiger, 1908'de radyoaktif bozunmalardaki istatistiksel davranışın, rastlantısal olayların olasılık hesabına uyduğunu gösterdi. Aynı yıl Rutherford ile birlikte alfa parçacıklarının elektrik yüklerini saptamaya çalışırken, özel bir iyonlaşma odası geliştirdi. İleride Geiger-Müller sayacının temelini oluşturan bu düzeneğe bir alfa parçacığı, alçak basınç ve yüksek gerilim altında tutulan bir gazda bir molekülü iyonlaştırmakta, yük kazandığından katot ucuna doğru hızla giden bu molekülün neden olduğu ikincil iyonlaşma ise elektrik akımına yol açmaktaydı. Bir elektrometre ve gazın içindeki bir iletken tel aracılığıyla ölçülen bu akımın yeglinliği alfa parçacıklarının miktarına bağlı olduğundan, belirli bir süre içinde bir radyoaktif kaynaktan salınan alfa parçacıklarını saymak olanaklıydı.

Bu ilk Geiger sayacıyla bir gram radyumun bozunması sırasında oluşan radyoaktif radium-C' çekirdeklerinin kararlı denge halinde, yani Ra-C' oluşumu ve bozunumu aynı hızda gerçekleşirken saniyede $3,4 \times 10^{10}$ alfa parçacığı saldıran Geiger ve Rutherford, alfaların toplam yükünü de bir elektrometreyle ölçerek, her bir parçacığın iki proton yükü taşıdığını saptadılar. Bu bulgu, Rutherford'un daha önceki araştırmalarının ışığında vardı, alfa parçacığının iki kez iyonlaşmış helyum atomu olduğu sonucunu destekliyordu.

Geiger 1909'da E.Marsden ile birlikte alfaların ince metal levhalardan geçerken saptırılmasını inceledi. Bu araştırmasının sonuçları Rutherford'un, parçacıkların tek bir yoğun yüklü çekirdekten saçılma hesabına dayanan çekirdekli atom modelinin temelini oluşturdu.

1911-1912 arası Geiger ve Michael Nuttal, alfa parçacıklarının radyoaktif çekirdekten salınım enerjisiyle, radyoaktifliğin yarılanma süresi (yarı-ömür) arasındaki ilişkiyi tanımlayan Geiger-Nuttal yasasını buldular. 1920'lerin sonlarına doğru, Gamow, Condon ve Gurney'in kuantum mekaniksel bir açıklamasını getirdikleri bu yasa, yarı-ömrün logaritmasının enerjile doğrusal olarak azaldığını göstermektedir.

1912'de Berlin'e giden Geiger, burada sayacını beta parçacıklarının da sayılmasına olanak tanıyacak bir biçimde geliştirdi ve sonraki yıllarda radyoaktif parçacıkların saldıran beta ışınlarının enerji ve momentum korunumlarından, Compton olayına dek çeşitli konularda araştırmalarını sürdürdü. 1928'de Kiel Üniversitesi'ndeyken Walther Müller'in bir çalışmasına yardımcı olmak amacıyla parçacık sayacına son şeklini verdi. Müller'in katkısı nedeniyle bu iki araştırmacının adıyla anılan ve yapılan değişikliklerle taşınabilir hale getirilerek kullanım alanı genişletilen bu sayacın duyarlılığı artırılmış ve sayma sırasında duyulabilir bir sinyal vermesi sağlanmıştı. Daha önemlisi, bir parçacık geldikten sonra oluşan ikincil iyonlaşmalar sırasında bozulan sayma koşullarının eski haline dönmesi için gereken süre kısaltılmış, çok sık parçacık geldiği durumlarda bile sayımın duyarlı

bir biçimde yapılmasına olanak tanınmıştı.

Geiger-Müller sayacına ilişkin çalışmaları sırasında bir rastlantı sonucu ilk kozmik ışın sağnağını keşfeden Geiger, yaşamının sonuna dek bu konuya ilgisini sürdürmüş, kozmik ışınların açısız dağılımına ilişkin çalışmasının yanı sıra, yapay radyoaktiflik ve çekirdek bölünmesi olaylarını da incelemiştir.

- **BAKINIZ:** AUGER, BOHR, BOTHE, J.CHADWICK, COMPTON, CONDON, FERMI, GAMOW, RUTHERFORD.

GEIGER, Theodor (1891-1952)

Alman, sosyolog. Sosyoloji alanında ilk deneysel araştırmaları yapmış, İskandinav ülkelerinde ilk sosyolojik araştırma merkezini kurmuştur.

9 Kasım 1891'de Münih'te doğdu, 19 Haziran 1952'de Kanada ile Almanya arasında yaptığı gemi yolculuğu sırasında öldü. Bir öğretmen oğludur. Münih ve Würzburg üniversitelerinde hukuk eğitimi gördü ve aynı dalda doktora yaptı. Daha sonra hukuk sosyolojisi alanında çalışmaya başladı.

1932'ye değin Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin üyesi olan Geiger, 1933'te Naziler'in iktidara gelmesinden sonra Danimarka'ya göç etti. 1938'de Danimarka'daki Aarhus Üniversitesi'nde sosyoloji profesörü oldu. 1943'te Almanlar'ın Danimarka'yı işgali üzerine İsveç'e sığındı. 1945'te Danimarka'ya geri döndü ve bu ülkede İskandinav ülkelerindeki ilk sosyolojik araştırma merkezini kurdu. Geiger Uluslararası Sosyoloji Derneği'nin de kurucularındandır.

Geiger bilimsel çalışmalarına hukuk ve istatistik konuları ile başlamıştır. Sosyoloji alanındaki ilk çalışmaları Naziler'in iktidara gelişinden önceki dönemin toplumsal karışıklıklarının izlerini taşır. Almanya'da gelişen olaylar Geiger'i, kitle davranışı ve siyasi hareketlerin sosyolojik açıdan incelenmesine yöneltmiştir. II.Dünya Savaşı'ndan sonra ise çalışmalarını toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik kavramları üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu çalışmalar ölümünden sonra Bernsdorf ve F.Bülw tarafından *Wörterbuch der Soziologie* ("Sosyoloji Sözlüğü") adlı kitapta derlenmiştir.

Geiger, 1920'ler Avrupası'nda sosyoloji alanında deneysel araştırmalar yapan sayılı kişilerdendir. Yöntem açısından ilk başta İskandinav ve Amerikan sosyologlarından etkilenmişse de, daha sonra özgün bir yöntem anlayışı geliştirmiş ve bunu Danimarka aydınları ve Danimarka'daki Aarhus kenti halkının toplumsal tabakalaşması üzerine yaptığı araştırmalarında uygulamıştır. Hukuk sosyolojisi ile ilgili çalışmalarını ideoloji çözümlemeleri ile birleştirerek, hukukun kaynağı, hukuk bilinci gibi temel kavramları incelemiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Die Masse und ihre Aktion*, 1926, ("Kitle ve Kitle Eylemi"); *Die soziale Schichtung des deutschen Volkes*, 1932, ("Alman Halkının Toplumsal

Tabakalaşması"); *Wörterbuch der Soziologie*, (ö.s.), W.Bernsdorf ve F.Bülw (der.), 1955, ("Sosyoloji Sözlüğü").

GEISSLER, Heinrich (1815-1879)

Alman cam ustası ve deney araçları yapımcısı. Kendi adıyla anılan vakum düzeneğiyle tanınır.

Johann Heinrich Wilhelm Geissler 26 Mayıs 1815'te Igelshieb'de doğdu, 24 Ocak 1879'da Bonn'da öldü. Cam işlemeyi küçük yaşta ailesinden öğrenen Geissler'in yaşamına ilişkin bilgiler çelişkili olmakla birlikte, Almanya'nın çeşitli üniversitelerinde ve Hollanda'da çalıştıktan sonra 1852'de Bonn Üniversitesi'ne teknisyen olarak girdiği ve burada laboratuvar araçları üreten bir atölye kurduğu bilinmektedir. Bu atölyede geliştirdiği deney araçları ona, 1868'de Bonn Üniversitesi'nin onur doktoru unvanını ve 1873'te de Viyana Dünya Fuarı'nda bilim ve sanatta yararlılık madalyası olan "Altın Haç" ödülünü kazandırdı.

Deneysel yönü gelişmiş hemen her bilim dalı için gerekli araç yapımını yaşamının sonuna değin sürdüren, bu arada benzersiz ustalığını yansıtan termometreler ve buhar ölçerler geliştiren Geissler'e ün kazandıran buluşu vakum elde etme yöntemlerine yenilik getiren "Geissler tüpü" oldu. Geissler, 1858'de Toricelli'nin bir ucu kapalı bir borudaki cıva sütunu üzerinde vakum yaratma yönteminden yararlanarak, hareketli mekanik parçası olmayan bir hava pompası yaptı. Cıva sütununun aşağı hareket ettirilmesiyle oluşturulan vakumun kapalı bir kaptaki havayı, kabın içindeki gaz basıncı cıva sütununun üzerindeki basınca eşitleninceye değin emmesine dayanarak çalışan bu düzenek, havasız bir ortam elde etmekte o güne değin kullanılan yöntemlere oranla son derece başarılıydı. Geissler, yalnızca cam ve lastik borulardan oluştuğu için "Geissler tüpü" adı verilen bu düzenek yardımıyla elde ettiği havasız ortamda, uçlarında elektrotlar bulunan ve bir hava pompasına bağlı olmaksızın deney yapabilmeye olanağını sağlayan küçük vakum tüpleri de üretti.

Fizikçiler, elektrik akımının havası boşaltılmış ortamlardaki hareketleri üzerinde daha önce de çalışmışlar, ancak deney araçlarının yetersizliği yüzünden önemli bir gelişme sağlayamamışlardı. Geissler, geliştirdiği düzeneklerle, özellikle bu alandaki araştırmalara yeni bir yön kazandırmış, katot ışınları ve elektronun bulunmasıyla sonuçlanan bir deneyler dizisinin yolunu açmıştır.

- **BAKINIZ:** CROOKES, PLÜCKER.

GELBER, Jack (1932)

ABD'li oyun yazarı ve yönetmen. Uyumsuzluk Tiyatrosu'nun ABD'deki temsilcilerindendir.

12 Nisan 1932'de Chicago'da doğdu. 1953'te Illinois Üniversitesi'nin Gazetecilik Bölümü'nü bitirdi. İlk oyunlarından, uyuşturucu kullananların dünyasını ele aldığı *The Connection* ("Aracı"), 1959'da *The Living Theatre*'de sahnelendi ve çok olumlu eleştiriler aldı. 1961'de *The Apple* ("Elma") ve 1965'te *Square in the Eye* ("Gözün İçindeki Kare") adlı oyunları da aynı tiyatrodan sahnelendi. 1966'da Arnold Wesker'in *The Kitchen*'ını (Mutfak), 1968'de de kendi yazdığı *The Cuban Thing*'i sahneye koydu. Aynı yıl Londra'da, Royal Shakespeare Company'de *Indians* ("Kızılderililer") oyununu yönetti. New York'ta, oyun yazarı olarak çalıştığı American Place tiyatro grubu için 1972'de yazdığı *The Kid* ("Yumurcak") ile Broadway dışında çalışan tiyatroculara verilen OBIE Ödülü'nü aldı. Aynı ödülü, senaryolaştırdığı *The Connection* ile bir kez daha kazandı. 1974'te Norman Mailer'in romanı *Barbary Shore*'u (Barbarlık Kıyısı) sahneye uyarladı ve yönetti.

Jack Gelber oyunlarında uyumsuz tiyatro tekniğiyle, seyircinin oyuna katılmasını amaçlayan doğalcı ayrıntıları birleştirmeye çalışmıştır. Yaşadığı çağın siyasal olaylarına hem sanatı aracılığı hem doğrudan tepki göstererek sanatçının çağından sorumlu olduğu görüşünü savunmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Oyun: The Connection*, 1959, ("Aracı"); *The Apple*, 1961, ("Elma"); *Square in the Eye*, 1965, ("Gözün İçindeki Kare"); *The Cuban Thing*, 1968; *The Kid*, 1972, ("Yumurcak"). **Yönettiği Oyunlar:** *The Kitchen*, 1966, (Mutfak); *The Cuban Thing*, 1968; *Indians*, 1968, ("Kızılderililer"); *Barbary Shore*, (Körler Körlerine Yol Gösteriyor, Barbarlık Kıyısı).

GELENBEVİ, Baha (1907-1984)

Türk fotoğrafçı ve sinema yönetmeni. Türk sinemasının oluşumunda ve 1960'lardan başlayarak amatör fotoğrafçılığın gelişmesi ve yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

7 Ocak 1907'de İstanbul'da doğdu, Ağustos 1984'te aynı kentte öldü. İlköğrenimini Galatasaray Lisesi'nde, ortaöğrenimini Fransa'da Nice'de tamamladı. Daha sonra gene Fransa'da tarım mühendisliği okudu ve diploma aldı.

1928'de Paris'te Joinville film stüdyolarının kurucu atölyesine çırak girerek sinema yaşamına başladı. Gene Paris'te fotoğraf operatörlüğü yaptı. De Cys, André Hugon, Pierre Billon ve Abel Gance gibi yönetmenlerin yanında asistan olarak çalıştı. 1939'da

Türkiye'ye döndü. 1943'te *Dertli Pınar* filminin fotoğraf operatörlüğünü, 1944'ten sonra da, çoğunun senaryolarını yazdığı on tane filmin yönetmenliğini yaptı. 1962'de sinemayı bırakarak kendini bütünüyle, zaten 1948'den beri sürdürdüğü fotoğraf çalışmalarına adanmış, sergiler açtı, bazıları Fransız dergilerinde yayımlanan fotoğraflı röportajlar gerçekleştirdi. Çalışmalarıyla FIAP (Uluslararası Fotoğraf Sanatı Federasyonu) üyeliğine seçildi ve bu kuruluşun en yüksek unvanı olan Honoraire Excellence derecesi ile onurlandırıldı. 1967'de Kanada'da yapılan Dünya Saydam Yarışması'nda altın madalya kazandı. Ayrıca kendisine İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) Fotoğraf Enstitüsü'nce onur plaketi ve İFSAK (İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği) onur üyeliği verildi.

Baha Gelenbevi, Faruk Kenç ve Şadan Kâmil'le birlikte Türk sinemasını tiyatroya benzer olmaktan çıkaran üç yönetmenden biridir. Sinema yapıtlarında göze çarpan özellik görüntü yönetmenliğinden ve fotoğrafçılığından gelen bir görüntü titizliğidir. Önemli filmleri arasında *Deniz Kızı*, *Boş Beşik* ve *Barbaros Hayrettin Paşa* vardır. Yönetmenliğinin yanı sıra sinema alanında örgütlenme ve kurumlaşma yolunda çalışmalarda bulunmuş, Türk Sinema Sanatçıları Derneği'nin kuruculuğunu ve başkanlığını, Sine-İş'in kurucu üyeliğini yapmıştır. 1960'ta Devlet Sanat Şurası Sinema alt komisyonu delegeliği, 1961'de İstanbul Belediyesi Sanat Festivali Sinema Bölümü Başkanlığı, 1966'da Turizm Bakanlığı 1. Sinema Danışma Kurulu başkanlığı görevlerinde bulunmuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Yönettiği Filmler: Deniz Kızı; Yanık Kaval; Çıldırın Kadını; Kanlı Döşek; Barbaros Hayrettin Paşa; Boş Beşik; Kaldırım Çiçeği; 1002. Gece, (Balıkçı Güzeli); Günahkârlar Cenneti.*

GELENBEVİ İSMAİL EFENDİ (1730-1790)

Türk matematik bilgini. 18.yy'da logaritma ve trigonometri konularında yazdığı kitaplarla tanınmıştır.

1730'da Manisa'ya bağlı Gelenbe kasabasında doğdu, 1790'da Yenişehir-i Fenar'da (bugün Yunanistan'da) öldü. Yaşamına ve kişiliğine ilişkin en ayrıntılı bilgileri içeren *Cevdet Tarihi*'ne göre Manisa Müftüsü müderris Mehmet Efendi'nin oğludur. Manisa'da başlayan öğrenimini İstanbul'da sürdürdü ve "ayaklı kütüphane" adıyla tanınan Mehmed Emin Efendi'nin öğrenciliğini yaptı. 1784'te Mühendishane-i bahr-i hümayun adıyla yeniden düzenlenen Bahriye Mektebi'nde matematik dersleri verdi. Kumbarcıların eğitimleri sırasında top atışlarındaki hataları matematiksel yöntemler yardımıyla gidermesine tanık olan III. Selim tarafından Yenişehir-i Fenar kadılığı ile ödüllendirildi. Ölünceye değin bu görevde kaldı.

Bilgisi Arapça kaynaklara dayanan matematikçiler kuşağının son temsilcisi sayılan Gelenbevi, 1788'de yazdığı *Şerh-i cedavilü'l-Ensab* adlı kitapta

logaritmayı ve logaritma cetvellerini, ölümünden sonra basılan *Adla-i müsellesat*'ta trigonometrinin üçgen çözümlerine uygulanmasını, *Kitabü'l Merasid*' da ise trigonometrik uzunluklar arasında dört işlem yapmakta yararlanılan bir tür hesap cetveli olan "rubu tahtası"nın kullanılmasına ilişkin ilkeleri açıklamıştır. Logaritmayla ilgili kitabındaki bilgilerin kendi buluşu olduğu ileri sürülmüşse de, bu bilgileri bir Rum'dan edindiği ve kitabını yazarken Kalfazade İsmail Çınarı'nın 1772'de yayımladığı bir çeviriden yararlandığı bilinmektedir.

Burhan adlı bir mantık kitabı da yazan ve eski felsefeyle ilgili bir kitap üzerine yazdıklarıyla medrese çevrelerinin ilgisini çekmeyi başaran Gelenbevi'nin yapıtları, Osmanlıların 18.yy'ın sonlarındaki bilimsel düzeyini sergilemesi açısından da önem taşımaktadır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Şerh-i Cedavilü'l-Ensab*, 1788, *Adla-i Müsellesat*, (ö.s.), 1805, *Kitabü'l-Merasid*.

• **BAKINIZ:** İSMAİL ÇINARI.

GELL-MANN, Murray (1929)

ABD'li fizikçi. Temel parçacıkların sınıflandırılması ve yapılarının anlaşılması konusundaki çalışmalarıyla tanınmıştır.

15 Eylül 1929 tarihinde New York'ta doğdu. 1948'de Yale Üniversitesi'nden lisans derecesini, 1951'de Massachusetts Institute of Technology'den doktorasını aldı. 1952'de Chicago Üniversitesi'ndeki Nükleer Araştırma Enstitüsü'nde görev aldı. 1955'te California Institute of Technology'de öğretim üyesi oldu. Bir yıl sonra, profesörlüğe yükseltildi ve halen bu görevde bulunan Gell-Mann 1959'da Nobel Fizik Ödülü'nü kazanmıştır.

Atom çekirdeğinin yapısı incelenirken, 1950'lerde beklenenden çok sayıda çekirdekaltı temel parçacık keşfedildi. K-mezonlar ve hiperonlar gibi niteliği anlaşılmayan ve bu nedenle "garip parçacıklar" adı ile anılan parçacıkların en önemli özelliği, çiftler halinde hızla yaratılmaları, ancak yaratılmalarında geçen süreye oranla çok daha uzun bir sürede bozunmalarıydı. Gell-Mann, Chicago'dayken "gariplik" (strangeness) adını verdiği bir kuantum sayısını bularak bu olayı açıkladı. Daha sonra, bu yeni kuantum sayısını çekirdeksele etkileşmelerin elektrik yükünden bağımsız olduğunu belirten eş-spin kuantum sayısı ile birleştirerek, parçacıkları, üçlü temel bir temsil yöntemi olan SU (3) grubunun aracılığıyla sınıflandırmaya çalıştı. 1962'de Buddhacılığın öğretilerinden esinlenerek "sekiz katlı yol" olarak adlandırdığı sınıflandırma yöntemini buldu. Buna göre bilinen parçacıkları, en basit temsil yöntemi olan üçlü temel temsille değil, iki ya da üç temel temsilin çarpımından oluşan sekizli (ve onlu) temsillerle sınıflandırdı. Bu sınıflandırmadaki hücrelerde bir yerin boş kaldığı anlaşılınca Gell-Mann, "eksi omega" adını verdiği bir parçacığın daha sonra bulunarak bu boşluğu doldura-

cağını ileri sürdü ve özelliklerini belirtti. Tahmin ettiği özelliklere uyan bir parçacığın 1964'te bulunması, Gell-Mann'ın kuramının fizikçiler tarafından benimsenmesini sağladı ve Gell-Mann'a Nobel Fizik Ödülü bu çalışması nedeniyle verildi.

Gell-Mann 1964'te Zweig ile birlikte SU (3)'ün üçlü temel temsilini, James Joyce'un bir roman kahramanından esinlenerek, "kuvar" olarak adlandırdığı, kesirli yükü olan parçacıklar biçiminde yorumladı. Temel parçacıklar fiziğinde çok kullanışlı olan bu modelin öngördüğü kuvarlar hâlâ gözlenememişse de, ancak kuvarların varlığı ile açıklanabilecek pek çok deneysel bulgunun elde edilmesi, dolaylı da olsa model için çok güçlü destek sağlamıştır.

Gell-Mann, 1958'de Feynman ile birlikte bulduğu zayıf etkileşmelerdeki eksensel vektör akım kuramı ile vektör akımının korunma hipotezi, evrensellik hipotezi, akım cebiri gibi çalışmalarıyla temel parçacık fiziğine değerli katkıda bulunmuş, zayıf etkileşmelerin ayar kuramının bulunmasına öncülük etmiştir.

Gell-Mann'ın bir anlamda elementlerin periyodik cetveline benzeyen sınıflandırma sistemi ve kuvar kuramı, sayısı yüzleri aşan temel parçacıkları anlama konusunda atılmış önemli bir adımdır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *The Eightfold Way* (Y.Neieman ile birlikte), 1964, ("Sekiz Katlı Yol").

• **BAKINIZ:** FEYNMAN, GLASHOW, SALAM, WEINBERG, YANG, YUKAWA.

GEMINIANI, Francesco (1687-1762)

İtalyan, besteci ve kemancı. Keman tekniğinin ve çalgı müziğinin gelişimine katkıda bulunmuştur.

İtalya'da, Lucca'da doğdu, 17 Eylül 1762'de İrlanda'da, Dublin'de öldü. Milano'da keman dersleri aldı, Roma'da Corelli ile çalıştı. 1707'de Lucca'ya döndü ve üç yıl Signoria Orkestrası'nda kemancı olarak çalıştı. 1711'de Napoli'ye giderek Alessandro Scarlatti'den bestecilik dersleri aldı. Daha sonra aynı kentte *koncertmeister*'lik yaptı.

1714'te İngiltere'ye gitti. İki yıl sonra ilk yapıtı yayımlandı. Bu dönemde kuramsal çalışmalar da yaptı. 1731'de, Londra'da çok başarılı bir konserler dizisi gerçekleştirdi. İki yıl sonra Dublin'e yerleşti ve küçük bir konser salonu açtı. 1740'tan sonra dokuz yıl Londra'da, yedi yıl da Paris'te yaşadı, şef ve kemancı olarak çeşitli konserler düzenledi. 1759'da yeniden Dublin'e dönerek keman öğretmenliği yaptı.

Üstün bir keman virtüözü olarak tanınan Geminiani, Corelli'nin tekniğini ve anlayışını sürdürmüş, geliştirmiştir. Aynı zamanda, çoğunlukla yaylı çalgılar için yazdığı yapıtlarıyla sonat ve konçerto türlerinin oluşumunda da rol oynamıştır.

Çalgı müziği alanında kuramsal çalışmalarının da önemli etkisi olmuştur. 1730'da yayımlanan, İngilizce olarak yazdığı *Art of Violin Playing* ("Keman Çalma

Sanatı”) keman için yazılmış ilk metot sayılır. Böylece, metotlarıyla keman tekniğini sistemleştiren W.A. Mozart’ın babası Leopold Mozart’ın (1719-1787) çalışmalarını öncelemiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** Orkestra Müziği: 18 keman konçertosu; konçerto grosso’lar. Oda Müziği: 24 keman sonatı; üçlüler. Klavsen Müziği: *Pièces de clavecin*, (“Klavsen Parçaları”). **Kitap:** *Art of Violin Playing*, 1730, (“Keman Çalma Sanatı”).

• **BAKINIZ:** CORELLI.

GEMISTOS, Georgios (1355-1450)

Bizanslı filozof. İtalya’da Platon Akademisi’nin öncülerindendir. Platon felsefesiyle Doğu dinlerinin karışımı bir dizge geliştirmeye çalışmıştır.

İstanbul’da doğduğu, Mistra’da öldüğü sanılmaktadır. Platon’a bağlılığı yüzünden Plethon diye de anılır.

Gemistos, önce Edirne yakınlarındaki Osmanlı sarayında eğitim gördü. Ardından Doğu büyü sanatını ve Zerdüş öğretisini inceledi. 1438’de Papa IV.Eugenius zamanında Doğu ve Batı kiliseleri arasındaki çekişmeye son vermek için Floransa’da toplanan konsile katıldı. Din sorunlarından çok Yeni-Platonculuk’un geliştirilmesiyle ilgilenerek, burada, Floransalı hümanistlere Aristoteles ve Platon arasındaki ayrılıklar üzerine bir bildiri sundu.

Gemistos, konsilin iki kilisenin birleşmesine ilişkin belgesini onaylamakla birlikte, üçlemci dinbilim üzerine bir eleştiri getirdi. Yunan Ortodoksluk’unun Ruh’un Tanrı ile ilişkisini açıklama biçiminin Ruh’un Baba ve Oğul ile ikili ilişkisini betimleyen Latin öğretisiyle karşılaştığını öne sürdü.

Gemistos’un çağında Rönesans İtalyası’nda Platon üzerine araştırmalar başlamıştı. İstanbul’un Osmanlılar’ın eline geçişinden önce Mediciler’in Mistra sarayına sığındı. Floransa şehir devletlerinin başında bulunan Cosimo de Medici’ye Platon üzerine dersler verdi. Bu devlet adamının desteğiyle 1459’da İtalyan düşüncesini derinden etkileyecek olan Floransa Platon Akademisi kuruldu. Burada Platon’un o dönemde bilinen yapıtları çevrildi, Aristoteles dizgesi ve Skolastikler eleştirildi. Gemistos, antik Helen dinbilimindeki somut bireyler evreni yerine, Platon’un deneyüstü idealar evrenini benimsiyordu.

Gemistos, ayrıca Platon’un *Nomoi*’sinden (“Kanunlar”) esinlenerek bir yasa taslağı düzenledi. Bu taslak klasik Atina kültürüne dayanan ve Platonculuk, Stoa ahlakı ve İslam yazgıcılığı öğelerini içeren, toplumsal ve politik bir ütopya yaratmayı amaçlıyordu. Ona göre bu toplum, ortak çıkarlar için değişik toplulukları bir araya getirecek, siyasal kararlılığın sağlanabilmesi için de tutucu manastır dizgesinden temizlenecekti. Ölümünden sonra basılan yapıtı, Hristiyanlık’ı alçalttığı gerekçesiyle İstanbul patriği Gennadios’un buyruğu üzerine yok edilmiştir.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Peri on Aristoteles poros Platonia diaferetai*, (ö.s.), 1540, (“Aristoteles ile Platon Arasında Varlık Konusundaki Görüş Ayrılıkları Üzerine”); *Nomon suggrafe*, (ö.s.), C. Alexandre, (der.), 1858, (“Yasa Düzenleme”).

• **BAKINIZ:** B.BESSARION, GENNADIOS II.

GEMİCİ, Hasan (1927)

Türk, güreşçi. Akdeniz Oyunları ve Olimpiyat şampiyonu olmuştur.

Kocaeli’nde doğdu. Güreşe askerlik yaparken başladı. 1951’de katıldığı Türkiye Birincilikleri’nde dönemin ünlü şampiyonu Ali Yücel’in karşısında çıkardığı başarılı güreşle dikkati çekti. Aynı yıl İskenderiye’de yapılan Akdeniz Oyunları’na katılacak Türk milli güreş takımına seçildi. 52 kiloda Akdeniz Oyunları’nda da milli formayı giydi ve 52 kiloda Olimpiyat şampiyonu oldu. Helsinki dönüşü önemli bir rahatsızlık geçirerek bir süre minderlerden uzak kaldı, 1955’te tekrar güreşe başladıysa da başarılı olmadı.

GENCEBAY, Orhan (1943)

Türk şarkıcı, besteci ve sinema oyuncusu. Arabesk müzik türünün Türkiye’de öncüsü olmuştur.

Samsun’da doğdu. Küçük yaşlarda bağlama çalıp türkü söylemeye başladı. Kısa bir süre konservatuvar eğitimi gördü. 1966’da İstanbul Radyosu’na saz sanatçısı olarak girdi, bir yıla yakın Yurttan Sesler programında çalıştı. Radyodaki görevinden ayrıldıktan sonra arabesk müzik çalışmalarına ağırlık verdi. İlk uzunçaları *Bir Teselli Ver*’i 1970’te doldurdu. Aynı yıl ilk filmini çevirdi. Arka arkaya doldurduğu plaklar ve çevirdiği filmlerle arabesk müziğin kısa zamanda tanınıp yayılmasına yol açtı.

1970’ten sonra hemen her yıl yeni bir uzunçalar doldurdu, en az bir film çevirdi. Filmlerinde, çoğunlukla plaklarında yer alan şarkıları kullandı. Bu filmlerin hemen tümünün konuları da yine bu şarkılar üzerine kuruluydu. Adlarını da Gencebay’ın plaklarından alan bu filmler birbiri ardı sıra gişe rekorları kırdı.

• **YAPITLAR (başlıca):** Oynadığı Filmler: *Bir Teselli Ver*, 1971; *Ben Doğarken Ölmüşüm*, 1973; *Dertler Benim Olsun*, 1974; *Batsın Bu Dünya*, 1975; *Bir Araya Gelemeyiz*, 1975; *Şoför*, 1976; *Hatasız Kul Olmaz*, 1977; *Çilekeş*, 1978; *Yarabbim*, 1980; *Kır Gölünün Zincirini*, 1980; *Leyla ile Mecnun*, 1983.

GENCER, Leylâ (1923)

Türk opera sanatçısı. Uluslararası düzeyde ün kazanmış bir dramatik sopranodur.

İstanbul'da doğdu. Liseyi bitirdikten sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda öğrenim gördü. 1946-1949 arasında İstanbul Şehir Korosu'nda solist olarak çalıştı. Ardından Ankara Devlet Operası'nın sınavını kazanarak bu kuruluşta görev aldı. İlk kez, Mascagni'nin *Cavalleria rusticana* (Köylü Namusu) operasında başrole çıktı. Bu arada şan dersleri almayı sürdürdü. 1951'de Eugen d'Albert'un (1864-1932) *Tiefland* operasının Türkiye'deki ilk sahneleşinde Martha rolüyle büyük bir başarı kazandı. 1952'de İtalya'da çalışmaya başladı ve kısa bir süre sonra Milano La Scala Operası'nda solist oldu. Daha sonra da Münih ve Viyana devlet operaları, San Francisco, Roma ve Venedik operaları ile çeşitli uluslararası festivallere konuk sanatçı olarak katıldı. 1957'de Francis Poulenc'in (1899-1953) *Dialogues des Carmélites* (Carmeliteler'in Diyalogları) adlı operasının dünyadaki ilk sahnelenişinde rol aldı. Ayrıca Londra'da Albert Hall ve New York'ta Carnegie Hall salonlarında konserler verdi. Plak çalışmaları da yaptı.

Bugün de çeşitli ülkelerdeki önemli opera kuruluşlarında sahneye çıkmakta, zaman zaman Türkiye'deki temsillere de katılmaktadır. Geniş bir repertuarı vardır, özellikle Donizetti, Bellini ve Verdi operalarındaki başarılarıyla övülür.

GENÇAY (1933)

Türk, ressam. Karışık boya ve gereçlerle Op Art anlayışı doğrultusunda çalışmaktadır.

Gençay Kasapçı Ankara'da doğdu. 1954'te İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nden (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) mezun oldu. Mezuniyetinden bir yıl önce İtalyan hükümetinin bir bursuyla Floransa'ya gitti, orada fresk çalışmaları yaptı. İlk kişisel sergisini 1957'de açtı. 1960-1966 arasında yeniden İtalya'ya giderek Roma'da çalıştı. Yurt içinde ve dışında çok sayıda sergi açtı, karma sergilere katıldı.

Akademî'yi bitirdiği yıllarda figüratif resimler yaptı. Daha sonra, boyadan başka, nazar boncuğu, tahlı tanesi, taş gibi çeşitli malzemeleri de kullandı. Bu resimlerinin yapısını nokta, benek, fırça vuruşu gibi küçük birimlerin art arda getirilmesiyle oluşturduğu düzenler üstüne kurmuştu. Genellikle tek rengin çeşitlemelerini kullanmasına karşın, çok renklilik etkisi elde etti. Işık ve hareketliliğin yanı sıra, sonsuzluk duygusu vermeyi de amaçladığı bu resimlerinde, ton karşıtlıkları, titreşen bir etki bırakır.

Gençay son çalışmalarında, yine küçük birimlerden yola çıkarak, noktacı bir yaklaşımla doğa görü-

nümlerini resimledi. Tuval üstünde yer yer yoğunlaşarak yerleştirilmiş küçük birimler ve fırça vuruşları, gerçekliklerden kaynaklanmakla birlikte, genelde soyut bir biçim oluştururlar. Bu son resimler öncekilere göre daha az simetrik ve daha dinamik kompozisyonlardır.

Jean Genet

GENET, Jean (1910)

Fransız romancı, şair ve oyun yazarı. Yapıtlarında, çeşitli suçlardan düştüğü hapishanelerde tanıdığı toplum dışı insanların, yerleşmiş ahlak kurallarına karşı çıkışlarını işlemiştir.

19 Aralık 1910'da Paris'te doğdu. Evlilik dışı bir çocuk olduğu için annesi tarafından terkedildi, on yaşına değin bir yetimhanede ve Morvan'da bir çiftçi ailesinin yanında kaldı. On yaşındayken girdiği ıslahevinden 1926'da kaçarak Fransız sömürge birliklerine katıldı. Kısa bir süre sonra oradan da kaçtı ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde hırsızlık, kaçakçılık olaylarına karışarak tam bir serseri gibi yaşadı. İşlediği suçlar yüzünden sık sık hapse girdi. 1948'de Fransa'da hırsızlık yüzünden onuncu kez yargılandı ve yaşam boyu hapis cezasına çarptırıldı. Bu arada, 1942'de hapiste yazmış olduğu *Notre-Dame des fleurs* ("Çiçeklerin Meryem Anası") adlı ilk romanı André Gide, Jean Cocteau ve Jean-Paul Sartre gibi ünlü yazarların dikkatini çekti. Bu yazarların cumhurbaşkanına verdikleri bir dilekçe üzerine bağışlandı.

1947'de *Les Bonnes* (Hizmetçiler) adlı oyununun Paris'te Louis Jouvet tarafından sahnelenmesi, edebiyat dünyasının Genet adını tartışma konusu yapmasına neden oldu.

Sartre 1952'de yayımladığı *Saint Genet: comédien et martyr* ("Aziz Genet: Oyuncu ve Kurban") adlı eleştirel incelemesinde Genet'i varoluşçu açıdan ele alarak onun toplumun yerleşmiş değerlerine karşı

çıkışını yalnız kendi ahlak çöküntüsünün değil, aynı zamanda insanlığın durumuyla ilgili öfkesinin bir yansıması olduğunu ileri sürdü. Genet'nin yazar olarak adını duyurması bir bakıma, Sartre'in bu uzun incelemesine dayanır.

Genet hapisteyken *Miracle de la rose* ("Gülün Mucizesi"), *Pompes funèbres* ("Cenaze Töreni"), *Querelle de Brest* adlı romanlarını yazmıştı. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra tamamladığı *Journal du voleur* ("Hırsızın Günlüğü") adlı romanı *Haute surveillance* (Gözetim Altında), *Le balcon* ("Balcon"), *Les nègres* ("Zenciler") ve *Les paravants* ("Paravanlar") adlı oyunları ile uluslararası bir üne kavuştu. Yapıtları çeşitli dillere çevrildi, oyunları birçok değişik ülkede sahnelendi.

Romanlarında oldukça şiirsel bir dil kullanan Genet, kendi özyaşamından yola çıkarak, yakından tanıdığı yeraltı dünyasını korkusuzca betimler. Hırsızlar, katiller, kaçakçılar, fahişeler, eşcinsellerle dolu olan bu dünyanın pisliği ve şiddeti, Genet'in güçlü anlatımıyla şaşırtıcı bir güzellik kazanır. Oyunlarında ise bu özyaşamsal yöntemi bir yana bıraktığı görülür. Oyun kahramanlarının da romanlardaki insanlar gibi toplum dışına itilmiş kimseler olmalarına karşın, onun bu oyunlarda yaşamla ilgili düşüncelerinin özünü dile getirmeye çalıştığı söylenebilir.

Genet bu yapıtlarında yaşamın bir tanımını vermeye çalışır. Ancak ona göre, yaşam yaşanarak kavranırsa bile, tam anlamıyla açıklanamayacağı için böyle bir tanım olanaksızdır. Her insanın bir kimliği vardır, ama insan kendi kimliğini algılayamaz; kendisinin düşsel bir yansımasını başka bir insanın gözünde görebilir. Genet'ye göre, insan bu belirsizlikten ve boşluktan kurtulmak için rol yapmaya başlar. Her rol de belli bir işleve verilen bir addan başka bir şey değildir. Böylece eylemlerin yerini işlevler alır, dolaşısıyla da gerçek davranışlar törensi davranışlara dönüşür. Örneğin, 1949'da sahnelenen *Gözetim Altında* adlı ilk oyununda, bir zindan hücrelerinde yatmakta olan Yeşil Göz, Maurice ve Lefranc, suçlular dünyasının aşama sıralamasında bir büyüklük gösterisine girerler. İçlerinden yalnız Yeşil Göz, öfkeye kapıldığı bir anda, önceden tasarlamadığı gerçek bir cinayet işlemiştir. Öbür iki oyun kişisi ise sadece katillığe özenmektedirler. Daha büyük bir güvensizlik içinde olan Lefranc sonunda düşlediği cinayeti Maurice'i boğarak gerçekleştirdiği zaman, bunu sıradan bir eylem sayan Yeşil Göz tarafından küçümsenir ve umduğu yücelide erişemez.

Hizmetçiler'de Solange ve Claire adlı iki kızkardeşin her gece sırayla, yanında çalıştıkları hanımın rolünü oynadıklarını görürüz. Birinin "hanım"ı canlandırdığı akşam öbürü de öteki kardeşi oynar. Hanımlarına duydukları sevgi ve nefreti bu törensi oyunla sürdüren hizmetçiler, ona acı çektiirmek için âşışını bir suç duyurusuyla polise bildirmişlerdir. Adamın serbest bırakıldığını telefonla bildirmesi üzerine hanımı zehirlemeye karar verirler. Eve dönen kadının hazırladıkları zehirli çayı içmeden evden çıkması üzerine tasarladıkları oyunu kendileri sürdürürler ve hanım rolündeki Claire zehirli çayı içerken onun rolünü oynayan Solange da cenaze hazırlıklarına başlar.

Genet'nin oyunlarında kullandığı benzetme yön-

teminin en çarpıcı örneklerinden biri, toplumu insanların düşlerini gerçekleştirdikleri bir genelev olarak tasarladığı *Le balcon*'dur. Bu oyunda sahte bir piskopos, bir yargıç ve bir general, tasarladıkları fantezileri genelevde gerçekleştirirken, bunların gerçek dünyadaki benzerlerinden daha sahte olmadığı vurgulanmış olurlar. Bu sırada, evin dışında bir ayaklanma hareketi bastırılmaya çalışılmaktadır. Bir ara ayaklanmayı bastırmaya çalışan emniyet müdürü ile devrimin önderi de genelevde buluşunca, gerçeklerin olmadığı yerde bunların simgelerinin ortaya çıkacağı görüşü dramatik bir biçimde sergilenmiş olur.

Les nègres'de beyaz bir kadının hazırlanan bir törenle zenciler tarafından öldürülmesi, gerçek yaşamda vurulan bir zencinin cezalandırılışını simgeler.

Les paravants'da Genet, Cezayir Savaşı sırasında baskı altındaki bir grubu ele alır. Said ve arkadaşları iki seçenekle karşı karşıyadırlar. Ya devrime katılacaklar ya da efendilerinin onlara uygun gördüğü gibi kurulu düzene uyacaklardır. Başkaldırma, ezilenleri ezenlerin kimliğiyle özdeşleştirdiği için Said her iki seçeneği de reddeder, böylece kendince inandırıcı bir kimliğe kavuşur. Sonuçta kurşuna dizilse bile, gerçekleştirmiş olduğu uyum onun görünüşü ile gerçekliği arasındaki tutarlılığı kanıtlar.

Genet'nin, bütün yapıtlarında yerleşik ahlak kurallarına aykırı bir ahlak anlayışının sözcülüğünü ettiği söylenebilir. Özellikle başkalarının insana zorla benimsetmeye kalktıkları yazgıya karşı çıkmakla insanın gerçek kimliğini bulabileceği düşüncesi, onda tutkuyla yinelenen bir inanca dönüşmüştür.

● **YAPITLAR** (başlıca): Roman: *Notre-Dame des fleurs*, 1944, ("Çiçeklerin Meryem Anası"); *Miracle de la rose* 1946, ("Gülün Mucizesi"); *Pompes funèbres*, 1947, ("Cenaze Töreni"); *Querelle de Brest*, 1947; *Journal du voleur*, 1948, ("Hırsızın Günlüğü"). Oyun: *Haute surveillance*, 1947, (Gözetim Altında); *Les bonnes*, 1947 (Hizmetçiler); *Le balcon*, 1956, ("Balcon"); *Les nègres*, 1958, ("Zenciler"); *Les paravants*, 1961, ("Paravanlar").

● **KAYNAKLAR**: C. Bonnefoy, *Jean Genet*, 1965; M. Esslin, *The Theatre of the Absurd*, 1961; J. P. Sartre, *Saint Genet: comédien et martyr*, 1952.

● **BAKINIZ**: ARTAUD, SARTRE.

GENNADIOS II (1405-1473)

Bizanslı din adamı ve filozof. Rönesans başlarında Platonculuk'a karşı Aristotelesçilik'i savunmuş, İstanbul'un fethinden sonra buranın ilk patriği olmuştur.

Gerçek adı Georgios Scholarios'tur. 1405'te İstanbul'da doğdu, orada öldü. Bizans İmparatoru Johannes VIII. Palaeologos'un saray vaızı oldu. 1438'de, Doğu ve Batı kiliselerini bir araya getirmeyi amaçlayan Floransa Konsili'ne danışman seçildi. Sonra Bizans Kilisesi'nin Roma Kilisesi'nden temel konularda çok ayrı olduğu düşüncesini benimsedi. İmparator ise, Osmanlılar'a karşı Avrupa'nın desteğini

Gerçeklik ve görünüş

Romanları ve oyunları

sağlayabilmek için birleşmeyi savunuyordu. Bu yüzden imparatorla arası açılan Gennadios 1400'de manastıra çekildi. Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'u aldıktan sonra, Gennadios Edirneli varlıklı bir Türk'ün evinde bir süre tutsak kaldı. Fatih, onun kimliğini öğrenip İstanbul Patriği olmasını buyurunca, 6 Ocak 1454'te II. Gennadios adıyla patrik oldu. 1465'e değin sürdürdüğü bu göreve iki kez ara vermek zorunda kaldı. Patriklikten ayrıldıktan sonra Selanik'te Prodomos manastırına çekildi. Ölene değin, kendini felsefe çalışmalarına adanmış. Fatih Sultan Mehmed'in isteği üzerine *Apologatika pros Musulmanos* ("Müslümanlara Karşı Savunma") adlı bir kitap hazırladı ve Hristiyanlık'ı savundu.

Gennadios, Rönesans'ı etkileyen Platonculuk ve Yeni-Platonculuk'a karşı, gerçek Aristotelesçilik'in anlaşılması için uğraşanlardandır. Aristoteles'in yorumlardan uzak metnlerinin ortaya çıkarılmasına çalışmış, onun düşüncelerinin Hristiyanlık'a uyduğunu ileri sürmüştür. Gennadios, yapıtlarında, özellikle Platoncu Gemistos'u eleştirmiş, onun Platon'dan esinlenerek yazdığı *Nomoi* ("Yasalar") adlı yapıtının, bu dinle ayrılığını apaçık ortaya koyduğunu savunmuştur. Bu nedenle kitabı İstanbul'da yaktırmıştır. Aristoteles'in *Peri Hermenias*'ını ("Önerme Üstüne") açıklamış, çeşitli Skolastik düşünürlerin yapıtlarını Yunanca'ya çevirmiştir. Gennadios Yunan felsefesi üzerine yaptığı incelemeleriyle Rönesans'a öncülük eden Bizanslı düşünürler arasında sayılır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Hamilai*, (ty), ("Konuşmalar"); *Peri psykhe*, (ty), ("Ruhlar Üstüne"); *Kata Latinon*, (ty), ("Latince Üstüne"); *Apologatika pros Musulmanos*, (ty), ("Müslümanlara Karşı Savunma").

• **BAKINIZ:** GEMISTOS, GEORGIOS [Trabzonlu].

GENOVESI, Antonio (1712-1769)

İtalyan, iktisatçı ve filozof. Locke'un bilgi kuramıyla Leibniz'in monad kavramını uzlaştırmaya çalışmıştır.

1 Kasım 1712'de Castiglione'de doğdu, 23 Eylül 1769'da Napoli'de öldü. 1721'de, babasının isteği üzerine, bir manastıra girdi. 1737'de rahip oldu. 1738'de Napoli'ye giderek edebiyat, retorik ve felsefe öğrenimi gördü. Giambattista Vico'nun öğrencisi oldu. 1741'de Napoli Üniversitesi'nde metafizik profesörlüğüne getirildi. 1745'te ahlak okutmaya başladı. Bu süre içinde yayımlanan iki yapıtının kilise çevrelerinde tepki görmesi üzerine felsefe alanındaki ilgisini iktisata çevirdi.

Genovesi, İtalya'da, Locke'tan etkilenen düşünürlerin başında gelmektedir. Locke'un bilgi kuramı ile Leibniz'in monad kavramını bir bileşim içinde yeniden değerlendirmeye çalışmıştır. 1743'te yayımlanan *Elementa Metaphysicae Mathematicum in Modum Adornata* ("Metafizikte Birtakım Matematik Öğeler") adlı yapıtı dinsizlik ve akılcılıkla suçlanmasına neden oldu. Bu yüzden 1745'te yazdığı *Univer-*

sae Christianae Theologiae Elementa ("Hristiyan Tanrıbilimin Tümel İlkeleri") adlı yapıtını yayımlamadı; kitap, ölümünden sonra 1771'de yayımlandı.

Genovesi'ye göre insan özgür ve ahlaklı bir tin ile organik gövdenin bileşimidir. İnsan düşüncesi de özdeksel ve anlık olarak ikiye ayrılır. Bu görüş açısından mantığı beş bölümde incelemiştir. Mantık, Genovesi'ye göre anlığı yanımlardan kurtarma, gerçeği bulma, yargılama, usavurma, düşüncüyü düzenleme bilimidir. Metafiziği ise, bu konuyla ilgili yapıtında varlık, evren, Tanrı ve tin bilgisi olmak üzere dört bölümde inceler. Gözlemlenen olguların ardındaki gerçekliği, tözü insanın bilmesinin olanaksızlığını savunur. F. Bacon ve Galilei'nin modern felsefenin öncüleri olduğuna inanır.

Ahlak öğretilerini iktisat alanına uygulamak isteyen Genovesi anlık ve ahlak alışkanlıklarının iktisat olguları üzerindeki etkilerini araştırdı; bu bilim için de evrensel yasalar bulmaya çalıştı. İktisat konusundaki genel eğilimi merkantilist olarak nitelenen Genovesi, devletin korumacı tutumu ile serbest rekabeti uzlaştırmaya çalıştı. Kilise yetkisinin ruhani sorunlar dışına taşmaması gerektiğini vurguladı.

Özellikle felsefe alanındaki yapıtlarını İtalyanca yazan Genovesi, felsefeyi Latince bilmeyenlerin de öğrenmelerine kolaylık sağlamış, bu yüzden kimi çevrelerin tepkisini üzerine çekmiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Elementa Metaphysicae Mathematicum in Modum Adornata*, 1743-1745, ("Matematik Yöntemle Birtakım Metafizik Öğelerin Öğretimi"); *Logico-critica*, 1745, ("Eleştiri Mantığı"); *Delle lezioni di commercio*, 1765, ("Ticaret Üzerine Dersler"); *Universae Christianae Theologiae Elementa*, 1771, ("Hristiyan Tanrıbiliminin Tümel İlkeleri").

• **KAYNAKLAR:** E. Gambini, *Antonio Genovesi*, 1910; A. Tisi, *Il Pensiero religioso d'Antonio Genovesi*, 1932; L. Villari, *Il pensiero economico di Antonio Genovesi*, 1959.

• **BAKINIZ:** BERKELEY, LEIBNIZ, LOCKE.

GENSCHER, Hans Dietrich (1927)

Alman (FAC) devlet adamı. 1974'ten bu yana dışişleri bakanı ve başbakan yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

21 Mart 1927'de Halle yakınlarında Reideburg'da (bugün DAC) doğdu. Leipzig ve Hamburg üniversitelerinde öğrenim gördü. Öğrencilik yıllarında siyasetle ilgilenmeye başladı. 1945'te Liberal Demokrat Parti'ye (LDP) üye oldu. 1952'de Federal Almanya'ya geçerek, Bremen'e yerleşti.

Daha sonraki yıllarda Hür Demokrat Parti'ye (FDP) giren Genschler, 1965'te Kuzey Ren-Westfalya temsilcisi olarak Federal Meclis'e (Bundestag) seçildi. 1969'da Brandt'ın başkanlığında, Sosyal Demokrat Parti (SPD)-FDP koalisyonunun oluşturulmasında etkin rol oynadı ve hükümette içişleri bakanı oldu. İçişleri bakanlığı döneminde polis örgütünü yeniden düzenledi, seçmen yaşını 18'e indirdi ve bazı idari reformlar yaptı.

1974'te, yardımcılarında birinin DAC ajanı olduğu iddiası üzerine istifa eden Brandt'ın yerine Helmut Schmidt geçti. Genscher, Schmidt hükümetinde dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevine getirildi. Aynı yıl, FDP başkanlığına seçildi. 1982'de dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevinden istifa eden Genscher, aynı yıl kurulan Hristiyan Demokrat Birliği (CDU)-FDP hükümetinde eski görevine getirildi.

Haziran 1984'te ikinci kez FDP başkanlığına seçilen Genscher, birkaç gün sonra Şubat 1985'te parti başkanlığından ayrılacağını açıkladı.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Bundestagsreden*, 1972, ("Meclis Konuşmaları"); *Deutsche Aussenpolitik*, 1977, ("Alman Dış Politikası").

• **BAKINIZ:** BRANDT, KOHL, H. SCHMIDT.

GENTILE, Giovanni (1875-1944)

İtalyan, filozof ve bilgin. Yeni-Hegeli akımın öncülerindendir. Faşist korporatif devlet felsefesine ilişkin çalışmalarıyla tanınmıştır.

30 Mayıs 1875'te Sicilya'da Castelvetro'da doğdu, 15 Nisan 1944'te Floransa'da öldü. Floransa ve Roma üniversitelerinde hukuk, dilbilim, tarih, yazın tarihi ve felsefe öğrenimi gördü. 1917-1944 arası Napoli, Palermo, Pisa ve Roma üniversitelerinde felsefe profesörü olarak çalıştı. 1922'de I. Mussolini hükümetinde eğitim bakanı oldu. İtalyan eğitim sistemini faşist anlayışa göre düzenledi. 1924'te, görevinden ayrıldıktan sonra, Ulusal Faşist Kültür Kurumu'nun başına getirildi, bu görevini 1943'te Mussolini'nin düşüşüne değin sürdürdü. Faşizme karşı olanlarca öldürüldü.

Gentile'nin felsefeye olan ilgisi Hegel'in yapıtlarını okumakla başladı. Önce hukuk, yazın, dilbilim gibi konularda çalıştı, sonra Hegel'i inceledi, ona yeni bir yorum getirerek İtalya'da benimsenmesine katkıda bulundu. Özellikle 1910'dan sonra Croce ile birlikte Hegel felsefesinin içerdiği sorunları yeniden ele aldı. Bu çalışmaları sonucu İtalya'da, Croce ile birlikte, Yeni-Hegeliçilik'in öncüsü sayılır.

Bütün düşüncelerini, belli bir bakış açısına kendi oluşturduğu dizgeye göre açıklamaya çalıştı. Gentile, "edimci idealizm" adını verdiği kurama, felsefesinin odağı sayar. Bu kurama göre özne ile nesne ayrı ayrı düşünülürse, bilgi sorununda, olumlu bir sonuca varılamaz. Düşünce özne ile nesnenin bir bireşimidir. Bu durum bilgi için de geçerlidir. Ancak, bilginin de, onun öğeleri arasında bulunan düşüncenin de edimle bağlantılı olduğu unutulmamalıdır. Gerçeklik, ancak bir edimle tasarlanabilir, bu edim onu düşünülebilir bir nesne durumuna getirir. Gerçekliği edimden soyutlayarak, kendi başına bir varlık diye, düşünme olanağı yoktur. Gerçekliğin, bilginin edimsel konusu olması da, onun bir edimle birlikte düşünülmesinden dolayıdır. Gentile, "kendi kendinde

nesne" (*ding an sich*) ve gerçeklik konusunda Kant'ı eleştirerek, kendi kendinde nesnenin bir gerçeklik olabilmesi için, daha önceden düşüncesinin (ide) bir tasarımının bulunması gerektiğini öne sürer. Ona göre "kendinde gerçeklik" adı verilen nesne düşünülmemiş gibi görünen, düşünülmüş gerçekliktir. Yoksa düşünülmeyen, düşünme akışı içinde edimle bağlantılı kılınmayan bir gerçekliğin varlığı söz konusu değildir. Nesne, özneye görünen varlıktır. Bu nedenle bilgi, özne-nesne özdeşliğini kavrayan tinin edimiyle oluşan bir üründür. Bilgi, nesneyi bir varsayım olarak alan, öznenin eyleminden doğar. Algı ve duyum ise bilgiyi oluşturmaya yarayan ilk edimlerdir. Bilen özne ile bilen nesneyi ayrı birer varlık olarak görmek, bir bütünü iki bağımsız bölüme ayırmak demektir.

Gentile'ye göre felsefe, tarihi bir bütün olarak kavrayacak durumda değildir. Tarih, Hegel'in ileri sürdüğü gibi, tinin kendi özünü ortaya koyduğu bir varlık alanı olsa bile, tin bu alanda bir bütün olarak alanın diyalektiğini değil, ancak kendi gelişiminin diyalektiğini kavrayabilir. Çünkü düşünce, bu diyalektik akışın içinde, bu akışla birliktedir, onunla eşzamanlıdır. Bu diyalektik akışa tarih adı verilirse felsefe ve düşüncenin de bu tarihten başka bir varlık olmadığı anlaşılır. Felsefe düşüncenin canlı tarihidir. Gerek doğa, gerekse tarih tinin gerçekleştirdiği birer varlıktır. İşte felsefe bu gerçekleştirmenin bilince varma eylemidir. Tinin, kendi gelişim çizgisi üzerinde yürümesi tarihtir, bu gelişim sürecinde tin kendi kendinin bilincine varır. Bu durumda tarihle felsefe özdeş olur. Tarihte gerçekleşen düşüncedir, tinin eylemidir, bu nedenle insan kendini ancak tarih içinde kavrayabilir, kendi "Ben"inin bilincine varabilir.

Sanatla ilgili görüşlerini "Ben" kavramı çevresinde odaklaştıran Gentile'ye göre yaratma kaynağını "Ben"de bulan bir edimdir. Belli bir kurala bağlanmayan, bir aşamadan ötekine sıra izlemeden sıçrayan bu edim sanatı oluşturur. Ben'in edimi, bu yaratma olayında, düşünülmüş gerçekliğin sınırlarını aşar, birtakım yeni tasarımlar ortaya koyar, sonra bu tasarımlar düşünülmüş gerçekliğin kapsamı içine girer, onu genişletir.

Gentile, toplumun sınırsız bir duygu ve düşünce karışımından oluştuğu kanısındadır. Bu büyük karışım, belli görüşler doğrultusunda, sürekli olarak, yeni kurumlar ve düzenler yaratacak güçtedir. Bu düşünce karışımına, belli bir biçim kazandıran erk, devlet adını alır. 1915'e değin özgürlükçü, yaratıcı, bireye değer veren bir devlet anlayışını savunan Gentile sonra düşünce değiştirir, faşizme dayalı bir korporatif devlet kuramı geliştirir. Bu kurama göre faşizm sürekli oluş içinde bulunan bir düşüncedir, bir kültürdür. Faşizme dayalı devlet bütün hakların, insan değerlerinin kaynağıdır. Devlet bireyden önce, birey bir sonuçtur. Devlet kendi bütünlüğünü sağlamak, geleceğini güven altına almak için bütün yollara başvurabilir. Devletin dışında ve üstünde bir güç yoktur. "Faşizm yalnız bir devlet felsefesi değil, ulusun bütün istenç ve düşüncesini biçimlendirmeyi amaç edinen bir yaşam felsefesidir".

Devlet anlayışı

◀ *"Edimci İdealizm"*

• **YAPITLAR (başlıca):** *Rosmini e Gioberti*, 1898, ("Rosmini ve Gioberti"); *La Filosofia de Marx*, 1898, ("Marx'ın Felsefesi"); *Sommario die Pedagogia*, 1912, ("Pedagoji

Üzerine Toplu Yazılar”); *L’atto del Pensare Como Atto Puro*, 1912, (“Saf Edim Olarak Düşünce”); *La Riforma della Dialettica Hegeliana*, 1913, (“Hegel Diyalektiğinin Reformasyonu”); *Sistema di Logica Como teoria del conoscere*, 1921, (“Somutun Teorisi Olarak Mantık Sistemi”); *I Fondamenti della Filozofia del Diretto*, 1923, (“Devlet Felsefesinin Temelleri”); *Genesi e Struttura della Società*, 1926, (“Toplumsal Köken ve Yapısı”); *Opere Complete*, 1928, (“Toplu Yazılar”); *I Fondamenti dell’Attualismo*, 1931, (“Edimselciliğin Temelleri”).

- **KAYNAKLAR:** V. A. Bellezza, *La Riforma Spaventiano-Gentili ana della Filosofia Hegeliana*, 1970; M. E. Brown, *Neidealistic: Croce, Gentile, Collingwood*, 1966; G. Giraldo, *Giovanni Gentile*, 1968; H. S. Morris, *The Social Philosophy of Giovanni Gentile*, 1960; A. Negri, *Giovanni Gentile*, 2 cilt, 1975; P. Romanelli, *The Philosophy of Giovanni Gentile*, 1938; F. de Sarlo, *Gentile e Croce*, 1932; A. L. Shivo, *La Filosofia Politico di Giovanni Gentile*, 1971; U. Sprito, *Giovanni Gentile*, 1969.
- **BAKINIZ:** F. BRADLEY, CROCE, FICHTE, HEGEL, NIETZSCHE, ROYCE.

GENTILIS, Albericus (1552-1608)

İtalyan, hukukçu. Devletler hukukunun kurucularındandır.

14 Ocak 1552’de İtalya’da San Ginesio’da doğdu, 19 Haziran 1608’de Oxford’ta öldü. Soylu bir ailenin oğludur. Babası hekimdi. 1572’de Perugia Üniversitesi’ni bitirdi ve medeni hukuk doktoru oldu. Ascoli kentinde yargıçlık yaptı. Bir süre sonra mezhep değiştirerek Protestan oldu. Bu nedenle baskıya uğradı. Ömür boyu hapis cezasına çarptırılıp, mailarına el koyma kararı alınınca, 1579’da İtalya’dan ayrılmak zorunda kaldı. 1580’de İngiltere’ye sığındı. 1584’te Kraliçe I. Elizabeth tarafından İspanya’nın İngiltere büyükelçisi Mendoza hakkında hukuksal bir araştırma yapmakla görevlendirildi. Mendoza’nın Kraliçe Elizabeth’i tahttan indirip öldürerek, yerine İskoçya Kraliçesi Mary’yi getirmeyi amaçlayan bir komplonun içinde yer aldığı saptandı. Gentilis, bu olaydan sonra, 1585’te elçilerin görev yaptıkları ülkelerdeki yetki ve sorumluluklarını ele aldığı *De legationibus* (“Elçilik Görevleri Üzerine”) adlı kitabını yazdı.

De legationibus’ta, genel kanının tersine, Mendoza’nın elçi sıfatıyla diplomatik ayrıcalık ve bağımsızlıklardan yararlanması gerektiğini savundu. Doğal hukuktaki yalnızca girişim halinde kalan suç cezalandırılmaz ilkesinden yola çıkarak, elçinin görevli bulunduğu ülkede sonuçsuz kalan bir komplo girişiminden dolayı cezalandırılmayacağını ileri sürdü. Ancak, elçilerin ayrıcalık ve bağımsızlıklarına sınırlamalar getirilmesi gerektiğini de savundu. Elçinin görev aldığı ülkede taraf bulunduğu sözleşmelerden kaynaklanan anlaşmazlıklarda kaza bağımsızlığından yararlanamayacağını belirtti. Yerel otoritelerin elçinin evine giremeyeceklerini ve mallarına el koyamayacaklarını savundu. Gentilis, bu konuda daha önce yapılmış çalışmalardan çok daha yetkin ve sistemli bir çalışma olan *De legationibus* adlı kitabıyla, çağdaş diplomasi ilkelerinin temellerini attı. Görüşlerini kabul eden

İngiliz hükümeti İspanya’dan Mendoza’yı geri çağırmasını istedi.

Gentilis bu olaydan sonra bir süre Almanya’da yaşadı. İngiltere’ye dönüşünde, 1587’de Kraliçe Elizabeth tarafından Oxford Üniversitesi’nde kurulan medeni hukuk kürsüsüne profesör olarak atandı. Devletler hukuku üzerine verdiği derslerin notlarını 1588’de *De jure belli commentatio prima* (“Savaş Hukuku Üzerine İlk Yorum”) adlı bir kitapta topladı. 1598’de ise bu kitabın tamamlanmış ve gözden geçirilmiş bir baskısı olan *De jure belli libri tres* (“Savaş Hukuku Üzerine Üç Kitap”) yayımlandı.

Gentilis bu kitabında savaşın kim tarafından yapılabileceği, savaşın nedenleri, yürütülmesi ve yönetilmesi, tutsak ve rehinenin konumları, düşmanlığın sona ermesi durumunda yenendüşman kişiler ve mallar üzerindeki hakları ve barış antlaşmaları gibi konuları ele aldı. Dini inançları yaimaya yönelik savaşların haklı olamayacağını savundu. Savaşan taraflar arasında papanın hakemlik yapmasına karşı çıkarak hakemlik görevinin, İustinianus’un *Corpus iuris* adlı yasalarını bilen deneyimli yargıçlar tarafından yerine getirilmesini istedi. Kadınların, çocukların ve rahiplerin savaş sırasında korunmaları gerektiği üzerinde durdu.

Kitabında barış ve ittifak antlaşmalarını da inceleyen Gentilis, antlaşmaların geçerliliğinin imzalarını taşıdıkları hükümdarların yaşamlarıyla sınırlı olmadığını, bunların, bazı olağanüstü durumlar dışında taraf olan halkları ve yeni hükümdarları da bağladığını savundu. Barış antlaşmaları imzalanırken, antlaşmanın geçerliliğinin ancak yapıldığı dönemdeki koşullarda bir değişiklik olmaması durumunda süreceğine ilişkin bir koşulun taraflarca kabul edilmesi gerektiği görüşündeydi. Gentilis, Roma hukukunda yer alan bu koşulu, devletler hukukuna sokan ilk kişidir.

Gentilis 1605’te İngiliz Donanma Mahkemesi’nde görev aldı. Aynı zamanda Hollanda ile savaşmakta bulunan İspanya’nın elçilik danışmanı oldu. Bu görevi sırasında karşılaştığı davaların kararlarını ve devletler hukukunun çeşitli sorunlarıyla ilgili düşüncelerini, 1613’te yayımlanan *Hispanicae advectionis* (“İspanya’nın Savunması”) adlı kitabında bir araya getirdi. Kitabında denizlerin serbestliği ilkesine karşı çıkarak, İngiltere’nin topraklarını çevreleyen tüm denizler üzerinde egemenlik hakkının bulunduğunu savundu. Ayrıca, denizlerdeki egemenlik hakkının kıyılarla sınırlı olmadığını, açık denizlerde de geçerli olabileceğini ileri sürdü.

Gentilis, devletler hukukunun insan toplulukları arasındaki toplumsal ilişkilerden türeyen, doğal bir düzene dayanan bağımsız bir bilim olması gerektiğini savunmuştur. Çalışmalarında bazen kutsal kitaplardan, ilahiyatçıların ve felsefecilerin çalışmalarından yararlanmışsa da, ağırlıklı olarak dini olmayan kaynakları yeğlemiştir. Batı Avrupa’da, kilisenin otoritesi ve dini kurallar dışında, laik hukuk görüşünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Çalışmaları kuramsal olmaktan çok günlük yaşamda ortaya çıkan sorunların çözümüne yöneliktir. İncelediği sorunlardan yola çıkarak bir sentez yapmamış ve kendi adıyla anılan bağımsız bir hukuk sistemi geliştirmemiştir. Ancak, devletler hukuku kapsamına giren birçok konuyu ilk kez ele alarak ve çağdaş devletler hukuku-

nun birçok temel ilkesini ortaya koyarak devletler hukukunun kurucuları arasına girmiştir. Görüşleri, Hollandalı hukukçu Hugo Grotius'un *De Jure belli as pacis* ("Savaş ve Barış Hukuku Üzerine") adlı kitabına temel olmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *De legationibus*, 1585, ("Elçilik Görevleri Üzerine"); *De jure belli commentatio prima*, 1588, ("Savaş Hukuku Üzerine İlk Yorum"); *De jure belli libri tres*, 1598, ("Savaş Hukuku Üzerine Üç Kitap"); *De unione regnorum Britanniae*, 1605, ("Britanya Krallıkları'nın Birliği Üzerine"); *Hispanicae advocacionis*, (ö.s.), 1613, ("İspanya'nın Savunması").

• **KAYNAKLAR**: E. Armigero, *Gazzera, Alberico Gentili: bibliografia*, 1917; A. Bavaj, *Alberto Gentili, fondatore della scienza del diritto internazionale*, 1935; G. Vecchio, *Ricordando Alberico Gentili*, 1937.

• **BAKINIZ**: GROTIUS, F. SUAREZ.

GÉNY, François

(1861-1959)

Fransız, hukukçu. Hukukta "özgür bilimsel araştırma" yaklaşımının kurucularındandır.

17 Aralık 1861'de Meurthe-et-Moselle bölgesinde Baccarat'da doğdu, 16 Aralık 1959'da Nancy'de öldü. 1901'de Nancy Üniversitesi'nde medeni hukuk profesörü oldu. 1919-1925 arasında bu üniversiteye bağlı hukuk fakültesinin dekanı olarak görev yaptı.

Gény hukukta "özgür bilimsel araştırma" hareketinin kurucularındandır. Görüşlerini 1919'da yayımlanan *Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif* ("Özel Pozitif Hukukta Yorum Yöntemi ve Kaynaklar") ve 1919-1924 arasında yayımlanan *Science et technique en droit privé positif* ("Özel Pozitif Hukukta Bilim ve Teknik") adlı kitaplarında açıklayan Gény'e göre Fransız medeni kanununa yeni bir yorumla yaklaşmak gerekmektedir. Yasa koyucunun bu yasaları hazırlarken her türlü hukuksal soruna bir çözüm bulduğu yolundaki geleneksel yoruma karşı çıkan Gény, pozitif hukukun hukuksal sorunların çözümünde yetersiz kaldığı noktada mahkemelerin yeni kuralları oluşturmada özgür olmaları gerektiğini savunmuştur. Gény'ye göre mahkemeler yeni kuralları oluştururken tüm hukukun dayanağını oluşturan toplumsal gerçeklikten ideolojiye kadar çeşitli konularda bilimsel bir araştırma yürütmek zorundadır. Gény'nin geliştirmiş olduğu hukuk yaklaşımına göre yasalardaki hukuksal tekniklerin ya da yapıların, bilimin verilerine uygulanması sonucu oluşur.

Gény'nin yaklaşımı çağdaş hukuk felsefesini büyük ölçüde etkilemiştir. Fransa'da yargının yaratıcı niteliğinin vurgulanmış olması, bu ülkede yazılı hukukun daha esnek bir biçimde yorumlanmasına olanak sağlamıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Méthode d'interprétation et sources en droit privé positif*, 1919, ("Özel Pozitif Hukukta Yorum Yöntemi ve Kaynaklar"); *Science et technique en droit privé positif*, 1919-1924, ("Özel Pozitif Hukukta Bilim ve Teknik").

GEOFFROY SAINT-HILAIRE, Étienne

(1772-1844)

Fransız, doğabilimci. Deneysel embriyoloji, paleontolojik evrim ve teratolojinin kurucusudur.

15 Nisan 1772'de Étampes'ta doğdu, 19 Haziran 1844'te Paris'te öldü. Babasının isteğine uyarak bir süre Navarre Koleji'nde hukuk okuyan Geoffroy Saint-Hilaire, daha sonra tıp çalışmalarına yöneldi ve önce Collège du Cardinal'de, ardından Collège de France'da eğitim gördü. Daha sonra ilgisini, Rahip René-Just Haüy ve Daubenton'un etkileriyle zooloji konusunda yoğunlaştırdı. 1793'te çalışmaya başladığı Jardin des Plantes'ın aynı yıl Doğabilim Müzesi'ne dönüştürülmesinin ardından müzeye bağlı 'Omurgalı Hayvanlar Tarihi' bölümüne öğretim görevlisi olarak atandı. 1794'te, Fransa'daki ilk zooloji derslerini verdi. 1798'de Napoléon'un Mısır seferine bilim kurulu üyesi olarak katıldı. 1809'da Paris Üniversitesi'nde zooloji profesörlüğüne getirildi ve bu görevi müzedeki göreviyle birlikte 1840'a değin sürdürdü. 1807'de Bilimler Akademisi'ne seçilen Geoffroy Saint-Hilaire 1815'ten sonra da kısa bir süreyle, doğduğu kentin milletvekilliğini yaptı.

Geoffroy Saint-Hilaire, ana uğraşı olan karşılaştırmalı anatomi konusunda, daha önce de kimi bilim adamlarınca savunulmuş olan "organik yapı birliği" ilkesini temel aldı. Eski doğabilimciler gibi organları biçimlerine göre sınıflayıp, değişmeyen yapılar olarak ele almak yerine, aralarındaki ilişki ve bağlantılardan yola çıktı ve birbirine benzeyen organların hangi canlıda olursa olsun benzeşik organlar olduğunu, ayrıca bir organın büyümesinin, bir başka organ körelmedikçe olanaksız olduğunu ileri sürdü. Benzerliklerin, evrimsel gelişim düzeyleri farklı hayvanlar arasında da bulunduğunu gösteren gözlemlerine dayanarak, her türün aynı yapı taşlarına sahip olduğunu ve türlerin tek bir cinsin evrimiyle, yalından karmaşığa doğru geliştiklerini savundu. Zoolojiye ilişkin görüşlerini paleontoloji araştırmalarıyla da doğrulamaya çalışarak, paleontolojik evrim görüşünün kurucusu oldu.

Geoffroy Saint-Hilaire, bireyin embriyolojik evrimi ile hayvanlar evrenindeki evrim arasında bir koşutluk olduğu inancıyla hayvan embriyolojisine yöneldi ve bu konudaki araştırmalarıyla omurgalıları da organik yapı birliği kuramını destekleyen kanıtlar elde etti. Ucubeler üzerindeki incelemeleriyle, ucubeliğin yalnızca eksik ve olağan dışı bir organik gelişimin sonucu olduğunu kanıtladı. Böylece deneysel embriyoloji ve embriyon aşamasındaki gelişim bozukluğunu konu alan teratolojiyi kurmuş oldu.

Geoffroy Saint-Hilaire'in, organik yapı birliği ilkesini omurgasızlara da uygulamayı amaçlayan çalışmaları, hayvanları ayrı ve değişmeyen gruplar içinde inceleyen ve evrimci görüşleri kabul etmeyen, yakın çalışma arkadaşı Cuvier ile arasındaki ünlü tartışmayı başlattı. Geoffroy Saint-Hilaire, Avrupalı

bilim adamlarının bir çoğunu etkileyen bu tartışmada savunduğu görüşlerle, Darwin'in evrim kuramının kabul edilmesine uygun bir ortam yaratmayı başarmıştır.

- **YAPITLAR**(başlıca):*Sur la classification des mammifères* (G. Cuvier ile), 1795, ("Memelilerin Sınıflandırılması Üzerine"); *Philosophie anatomique*, 2 cilt, 1818, 1822, ("Anatomi Felsefesi"); *Essai de classification des monstres*, 1821, ("Ucubeleri Sınıflandırma Denemesi").
- **KAYNAKLAR**: J.E. Amlinsky, *Geoffroy Saint-Hilaire and His Struggle Against Cuvier*, 1955; T. Cahn, *La vie et l'oeuvre d' Étienne Geoffroy Saint-Hilaire*.
- **BAKINIZ**: BUFFON, CUVIER, C. DARWIN.

GEORGE III (1738-1820)

İngiltere ve İrlanda kralı. Yönetimi sırasında Amerika'daki İngiliz kolonileri bağımsızlıklarını kazanmıştır.

4 Haziran 1738'de Londra'da doğdu, 29 Ocak 1820'de Windsor'da öldü. Galler Prensi Frederick Louis ile Saksonya-Gotha hanedanından Prens Augustus'un oğludur. Öğrenimini güçlüklerle tamamlayabilen George 1751'de babası ölünce Galler Prensi, 1760'ta büyükbabası II. George ölünce de İngiltere kralı oldu.

Kral olduktan sonra parlamentoda, kendisine bağlı bir destekçiler grubu yarattı. Kralın Dostları adıyla anılan bu grubun yardımıyla, kendisinden önceki iki kral döneminde siyasi yaşamda etkin rol oynamış Whigler'in gücünü kırdı. Kendi atadığı ve yalnızca kendisine karşı sorumlu kıldığı hükümetler aracılığıyla ülke yönetimi üzerindeki denetimini artırdı.

İngiltere ve Prusya ile Fransa, Avusturya ve müttefikleri arasında 1756'dan beri sürmekte olan Yedi Yıl Savaşları 1763'te imzalanan Paris Antlaşması ile sona erdi. Paris Antlaşması'nın kazanılan askeri başarıları yansıtmadığını ve ülkede özgürlüklerin kısıtlandığını savunan J. Wilkes önderliğinde bir grup parlamentoda III. George'a karşı bir muhalefet başlattı. 1770'e değin sürecek siyasi kargaşa döneminde ardı ardına gelen başkanlar, savaşın neden olduğu mali güçlükleri aşmak amacıyla deniz aşırı ticaretin büyümesi, kolonilerin kendi yönetim giderlerini karşılaması ve vergilendirilmesi gibi önlemler aldılar. Ancak bu uygulamaları Amerika'daki İngiliz kolonileri tepkile karşıladı.

1770'te North'un(1732-1792)başkanlığında Toryler ve Kralın Dostları'ndan oluşan bir hükümetin kurulmasıyla ülkedeki siyasi karışıklık dönemi son buldu. İç ve dış politikaya uygulamada III. George'un yön verdiği bu dönemde, Amerika'daki İngiliz kolonilerine karşı izlenen uzlaşmaz ve baskıcı politikalar sonucu Temmuz 1776'da koloniler Birleşik Devletler adıyla bağımsızlıklarını ilan ettiler. 1778'de Fransa'nın, 1779'da İspanya'nın, 1780'de ise Hollanda'nın kolonilerin yanında İngiltere'ye karşı savaşa katılma-

larıyla, Amerika'daki İngiliz birlikleri Ekim 1781'de teslim olmak zorunda kaldı. 1783'te İngiltere, Birleşik Devletler'in bağımsızlığını tanıdı.

Kolonilerin yitirilmesi 1782'de North'un başbakanlıktan ayrılmasına neden oldu. Rockingham ve Shelburne'nun başbakanlıklarını North ile Whigler'in önderlerinden Fox'un (1749-1806) kurdukları koalisyon hükümeti izledi. Kralın gücünü sınırlayarak yerine kabine sistemini getirme konusunda anlaşılan North ve Fox, Hindistan'ın yönetsel ve iktisadi denetimini ele geçirmiş bulunan Doğu Hindistan Kumpanyası üzerinde devlet denetimini artırmayı öngören bir yasayı Avam Kamarası'ndan geçirince, III. George tarafından görevden uzaklaştırıldılar. Aralık 1783'te başbakan olan Pitt'in [Genç] Şubat 1801'e değin süren başbakanlığı sırasında III. George siyasi yaşama etkin müdahaleden vazgeçti. 1798'de, İrlanda'nın İngiltere'den ayrılmasını ve tam bağımsızlığını talep eden Birleşik İrlandalılar Örgütü yenilgiye uğratıldı. 1801'de İngiltere ve İrlanda birleşerek Birleşik Krallık adını aldılar. 1802'de Fransa ile yapılan Amiens Antlaşması ile 1793'ten beri sürmekte olan savaş sona erdiyse de, 1803'te yeniden başladı. Fransa ile barış görüşmelerinin sürdüğü sırada 1807'de sağlığı bozulan III. George bir süre sonra kör oldu. 1811'de kralın ruh sağlığının bütünüyle bozulduğunu ilan eden parlamento onun tüm yetkilerini kraliçeye devretti.

- **KAYNAKLAR**: J. Brooke, *King George III*, 1972; J.C. Long, *George III: The Story of a Complex Man*, 1961; J. S. Watson, *The Reign of George III, 1760-1815*, 1960.
- **BAKINIZ**: J. CARTWRIGHT, W. PITT [Genç], W. PITT [Yaşlı], G. WASHINGTON, WILKES.

GEORGE, Henry (1839-1897)

ABD'li siyaset adamı ve iktisatçı. Toprak sahipliğinden kaynaklanan gelirlere vergi konarak diğer tüm vergilerin kaldırılmasını önermiştir.

2 Eylül 1839'da Philadelphia'da doğdu, 29 Ekim 1897'de New York'ta öldü. Düşük gelirli dindar bir yayıncının oğluydu. 13 yaşında okulu bıraktı ve bir ithalat firmasında kâtip olarak çalışmaya başladı. Daha sonra denizci olan Henry George 1856'da Philadelphia'ya döndü. Pek çok iş değiştirdikten sonra 1871'de San Francisco'da iki arkadaşıyla birlikte *San Francisco Daily Evening Post* gazetesini çıkarmaya başladı.

Henry George, gazetesi 1875'te mali zorluklar nedeniyle kapanana değin yazdığı makalelerde kamu toprakları üstüne yapılan spekülasyonları, tekellerin yasal olmayan eylemlerini ve California'daki Çinli göçmenlerin sömürsünü ahlaki açıdan eleştirdi. Daha sonra iktisadi sorunlarla ilgilenmeye başladı ve başmakalelerinde ekonomide devlet denetiminin artmasını, halka hizmet veren sanayilerin geliştirilmesini önerdi.

Yoksulluğu insanlığın en önemli sorunu olarak değerlendiren George, yoksulluğun nedenini toprağın özel mülkiyeti ve bundan doğan haksız gelirler olarak gördü. Ricardo, J.S.Mill, Malthus gibi iktisatçıların çalışmalarını inceledi ve Ricardo'nun rant kuramını tartışmasız bir doğru olarak kabul etti. 1879'da yayımlanan *Progress and Poverty* ("İlerleme ve Yoksulluk") adlı yapıtında azalan verimlilik yasasının yalnızca toprak için geçerli olduğunu, iktisadi gelişme gerçekleştiğinde toprağın kıtlaştığını ve bunun datoprak sahiplerinin elde ettiği (hak edilmemiş kazancın) artmasına neden olduğunu ileri sürdü. İktisadi bunalmaların nedeni olarak da toprak rantını gören George, devletin toprak değeri üzerinden tek bir vergi alarak ve diğer tüm vergilerden vazgeçerek yoksulluğu ve krizleri önleyebileceğini öne sürdü. Bu şekilde elde edilecek vergi gelirinin büyük miktarlara erişeceğini varsayarak, bunun verimli kamu hizmetlerinin geliştirilmesi gibi yararlı alanlarda kullanılmasını önerdi.

Ülkesinde ve İngiltere'de verdiği konferanslarla ılımlı sosyalistleri ve genç aydınları etkileyen George 1886'da Merkezi İşçi Sendikası'nın da desteğiyle New York kenti belediye başkanlığına adaylığını koydu. Seçimi az bir farkla kazanamadı ancak "tek vergi" onu destekleyenlerin sloganı haline dönüştü. 1897'de ikinci kez New York belediye başkanlığına adaylığını koydu, fakat seçimlerden önce öldü. Ölümünden sonra Amerika'da çok sayıda kentte Henry George adını taşıyan okullar kurulmuştur.

● **YAPITLAR** (başlıca): *Our Land and Land Policy*, 1871, ("Toprağımız ve Toprak Politikamız"); *Progress and Poverty*, 1879, ("İlerleme ve Yoksulluk"); *The Irish Land Question*, 1881, ("İrlanda'da Toprak Sorunu"); *Protection or Free Trade*, 1886, ("Korumacılık ya da Serbest Ticaret"); *The Condition of Labor*, 1891, ("Emeğin Durumu"); *Science of Political Economy*, (ö.s.), 1897, ("Politik İktisat Bilimi").

● **KAYNAKLAR**: C.A.Barker, *Henry George*, 1955; S.B.Cord, *Henry George: Dreamer or Realist*, 1965; H.George (oğlu), *The Life of Henry George*, 1900; E.P.Lawrence, *Henry George in the British Isles*, 1957.

● **BAKINIZ**: J.S.MILL, RICARDO.

GEORGE, Stephan (1868-1933)

Alman, şair ve çevirmen. Önceleri "sanat sanat içindir" ilkesine bağlanmış, sonra ise sanat yoluyla yeni bir insan anlayışının peygamberi olmak istemiştir.

12 Temmuz 1868'de Bingen'de, Büdesheim'da doğdu, 4 Aralık 1933'te İsviçre'de, Locarno yakınında öldü. Şarap yapımcısı olan varlıklı bir ailenin oğluydu. Çocukluğunda Fransızca öğrendi. İlk ve ortaöğrenimini Bingen'de yaptı. Yunanca ve Latince'nin yanı sıra kendi çabasıyla İtalyanca da öğrendi. Daha ortaokul yıllarında kendi uydurduğu bir alfabeyle şiirler yazarak yakın arkadaşlarına dağıtmaya başladı.

On dört yaşında Darmstadt'a gitti, ünlü Ludwig-Georg Lisesi'ne girdi. Burada kaldığı altı yıl boyunca Ibsen'i kendi dilinde okuyabilmek için Norveççe çalıştı. 1888'de, önce İngiltere'ye, oradan İsviçre'nin batısında Montreux'ye, sonra da Milano ve Torino'ya gitti. Yaşamının bundan sonrasını sürekli yolculuk yaparak geçirdi. 1889'da ilk kez gittiği Paris'te Albert Saint Paul, Verlaine, Mallarmé, P.H.Villiers de l'Isle Adam (1840-1889) gibi şair ve yazarlarla tanıştı. Bir süre, Mallarmé'nin yalnızca on iki kişiyi çağırdığı ünlü salı akşamı toplantılarına katıldı. Fransız kültür çevrelerinde ona geleceğin Goethe'si olarak bakılıyordu. Ancak Paris'te çok kalmayarak önce İspanya'ya, oradan Berlin'e, sonra da Potsdam'a gitti. Berlin, Roma ve Münih üniversitelerinde felsefe ve sanat tarihi derslerini izledi.

1891'de, Viyana'da, o sıralar on sekiz yaşında olan Avusturyalı şair Hugo von Hofmannstahl'le (1874-1929) tanıştı. Aynı yıl yayımlanan *Pilgerfahrten* ("Hac Yolları") adlı şiir kitabını uzun yıllar yazacağı bu şaire adadı. Ekim 1892'de ise, 1919'a değin sürecek olan *Blätter für die Kunst* adlı derginin ilk sayısını yayımladı. Çok az sayıda basılan bu dergi ancak George'nin yakın çevresi tarafından okunuyordu.

George biçimcilğe tutkuyla bağlıydı ve yeni bir ırkın yeni bir dinin habercisi ve peygamberi olmak istiyordu. Yaşadığı sürece yakın çevresinde gerçekten bir peygamber olarak alkışlanmış, neredeyse mitleştirilmiştir. O yıllarda yaşayan ünlü yazarların çoğu kısa ya da uzun süre George'nin çevresine katılmışlardır. Ses uyumunun ve simgelerin abartılması yüzünden, okunması olanaksız şiirleri bulunan George, Baudelaire, Mallarmé, Rosetti, Verlaine, D'Annunzio, Dante, Shakespeare, Sophokles ve Pindar'dan çeviriler yaparak da Alman edebiyatına katkıda bulunmuştur.

● **YAPITLAR** (başlıca): *Hymnen*, 1890, ("İlahiler"); *Pilgerfahrten*, 1891, ("Hac Yolları"); *Algalal*, 1892; *Hirten- und Preisgedichte*, 1895, ("Çoban ve Övgü Şiirleri"); *Der Teppich des Lebens*, 1899, ("Yaşamın Halısı"); *Maximin, ein Gedenkbuch*, 1905, ("Maximin, Bir Anı Kitabı"); *Der siebente Ring*, 1907, ("Yedinci Yüzük"); *Werke*, (ö.s.), 18 cilt, 1927-1934, ("Bütün Eserleri"); *Das neue Reich*, 1928, ("Yeni Evren").

● **KAYNAKLAR**: G.P.Landmann, *George und sein Kreis*, 1960; F.Gundolf, *St. George*, 1930; *Stefan George Kolloquium*, 1971.

GEORGIOS [Trabzonlu] (1396-1486)

Giritli düşünür. İtalya'da Rönesans döneminde yeniden benimsenen Platoncu görüşlere karşı Aristoteles'i savunmuş, onun Skolastik felsefeden ayrılığını ortaya çıkaran özgün metinlerini Latince'ye çevirmiştir.

1395 ya da 1396'da Girit'teki Khandas'ta doğdu, Roma'da öldü. "Trabzonlu" olarak anılmasının nedeni ailesinin Trabzonlu olmasıdır. Genç yaşta İtalya'ya

gitti. 1420'de Vicenza'da, 1428'de de Venedik'te Eski Yunan edebiyatı okuttu. Papa IV. Eugenius'un çağrısı üzerine 1431'de Roma'ya gitti, onun özel sekreteri ve Sapienza Akademisi'nde felsefe profesörü olarak on altı yıl geçirdi. Bu arada Ferrara-Floransa Konsili'nin (1438-1445) danışmanlığını üstlendi. Çabaları sonucu Doğu ve Batı kiliseleri arasında geçici bir birlik sağlandı. Platon'un görüşlerine karşı çıkışının eleştirilmesi üzerine Papa V. Nicolaus onu Roma'dan uzaklaştırdı. Napoli Krallığı'na sığınan Georgios, 1466'da Roma'ya döndü.

İtalya'da Rönesans döneminde, Aristoteles'in görüşleri, Orta Çağ'ın Skolastik felsefesiyle özdeş görüldüğünden suçlanmıştı. Platon'un İdeacılık'ı ise, Kilise'yi ve aydınların büyük bölümünü etkisi altına almış; bir Platon Akademisi kurulmuştu. Ancak Georgios gibi kimi düşünürler, Aristoteles'in eldeki metinlerinin, çevirenlerin yorumlarını da katmış olmaları yüzünden, özgünlüklerini yitirdiğini, Skolastik'in Aristoteles felsefesinin yalnızca bir bölümünü içerdiğini savunuyorlardı. Bu nedenle, onun gerçek değerini ortaya çıkarmak, usa uygunluğunu açıklayabilmek için çaba gösterdiler. Yapıtlarını kişisel yorumlara başvurmaksızın Latince'ye çevirdiler.

Georgios, Eusebios ve Aziz Kyrillos'tan başka, Ptolemaios'un *Almagest*'ini, Platon'un *Nomoi*'sini ("Kanunlar"), Aristoteles'in *Rhetorika*'sını Latince'ye çevirdi. Dönemin ünlü dilbilimcilerinden Lorenzo della Valle, bu çevirilerin, özellikle de *Nomoi*'nin yanlışlarla dolu olduğunu ileri sürdü. Georgios'un Aristotelesçi tutumuna tepkiler sürerken o, Yunan felsefesinin bu iki büyük adı üzerine bir inceleme hazırlığı içindeydi. 1468'de *Comparationes Philosophorum Platonis et Aristotelis* ("Aristoteles ve Platon Felsefelerinin Karşılaştırılması Üzerine") adlı bir kitap yayımladı. Platon'u ağır biçimde yediği yapıtta Aristoteles'in görüşlerinin hem us, hem inanç yönünden Hristiyanlık'a, özellikle de Kutsal Üçleme'ye Platon'dan daha uygun olduğunu göstermeye çalıştı. Bunun üzerine Platon Akademisi'nin başında bulunan Bessarion, 1469'da yayımladığı *Adversus calumniatores Platonis* ("Platon'u Suçlayanlara Karşı") adlı bir kitapla Georgios'a karşı çıktı.

Aristotelesçiler'in çabaları, kısa sürede olmasa bile, Aristoteles'in görüşlerinin din adamları ve aydınlarca yeniden değerlendirilmesine yol açtı. Bu bağlamda Georgios'un uğraşlarının özellikle de çevirilerinin katkısı olmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Comparationes Philosophorum Platonis et Aristotelis*, 1468, ("Aristoteles ve Platon Felsefelerinin Karşılaştırılması").

• **BAKINIZ:** BESSARION, GEMISTOS, GENNADIOS II, THEODOROS [Gazali].

GEORGIOS I (1845-1913)

Yunanistan kralı. 50 yıl süren hükümdarlığı döneminde "Megalo İdea" yı gerçekleştirmeye çalışmıştır.

I. Georgios (Yorgi), 24 Aralık 1845'te Kopenhag'da doğdu, 18 Mart 1913'te Selanik'te öldü. Danimarka Kralı IX.Christian'ın oğlu ve İngiltere Kraliçesi Alexandra'nın kardeşidir. 13 Şubat 1862'de Yunanistan Kralı I. Otto askeri bir ayaklanma sonunda tahttan uzaklaştırılınca İngiltere, Rusya ve Fransa, Danimarka Prensi William'ın, tahta geçmesini kararlaştırdılar. Bu karar, 30 Mart 1863'te Yunan Ulusal Meclisi'nce de kabul edildi. William, 31 Ekim 1863'te, I. Georgios adıyla Yunan tahtına çıktı. Yunanistan, üç koruyucu devletin garantisi altında, bağımsız ve meşruti bir krallık olacaktı. Britanya yönetiminde olan İyon (Yunan) Denizi'ndeki adalar, 29 Mart 1864'te üç devlet arasında imzalanan bir antlaşmayla Yunanistan'a bırakıldı. Seçimleri hile ile kazandığı ileri sürülen Vulfaris'i Nisan 1875'te görevden alan Georgios'un, bu tarihten sonra ülke yönetimi üzerindeki etkisi daha da arttı. Tesalya 1881'de büyük devletlerin baskısı ile, Osmanlı Devleti'nce Yunanistan'a bırakıldı. 1897 savaşında Osmanlılar'a yenilen Yunanistan büyük devletlerin araya girmesiyle yitirdiği toprakları geri aldı ve genişlemesini sürdürdü. Epir, Makedonya ve Girit, 1912-1913 Balkan Savaşı ile Yunanistan'ın eline geçti. Georgios, bu savaş sonunda işgal edilen Selanik kentine girdiği sırada bir suikast sonucu öldürüldü. Yerine oğlu Constantine (Konstantin) geçti.

I.Georgios, 50 yıl boyunca, Yunanistan'ı anayasaya bağlı kalarak yönetti. Yunanistan, onun döneminde Megalo İdea'ya (Büyük Yunanistan düşüncesi) uygun yayılmacı bir politika izlemiştir. Yunan sınırı dışında yaşayan Rumlar'ın, Yunanistan ile birleşme istekleri, Yunan yönetimince desteklenmiş, kendilerine yardım yapılmıştır.

GEORGIOS II (1890-1947)

Yunanistan kralı. 1922-1923 ve 1935-1947 arasında iki kez krallık yapmıştır.

II. Georgios (Yorgi), 20 Temmuz 1890'da Atina yakınlarındaki Tatoi'de doğdu, 1 Nisan 1947'de aynı yerde öldü. Kral Konstantin'in (Constantine) en büyük oğludur.

Konstantin, İtilaf Devletleri'nin 11 Temmuz 1917'deki ultimatomu ile tahttan indirildi. Georgios, Alman yanlısı olduğu gerekçesi ile Yunan tahtı üzerindeki hakkından yoksun bırakıldı. Kral olan kardeşi Alexander'ın 25 Ekim 1920'de ölmesi ve diğer kardeşi Paul'ün krallığı kabul etmemesi üzerine

babası Konstantin yeniden krallığa getirildi. Georgios 27 Şubat 1921'de, Romanya Kralı Ferdinand'ın kızı Prenses Elizabeth ile evlendi. Konstantin 27 Eylül 1922'de General Nikolaos Plastiras'ca devrilince babasının yerine, Yunanistan kralı oldu. Ekim 1923'teki başarısız karşı-darbe girişimi sonucunda Yunanistan'da krallığın geleceği tehlikeye girdi. Cumhuriyetçi subaylar, Glüksburg hanedanını ortadan kaldırmak yolunda girişimlerde bulundular. Georgios, 13 Aralık 1923'te ülkesinden ayrılmak zorunda kaldı. 28 Mart 1924'te toplanan Yunan Meclisi krallığın kaldırılmasına karar verdi. Bu durum 13 Nisan 1924'te yapılan bir halk oylaması ile de kesinleşti.

Georgios, 10 Ekim 1935'te monarşinin yeniden kurulmasını kararlaştıran meclis kararı ve Kasım 1935'te yapılan halk oylaması sonucunda Yunanistan'a döndü. Georgios, bu dönemde sağcı general Ioannis Metaksas'ı destekleyerek, ülkede bir diktatörlük kurmasına yol açtı. İtalya ve Almanya'nın Yunanistan'ı işgali üzerine 1941'de ülkeden ayrıldı. Mısır'da ve İngiltere'de sürgün olarak kaldıktan sonra, 21 Eylül 1946'da yeniden Yunanistan'a döndü. İç savaş ortamının yaşandığı ülkesinde kısa bir süre daha krallık yaptıktan sonra öldü.

• BAKINIZ: METAKSAS.

GERBERT [Aurillac'lı] (938-1003)

Fransız din adamı. II. Sylvester sayıyla papa olmuştur.

938 ya da 945 yıllarında Auvergne'de Aurillac yakınlarında doğduğu sanılmaktadır. 12 Mayıs 1003'te Roma'da öldü. Yoksul bir köylü ailesindendi. Küçük yaşta öksüz kalınca, Aurillac Manastırı'na gönderildi. 967'de Barcelona Kontu Borrell'in yanında İspanya'ya gitti. Üç yıl süren bu gezi sırasında Araplar'dan müzik ve astronomi öğrendiği sanılmaktadır. Kont ile Roma'ya geçtiklerinde, özellikle matematik bilgisiyle Papa XIII. Johannes'i ve İmparator I.Otto'yu etkiledi, mantık alanında çalışması için Rheims'e yollandı. Öğrencisi olan İmparator II.Otto onu İtalya'daki Bobbio Manastırı'nın yönetimiyle görevlendirdi. Ancak, imparatorun toprak siyaseti bölgedeki büyük toprak sahiplerinin çıkarlarıyla uyuşmadığından, Gerbert, burada tutunamadı. II. Otto'nun 983'te ölümünden sonra Rheims'e kaçtı. Pavia'ya gittiğinde yeni tahta geçmiş olan III. Otto ile tanıştı. 991'de Rheims başpapazı seçildiyse de, Papa V. Gregorius, bu görevini onaylamadı. Bunun üzerine 997'de Rheims'dan ayrılan Gerbert, bir daha Fransa'ya dönmedi. III. Otto'nun 1002'de ölümüne dek onunla kaldı. Ravenna başpapazı olduğu sırada, III. Otto'ya yeni bir tarım vergisi çıkarmasını önerdi. Papa'nın ölümünden sonra III.Otto, elindeki yetkiyi kullanarak onu, II. Sylvester adıyla, papa ilan etti. Gerbert, papalığı sırasında Norveç'ten Polonya'ya papalığın etkisini geliştirmek için çalıştı. Bu görevinin dördüncü yılında öldü.

Orta Çağ'ın Batı Roma İmparatorluğu'nu canlandırma amaçları, Antik Çağ felsefe ve biliminin öğrenilmesi gereğini de ortaya koymuştu. Gerbert'in bu konudaki düşüncenin gelişmesine katkısı, bilim, mantık, edebiyat gibi çeşitli alanlarda olmuştur. Matematik konularında, dönemin en bilgili kişilerinden biri olarak, öğretimin kolaylaşması için, Roman rakamları yerine Hint-Arap rakamlarının kullanılmasını önermiştir. Abaküsü Avrupa'ya tanıtan da odur. Çarpma, bölme ve ondalık kesir hesaplamalarıyla ilgili açıklamaları vardır. Takımyıldızların ve gezegenlerin yerlerini gösteren yarı küreler ve bir usturlab geliştirerek, astronomi konularının, öğrencilerce daha iyi anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Su gücüyle işleyen bir org yapmayı da tasarlamıştır. Büyük ölçüde, İspanya'da Araplar'dan öğrendiği bu bilgiler ona ayrıcalıklı bir yer sağlamış, büyücü olduğundan kuşkulandırılmasına bile yol açmıştır. Matematikle ilgili çalışmaları, yazdığı mektuplar aracılığıyla günümüze ulaşmıştır.

Retorik ile ilgili olarak incelediği Terentius, Virgilius, Horatius, Persius ve Lucanus'un yapıtlarını okutmuş, Cicero'nun *Topik*'lerini, Aristoteles'in *Peri Hermeneios* ("Önerme Üstüne") ve *Kategoriai* ("Kategoriyalar") adlı yapıtlarını, Porphyrius'tan *Isagoge*'yi - incelemiştir. Eski yazmaları toparlayarak bir kütüphane oluşturan Gerbert'in bilimlerin sınıflandırılmasına ilişkin düşünceleri Aristoteles'in sınıflandırmasına benzemektedir. Felsefe ile ilgili tek yapıtı, *De rationali et rationalibus uti* ("Usun Kullanılmasına ve Ussal Olanlara İlişkin"), bu sınıflandırmayı ve bilim tanımını içerir. Gene bu yapıttan, Gerbert'in Platon'un idealarına yakınlık duyduğu anlaşılmaktadır.

Gerbert'in bu alanlardaki çabaları sonucu özellikle Rheims kenti dönemin önemli bir eğitim ocağı olmuştur. Hümanizm'in öncülerinden olan Chartres'li Fulbert de onun öğrencilerindendir.

• YAPITLAR (başlıca): *De rationali et rationalibus uti*, (ty), ("Usun Kullanılmasına ve Ussal Olanlara İlişkin").

• KAYNAKLAR: N.Bubnov, *Gerberti Opera Mathematica*, 1889; J.V.Havet, *Lettres de Gerbert*, 1889; M.Uhlirz, *Untersuchungen über Inhalt und Datierung der Briefe Gerberts von Aurillac*, 1957.

• BAKINIZ: ARİSTOTELES, OTTO I.

GERÇEK, Selim Nüzhet (1891-1945)

Türk, yazar ve araştırmacı. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nün kurucusudur.

İstanbul'da doğdu, 12 Aralık 1945'te aynı yerde öldü. Yazar Abdülhak Şinasi Hisar'ın kardeşidir. 1910'da Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Ardından İsviçre'ye gitti, Cenevre'de yükseköğrenim gördü. Yurda döndükten sonra bir süre Darülbeydi'de (İstanbul Şehir Tiyatroları) bazı oyunları sahneye koydu. 1922'de Celal Nuri (İleri) ve Suphi Nuri'nin (İleri)

çıkardığı *İleri*'de gazeteciliğe başladı. Çeşitli gazetelerde tiyatro eleştirileri ve bibliyografya konusunda yazılar yazdı.

1934'te Türkiye'de yayımlanan kitap, süreli yayın, nota, harita vb. basılı malzemenin düzenli bir biçimde derlenmesi için "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu" adlı yasanın çıkarılmasına ön ayak oldu. Bu yasa gereğince Türkiye'de basılan her türlü yazı ve resimlerin altı kopyası yayımcısı tarafından Derleme Müdürlüğü'ne verilecek, bunlar da müdürlük tarafından TBMM Kütüphanesi'ne, Ankara'da Milli Kütüphane ve İl Halk Kütüphanesi'ne, İstanbul'da Bayezid Devlet Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ne ve İzmir'de Milli Kütüphane'ye gönderilecekti.

Selim Nüzhet Gerçek aynı yıl bu yasaı uygulamak üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü'nü kurdu ve ölene değin burada müdürlük yaptı.

Gerçek'in ayrıca folklor, matbaacılık, gazetecilik ve tiyatro tarihi üstüne araştırmaları vardır.

- YAPITLAR (başlıca): *Türk Matbaacılığı*, 1928; *Türk Temaşası*, 1930; *Türk Gazeteciliği*, 1931; *Türk Taşbasıncılığı*, 1939; *Türk Temaşası (Meddah, Karagöz, Ortaoyunu)*, 1942; *Tiyatro Tarihi (Yunan ve Latin Tiyatrosu)*, 1944; *Tiyatro Bilgisi*, 1944.

GEREDE, Hüsrev (1888-1962)

Türk asker ve siyaset adamı. Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal'in yakın çalışma arkadaşlarından.

12 Mart 1888'de Edirne Karaağaç'ta doğdu, 22 Mart 1962'de İstanbul'da öldü. Ferik Mehmed Ali Paşa'nın oğludur. 1908'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1912'de Balkan Savaşı'nda 7. Tümen kurmay başkanlığı görevine atandı. 1913'te Trakya sınırını belirleyen komisyonda üyelik yaptı ve aynı yıl Atina büyükelçiliği askeri atışesi oldu.

I. Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Kafkas Orduları harekât şube müdürlüğüne atandı. Savaşın sonunda Trabzon'da toplanan Kafkas Sulh Komisyonu'nda görev aldı. Kâzım Karabekir'in komutasındaki 15. Kolordu'da kurmay başkanlığı yaptı. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'le birlikte Samsun'a çıkanlar arasında yer aldı. Erzurum ve Sivas kongreleri ile Heyet-i Temsiliye çalışmalarına katıldı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda Trabzon mebusu olarak Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti'ni temsil eden Hüsrev Gerede ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de Trabzon milletvekili olarak katıldı.

Kurtuluş Savaşı'nda Bolu ve çevresi genel müfettişliği ve komutanlığını üstlendi. Bu sırada çıkan ayaklanmayı bastırmada gösterdiği başarı nedeniyle daha sonra Atatürk tarafından kendisine Gerede soyadı verildi.

Bir süre Ankara mevki komutanlığı yaptı. 1924'te askerlikten ayrılarak II.Dönem Urfa (1923-1927), V.Dönem Sivas (1935-1939) milletvekili olarak

TBMM'de görev aldı. Bu arada Budapeşte (1924-1926), Sofya (1926-1930), Tahran (1930-1934), Tokyo (1936-1939), Berlin (1939-1942), Rio de Janeiro (1947-1949) büyükelçiliği yaptı. Dışişleri alanında özellikle Japonya ve İran'la ilişkilerin geliştirilmesinde önemli katkısı oldu.

- YAPITLAR (başlıca): *Türk-Nippon Dostluğunun Sonsuz Hatırası Ertuğrul*, 1937; *Siyasi Hatıralarım, I. İran*, 1952; *Mübarek Ertuğrul Şehitlerimiz ve Muhteşem Anıtları*, 1956.

GERHARDT, Charles Frédéric (1816-1856)

Fransız, kimyacı. Organik kimyaya bir sistematik kazandırmaya yönelik "tipler" kuramıyla tanınmıştır.

21 Ağustos 1816'da Strasbourg'da doğdu, 19 Ağustos 1856'da aynı kentte öldü. Kimya öğrenimine 1831'de Karlsruhe'de başlayan ve Leipzig'de sürdüren Gerhardt, 1836-1837 arası Giessen'de Liebig'in öğrencisi oldu. 1838'de Paris'e giderek Dumas'ın derslerini izledi ve asistanlığını yaptı. 1841'de doktoraasını aldıktan sonra Montpellier Üniversitesi'nde çalışmaya başladı. Burada araştırma olanağı bulamadığından sık sık Paris'e giderek araştırmalarını Laurent ile sürdürdü. 1851'de Paris'e gitmesine izin verilmeyince istifa etti ve Paris'te özel dersler vererek çalışmalarını sürdürdü. 1854'te yeniden akademik yaşama dönen Gerhardt, Strasbourg Üniversitesi'nde kimya ve eczacılık profesörlüğüne getirildi.

Başta organik asitlerin anhidritleri olmak üzere çeşitli organik bileşiklerin sentezi ya da analizi konusunda önemli araştırmaları olan Gerhardt'ın kimyaya en değerli katkısı, organik kimya alanında, çoğunluğunu Laurent ile birlikte gerçekleştirdiği kuramsal ağırlıklı çalışmalarıdır. Organik kimyanın inorganik kimya ile ilişkisinden, kimyasal formüllerin yazılımına değin birçok temel konuda önemli görüş ayrılıklarının bulunduğu bir dönemde Gerhardt, asitlerin tanımına getirdiği açıklık, benzeşikler kuramı ve tipler kuramıyla (doktrini) organik kimyanın gelişmesinde önemli bir rol oynadı.

Asitlerin tanımı konusunda Lavoisier'nin önerdiği ve asitliği bileşiklerin oksijen içeriğinde arayan görüşe karşı Gerhardt, hem inorganik hem organik kimya için geçerli, hidrojenin varlığına dayalı bir genel asitlik tanımını vurguladı. Organik bileşiklerin sınıflandırılması ve formüllerle gösterilmesinde de benzeşikler kuramını geliştirdi. Gerhardt, Kimyasal özelliklerinde ve bileşimlerindeki elementlerin oranlarında benzerlik gösteren bileşikler "benzeşik" olarak tanımlayan bu kuram aracılığıyla, özellikle alkollerin sınıflandırılması yeni bileşiklerin sentezi ve özelliklerinin öngörülmesi konusunda başarılı oldu.

Gerhardt 1853-1856 arası, Dumas'ın da benzer bir çalışmasından esinlenerek tipler kuramını geliştirdi. Çeşitli organik bileşikler ve türevleri arasındaki ilişkileri açıklamaya yönelik bu kuramında organik bileşikler aşgari sayıda inorganik "tipler"den orna-

tını yoluyla türetilebilecek bileşikler olarak sınıflandırdı. Su, amonyak, hidrojen ve hidrojen klorür olarak aldığı inorganik tiplerdeki bir ya da daha fazla sayıdaki hidrojenin yerine konulacak organik gruplarla (köklerle), bilinen organik bileşikler türetmek ve sınıflara ayırmak olanaklıydı. Örneğin aminler amonyaktaki hidrojenlerin ornatılmasıyla elde edilebiliyordu.

Gerhardt, özellikle benzeşikler ve tipler kuramlarıyla organik kimyanın gelişmesine önemli katkıda bulunmuş, ancak organik bileşiklerin yapısı ve sınıflandırılması konusundaki görüşleri zamanla yerini, Kekulé ve Couper gibi kuramcılarının elementler arasındaki ilişkileri vurgulayan indirgemeci yaklaşımlarına bırakmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Precis de chimie organique*, 2 cilt, 1844-1845, ("Organik Kimya Özeti"); *Traité de chimie organique*, 4 cilt, 1853-1856, ("Organik Kimya Üstüne İnceleme").
- **KAYNAKLAR:** E.Grimaux ve C.Gerhardt, *Charles Gerhardt sa Vie, son Oeuvre, sa Correspondance*, 1816-1856, 1900.
- **BAKINIZ:** BERZELIUS, COUPER, J.B. DUMAS, KEKULE, LAURENT, LAVOISIER.

GERICAULT, Théodore (1791-1824)

Fransız, ressam. 19. yy Fransız resminde Romantizm'in ve bir ölçüye kadar da Gerçekçilik'in gelişmesine öncülük etmiştir.

Jean Louis Andre Théodore Gericault 26 Eylül 1791'de Rouen'de doğdu, 26 Ocak 1824'te Paris'te öldü. Ailesi 1800'de Paris'e yerleşti. Gericault 1808'de lise eğitimini bırakarak, özel atölyelerde resim çalışmaya başladı. Bu sırada sergilediği ilk yapıtıyla başarı kazandı. 1815'te gönüllü olarak kralın muhafız alayına katıldı. 1816'da İtalya'ya gitti. Roma ve Floransa'da Michelangelo ile Caravaggio'nun yapıtlarını inceledi. 1817'de Fransa'ya döndü. 1819'da katıldığı sergide *Medusa'nın Salı* adlı resmi büyük bir heyecan ve ilgi yarattı. 1820'de Londra'ya gitti, iki yıl kaldı. Paris'e döndükten sonra Salpêtriêre Hastanesi'ndeki delilerin portrelerini yaptı. Daha otuz üç yaşındayken bir attan düşerek aldığı yaralar sonucu öldü.

Gericault'nun çok kısa süren sanat yaşamı, üslup gelişimi açısından iki döneme ayrılır. 1820'ye değin süren ilk döneminde, yakınlık duyduğu kahramanlık konularını, geleneksel biçimcilik anlayışına dayanan romantik bir üslupla işlemiştir. Daha çok güncel konulara yöneldiği son yıllarında ise kişisel bir gerçekçilik anlayışının ilk örneklerini vermiştir.

Büyük boyutlu ilk yapıtı olan *Bir Hücumu Yöneten Avcı Birliği Subayının Portresi*'nde öğretmeni Pierre-Narcisse Guérin'den (1774-1833) öğrendiği anıtsal biçim anlayışını ve bir başka öğretmeni A.C. Horace Vernet'in (1758-1833) resimlerinde gözlemlediği savaş sahnelerinin hareket ve heyecan dolu

havasını özümselediği görülür. Karşıtlık içindeki hareketlerin büyük bir başarı ile düzenlendiği bu resimde, Caravaggio, Rembrandt ve Rubens gibi sanatçıların yapıtlarında görüldüğü gibi, dramatik duygu, biçimleyici öğelerin başında gelir.

Gericault'nun başyapıtı sayılan *Medusa'nın Salı*, konusunu gerçek bir olaydan, Senegal açıklarında batan bir geminin yolcularının sal üstünde günlerce kurtuluşu beklemelelerinden alır. Pek çok kişinin öldüğü bu olayda görevlilerin gösterdiği umursamazlık, dönemin Fransız hükümetini hayli uğraştıran bir skandala neden olmuştu. Gericault olayla ilgili gerçek bilgilerin tümünü kazadan kurtulanlardan almış, mahkemeleri izlemiş, morgda cesetler üstünde çalışmalar yapmıştır. Söz konusu salın eşini yaptırarak kurtulanlara üstünde poz verdirmiştir. Bu dev boyutlu yapıt, biçimsel olarak, klasik üçgen kompozisyon ile Barok'un açık-koyu anlayışının ve ışıklandırma yönteminin yoğun bir dramatik etki yaratacak biçimde bütünleştirilmesiyle oluşturulmuştur.

Gericault İngiltere'de kaldığı yıllarda İngiliz manzara ve suluboya geleneğinden etkilenmiş, dramatik bir anlatım arayışı yerine, güncel konulara ve gözleme daha fazla ağırlık tanıyan çalışmalara yönelmiştir. *Epsom'da At Yarışları* ile *Şimşek ve Fırtınadan Ürkmüş At*, gibi bu değişikliği yansıtan resimlerinde figürler heykelsi olmak yerine belli bir açık-koyu düzeni içinde daha yüzeysel biçimde verilmiştir. Son dönemde yaptığı akıl hastalarının portrelerinde gözleme dayanan anlatım doruk noktasına ulaşmıştır.

Gericault, resimleriyle başta Delacroix olmak üzere, birçok romantik ressam üzerinde etkili olmuş gerçekçi eğilimlerin gelişmesini de sağlamıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Bir Hücumu Yöneten Avcı Birliği Subayının Portresi*, 1812, Louvre, Paris; *Yaralı Ağır Suvari Savaş Alanından Ayrılıyor*, 1814, Louvre, Paris; *Binicisiz Atların Yarışı*, 1817, Louvre, Paris; *Medusa'nın Salı*, 1817, Louvre, Paris; *Kesik Başlar*, 1818, Ulusal Müze, Stockholm; *Şimşek ve Fırtınadan Ürkmüş At*, 1820-1821, Ulusal Galerisi, Londra; *Epsom'da At Yarışları* 1821, Louvre, Paris; *Deli Kadın (Salpêtriêre Sırtları)*, 1822, Güzel Sanatlar Müzesi, Lyon; *Kleptomani*, 1822-1823, Güzel Sanatlar Müzesi, Gand/Belçika.

- **KAYNAKLAR:** D.Qimé-Azam, *Géricault et son Temps*, 1956; A. del Guercio, *Géricault*, 1964

- **BAKINIZ:** CARAVAGGIO, COURBET, J.L. DAVID, DELACROIX, GROS, MICHELANGELO, RUBENS.

GERMAIN, Sophie (1776-1831)

Fransız matematik bilgini. Esnek yüzeyle uygun matematiksel modeller geliştirilmesi çalışmalarının öncülerindendir.

1 Nisan 1776'da Paris'te doğdu, 27 Haziran 1831'de aynı kentte öldü. Birçok önemli siyasal ve teknik görevlerde bulunmuş olan babasının geniş kitaplığında, kendi çabalarıyla Latince ve Yunanca

öğrendi. Arkhimeses'in bir Romalı asker tarafından öldürülmesini anlatan bir kitabın etkisiyle matematiğe ilgi duymaya başladı. Ailesinin karşı koymalarına aldırmadan Newton ve Euler'in yapıtlarını inceledi. Kadın olması nedeniyle öğrencileri arasına katılmadığı École Polytechnique'deki dersleri, ders notları aracılığıyla izledi. Bir yandan da Le Blanc takma adıyla Lagrange, Le Gendre ve Gauss ile yazışıyor, onlara çeşitli çalışmalarını ulaştırıyordu.

Bir süre sonra gerçek kimliğini öğrenen bu bilim adamlarıyla kalıcı dostluklar kuran Germain, 1816'da esnek yüzeylerin titreşimi problemini çözerek büyük bir ün kazandı. Kendisine Göttingen Üniversitesi'nden doktora verilmesini sağlamak için Gauss'un giriştiği çabalar sonuçlanmadan yaşamı noktalandı.

Germain'in önemli çalışmalarından ilkinin konusu, bugün bile kanıtlanamamış olan ve $x^n + y^n = z^n$ eşitliğinin n , z 'den büyük ve x , y , z sıfırdan farklı tamsayılar olmak koşuluyla çözülemeyeceğini savlayan Fermat'ın "son teoremi" oldu. Germain kendisinden önce Fermat, Euler ve Le Gendre tarafından n 'nin ancak belirli değerleri için kanıtlanabilmiş olan bu teoremin oldukça genel bir durumda, x , y , z ve n 'nin ortak bölenlerinin en büyüğünün 1 ve n 'nin 100'den küçük bir asal sayı olması durumunda geçerli bir kanıtını bulmayı başardı.

Germain'in bilimsel çabalarının doruk noktasını, esnek yüzeylerde titreşim problemini uygulanabilir bir matematiksel kuram geliştirmeyi amaçlayan çalışması oluşturur. Germain, Alman fizikçi Chladni'nin Paris'te gerçekleştirdiği deneylerden sonra büyük bir ilgi toplayan bu probleme analitik bir temel kazandırmak amacıyla, Paris Bilimler Akademisi'nin 1811'de açtığı yarışmaya katıldı. 1816'da sonuçlanan yarışmada büyük ödülü kazanan çalışmasında, sabit kalınlıktaki düz ve eğri yüzeylerin titreşimine karşı gelen dördüncü basamaktan kısmi türevli bir denkleme ulaştı. Daha sonra bu çalışmada tanıttığı sonuçları ve ortalama eğrilik gibi kavramları genelleştirerek, 1821'de yayımladığı bir kitapta topladı.

Titreşim problemini değişken kalınlıktaki esnek yüzeylere, başka bir deyişle üç boyutlu esnek cisimlere de uygulayan Germain, çalışmalarıyla çağının en ünlü matematikçilerinin ilgisini çekmeyi başarabilmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Recherches sur la théorie des surfaces élastiques*, 1821, ("Esnek Yüzeyler Kuramı Üzerine Araştırmalar"); *Mémoire sur la courbure des surfaces élastiques*, 1821, ("Esnek Yüzeylerin Eğriligi Üzerine Notlar"); *Discussion sur les principes de l'analyse employés dans la solution du problème des surfaces élastiques*, 1828, ("Esnek Yüzeyler Probleminin Çözümünde Kullanılan Analiz İlkeleri Üzerine Tartışma")

- **BAKINIZ:** L.EULER, FERMAT, LE GENDRE.

GERMANER, Ali Teoman

(1934)

Türk, heykeltci ve gravürcü. Çeşitli malzemelerle yaptığı, figürü çağrıştıran soyut çalışmaları ve simgesel öğeler içeren gravürleriyle tanınmıştır.

23 Şubat 1934'te İstanbul'da doğdu. Aloş adıyla tanınır. 1949'da Güzel Sanatlar Akademisi (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi) Heykel Bölümü'ne girdi. Rudolf Belling, Zühtü Müridoğlu ve Hadi Bara atölyelerinde eğitim gördü. Öğrenimi sırasında yaptığı desen ve gravürlerini 1952'de, dönemin ünlü galerisi Maya'nın sahibi Adalet Cimcoz'un desteğiyle sergiledi. 1957'de mezun oldu. 1960'ta burslu olarak Paris'e gidip döndü. Ertesi yıl Akademi'nin öğretim elemanı yetiştirmek amacı ile açtığı sınavı kazanarak dört yıl için yeniden Paris'e gitti. Orada resim, heykel ve gravür üstüne yoğun bir çalışmaya girdi. 1965'te yurda dönüşünde Akademi'ye asistan olarak atandı. 1970'te doçent, 1976'da profesör oldu.

1952'den bu yana yurt içinde birçok kişisel sergi açtı. Ljubljana ve Paris Genç Sanatçılar bienalleri (iki yıllık sergi) gibi uluslararası sergilere katıldı. 1968'de 29. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde heykel dalında, 1972'de Fatih Anıtı yarışmasında birincilik ödülleri aldı.

Paris'ten dönüşünde çağdaş plastik tasarımın temel ilkelerini ağaç ve taş gibi çeşitli malzemelere uyguladı. Genellikle tek bir öğeden oluşan ve dolu kitle etkisini vurgulayan soyut çalışmalar yaptı. 1952-1965 arasındaki çalışmalarında ve daha sonraki ağaç, ağaç üstüne bakır kaplama ve dövmeli heykellerinde yer yer çukur, yer yer kabarık yüzeyli, durağan kitle etkisiyle biçimlenmiş mekanik ve doğal biçim soyutlamaları görülür. Bunu izleyen dönemindeki ağaç heykellerinde canavar motiflerini ele almıştır. Gravürlerinde de aynı motif, simgesel anlatımlar içeren fantastik bir boyut içinde ortaya çıkar. Bu yapıtlarındaki, Orta Amerika sanatından etkiler taşıyan canavar başlı, insan vücutlu yaratıklar, belirli bir zamana ve mekâna bağlı değildirler.

Aloş, 1983'ten sonra özellikle bronz döküme ağırlık vererek küçük boyutlu serbest heykel çalışmaları ve gravürleri ile paralellik kurulabilecek bronz döküm kabartmalar yapmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Heykel ve Kabartma: Güneşe Övgü II*, 1965; *Güneşe Övgü III*, 1966; *Yeşil Oniks Kuş*, 1966, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Zümrüt-ü Anka*, 1968, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Zümrüt-ü Anka*, 1969, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Zümrüt-ü Anka*, 1970, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Soyut Heykel*, 1971; *Fatih Anıtı* ön tasarımı, 1972; *Zümrüt-ü Anka*, 1973, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Söyleşi*, 1983; *Ölü Kuş*, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Yavru Kuş*, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi; *Manifaturacılar Çarşısı*'nda duvar panosu/Unkapanı/İstanbul. Baskı: *Kompozisyon* dizisi, 1968; *Aloşname'den*, 1974-1975; *Aloşname*, 1982.

GERMI, Pietro (1914-1974)

İtalyan film yönetmeni. Günümüz İtalyan toplumunun gerçekçi bir panoramasını çizen güldürüleriyle ün kazanmıştır.

14 Eylül 1914'te Colomba'da doğdu, 1974'te öldü. Yoksul bir ailenin çocuğuydu. Kısa bir süre denizcilik okuluna devam ettikten sonra ayrıldı. Roma'daki Centro Sperimentale di Cinematografia adlı sinema okuluna girdi, oyunculuk ve yönetmenlik eğitimi gördü. Filmlerde küçük roller olarak yönetmen yardımcılığı, bazen de yazarlık yaparak geçimini sağlamaya çalıştı.

1945'te Yeni Gerçekçi akım içerisinde yer alan *Il testimone*'yi ("Tanık") gerçekleştirdi. İlk filmlerinin hemen hepsinde çocukluğunun geçtiği Sicilya yöresinin köylerini, insanlarını anlattı. Titiz bir gözlemin ürünü olan ve toplumsal bir bildiri içeren bu filmlerin ardından, sonraki yıllarda toplumsal yergiyne ağırlık veren güldürülere yöneldi. Ona dünya ölçüsünde ün kazandıran bu güldürülerinin önemli bir bölümünün konuları Sicilya köylülerinin yaşamlarından alınmıştır.

1960'larda *Divorzio all'italiana* (İtalyan Usulü Boşanma) ve *Signori e Signore* (Kadınlar ve Erkekler) filmleriyle büyük başarı kazandı. *Kadınlar ve Erkekler* 1966'da Cannes Film Şenliği'nde büyük ödülü kazandı.

Dino Risi, Ettore Scola, Mario Monicelli ve Luigi Comencini gibi yönetmenlerle birlikte İtalyan güldürüsünün ustaları arasında yer alan Germi, filmlerinin hemen hepsinin senaryo yazımına katılmış, bazılarında oyuncu olarak da rol almıştır. Senaryosunu yazdığı *Amice miei* ("Dostlarım") adlı film, Monicelli tarafından çevrilmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Il testimone*, 1945, ("Tanık"); *Gioventù perduta*, 1947, ("Kayıp Gençlik"); *In nomine della lege*, 1949, ("Kanun Namına"); *Il camino della speranza*, 1950, (Umut Yolu); *La presidentessa*, 1952, (Aman Karım Görmesin); *Gelosia*, 1953, (Günahkârlar Yuvası); *Divorzio all'italiana*, 1961, (İtalyan Usulü Boşanma); *Sedotta e abbandonata*, 1963, ("Aldatılmış ve Terkedilmiş"); *Signori e signore*, 1966, (Kadınlar ve Erkekler); *Serafino*, 1968, (Dağların Çapkını); *Alfredo*, 1973, (Çapkın Damat).

GERONIMO [Goyathlay] (1829-1908)

ABD'li Kızılderili önder. Apache Kızılderilileri'nin kendi yaşam biçimlerini koruma çabalarına önderlik etmiştir.

Haziran 1829'da Arizona Eyaleti'nin No-doyohn Kanyonu'nda doğdu, 17 Şubat 1908'de Oklahoma Eyaleti'nde Sill Kalesi'nde öldü. Apache Kızılderili-

lileri'nin, nesiller boyunca güneybatıyı sömürgeleştirmek isteyen İspanyol ve Kuzey Amerikalılar'a karşı sürdürdüğü direnme geleneğine bağlı kalan Geronimo, 1846'da "savaşçılar konseyi"ne kabul edildikten sonra, Meksika'da Sonora ve Chihuahua'ya düzenlenen akınlara katıldı. 1858'de annesi, karısı ve çocukları Meksikalılarca öldürüldü.

1874'te 4.000 kadar Apache Kızılderilisi ABD yönetimi tarafından zorla Arizona'da San Carlos'ta çorak bir bölgeye yerleştirildiler. Onlardan barışı ve Hristiyanlık'ı benimsemeleri, tarımla uğraşmayı kabul etmeleri isteniyordu. Çok kötü yaşam koşullarıyla karşı karşıya kalan, kabile geleneklerini sürdürmeleri yasaklanan ve sıra özlemi çeken Apacheler, 1881'de Geronimo'nun önderliğinde ayaklandılar. Yapılan savaş sonucunda yarbay George F. Crook yönetimindeki ABD güçleri 1884'te Apacheler'i yenerek onları tekrar San Carlos'taki kampa gönderdiler. Geronimo 1885'te bir grup Kızılderili'yle birlikte kamptan kaçtı. Kaçan grup ABD'li ve Meksikalı askerler tarafından uzun süre izlendi. Sonunda Geronimo, iki yıl hapis yattıktan sonra yanındakilerle birlikte Arizona'ya dönmelerine izin verilmesi koşuluyla, teslim oldu. Ancak ABD yetkilileri bu sözünü tutmadılar.

Geronimo 1894'e değin Pickens Kalesi'nde hapis kaldıktan sonra savaş suçlusu olarak Sill Kalesi'ne gönderildi. Daha sonra Omaha ve Buffalo sergilerinde ve 1904 St.Louis Dünya Fuarı'nda "Vahşi Batı"nın simgesi olarak halka teşhir edildi.

- **KAYNAKLAR:** S.M.Barrett, *Geronimo's Story of His Life*, 1906; O.B.Faulk, *The Geronimo Campaign*, 1969.

GERSCHENKRON, Alexander (1904-1978)

ABD'li iktisatçı. Gelişme kuramına katkılar yapmıştır.

11 Ocak 1904'te Rusya'da Odesa'da doğdu, 1978'de öldü. 1917 Devrimi'nden sonra ailesi ile Viyana'ya göç etti. 1928'de Viyana Üniversitesi'nde iktisat doktoru derecesi aldı. 1938'de Hitler'in Viyana'yı işgali üzerine ABD'ye kaçtı. 1944'e değin California Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. 1944'te Washington'da, Merkez Bankası işlevi gören Federal Reserve'ün yönetim kurulunda araştırmacı olarak çalışmaya başladı. 1946'da aynı kuruluşun dış ülkeler bölümü başkanı oldu. 1948'den başlayarak Harvard Üniversitesi'nde Avrupa iktisat tarihi ve Sovyet iktisadı dersleri verdi ve Rus Araştırma Merkezi iktisat bölümü başkanlığına getirildi. 1974'te emekli oldu.

1951'de yayımlanan *A Dollar Index of Soviet Machinery Output 1927/28 to 1937* ("1927/28'den 1937'ye değin Sovyet Makine Üretiminin Dolara Göre İndeksi") adlı çalışmasında 1927/28-1937 dönemindeki Sovyet makine üretimini Paasche indeksiyle değerlendirdi. 1939 yılı fiyatlarının dolar karşılıklarıyla ağırlıklandırılmış üretim indeksini, Laspeyres

yöntemiyle ve 1925/26 yılı fiyatlarına göre ağırlıklan-
dırılmış Sovyet resmi istatistikleriyle karşılaştıran
Gerschenkron iki indeksin farklı büyüme hadlerine
yol açtığını ve Paasche indeksinin daha anlamlı
sonuçlar verdiğini gördü. Benzer bir çalışmayı 1899-
1939 dönemi için ABD makine sanayiine de uyguladı
ve indekisleme yöntemi değişiminin büyüme haddinde
önemli farklılıklara yol açtığını saptadı.

1962'de yayımlanan *Economic Backwardness in
Historical Perspective* ("Tarihsel Açından İktisadi Geri
Kalmışlık") adlı yapıtında az gelişmiş ülkelerin sana-
yiilerini geliştirebilmeleri için gelişmiş ülkelerden
daha fazla olanakları olduğunu öne sürdü. Sanayileş-
meye 19. yy'da başlayan ülkelerin çağdaş teknoloji
düzeyine birçok ara aşamadan sonra vardığını, oysa
geri kalmış ülkelerin en ileri teknolojileri hemen
seçebilecek durumda olduklarını ileri sürdü. Bu
ülkelerde sanayiye uygun emeğin sanıldığı kadar aksine
kıt olduğunu, çağdaş teknolojinin sermaye yoğun ve
emek tasarruf edici niteliğinin bu yetersizliği gidere-
bileceğini savundu. Geliştirdiği "geri kalmışlık dere-
cesi" kavramı yardımıyla, bir ülkede ortalama tekno-
loji düzeyi ile gelişmiş ülkelerin en ileri teknolojileri
arasındaki fark ne denli büyükse, söz konusu ülkenin
gelişme potansiyelinin de o denli büyük olduğunu
öne sürdü. Ancak çağdaş teknolojinin büyük ölçekte
ve tüm tamamlayıcı yan unsurlarla uygulamaya sokul-
ma zorunluluğu nedeniyle yurt içi pazarın belirli bir
büyüklüğe erişmiş olması gerektiğini belirtti. Bunun
geçmişte Fransa, Almanya, Avusturya gibi orta geli-
mişlik düzeyindeki ülkelerde yatırım bankaları; Rus-
ya, Macaristan gibi daha ileri ülkelerde ise devlet
tarafından üstlenildiğini öne sürdü. Ayrıca, bu ülkele-
rin, İngiltere örneği ile karşılaştırıldığında, sanayileş-

melerinin ilk evrelerinde üretim mallarına tüketim
mallarından daha fazla önem verdiğini vurguladı.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Bread and Democracy in Germa-
ny*, 1943, ("Almanya'da Ekmek ve Demokrasi"); *Econo-
mic Relations with the U.S.S.R.* 1945, ("SSCB ile İktisadi
İlişkiler"); *A Dollar Index of Soviet Machinery Output,
1927/28 to 1937*, 1962, ("1927/28'den 1937'ye değin
Sovyet Makine Üretiminin Dolara Göre İndeksi"); *Eco-
nomic Backwardness in Historical Perspective*, 1962,
("Tarihsel Açından İktisadi Geri Kalmışlık"); *Continuity in
History and Other Essays*, 1968, ("Tarihte Süreklilik ve
Diğer Denemeler"); *Europe in the Russian Mirror*, 1970,
("Rusya'nın Aynasında Avrupa"); *An Economic Spurt
That Failed*, 1977, ("Başarısızlıkla Sonuçlanan Bir İktisadi
Hamle").

GERSHWIN, George (1898-1937)

**ABD'li besteci. Caz müziği ile senfo-
nik müziği temel alarak bir bireşime
varmayı amaçlamıştır.**

26 Eylül 1898'de New York'ta, Brooklyn'de
doğdu, 11 Temmuz 1937'de Hollywood'da öldü.
Yoksul ve müzikle ilgisi çok az olan bir ailenin
çocuğuydu. On üç yaşında piyano çalışmaya, armoni
dersleri almaya başladı.

Başlangıçta sadece eğlence müziği ile uğraşırken,
daha sonra ABD'li besteci Rubin Goldmark'ın (1872-
1936) yapıtlarından etkilenerek şarkı ve dans parçaları
bestelemeye başladı. 1914'te New York'taki J.H.Re-
mick and Co. adlı müzik basımevinde, yayımlanacak

Caz-Klasik Müzik Etkileşimi

1. *Dünya Savaşı* sonrasındaki yıllar cazın ABD'ye yayıldığı ve tüm dünyaya sesini duyurmasına başladığı yıllardır. Cazın ağırlıklı olarak zencilerin kültüründen beslenen yerel bir müzik olmaktan çıkarak dünya çapında tanınan bir tür olmaya yöneldiği "Caz Çağı" adıyla anılan 1920'ler, cazın öbür müzik türleri üstündeki etkilerinin de görülmeye başlandığı bir dönemdir. Bu dönemde birçok Avrupalı ve ABD'li besteci caz ve klasik müzik öğelerini kaynaştırarak yeni bir bireşimi amaçlamıştır.

Caz müziği öğelerinin klasik Batı müziği üstündeki etkileri 1920'lerden de öncelere uzanır. Debussy'nin* 1906-1908 arasında bestelediği *Golliwogg's Cake Walk* ve *The Little Nigger* (Küçük Zenci) adlı piyano müzikleri caz ritimlerini etkileyen "Cake Walk" dansının ritmine uygun olarak bestelenmiştir. Ancak cazın yeni yeni ayrı bir müzik türü olma niteliğini kazandığı o yıllarda henüz bir caz etkisinden söz etmek oldukça zordur. Stravinski'nin* *Ragtime* (1918), *Piano-Rag Music* (1919) ve *Askerin Öyküsü* (1918) adlı yapıtları caz etkisiyle yazıl-

mış klasik Batı müziği yapıtlarının ilk örnekleri sayılabilir. Caz-klasik bireşimine yönelik Avrupalı bestecilerin başında ise Fransız besteci Darius Milhaud* vardır. 1922'de ABD'ye yaptığı bir gezi sırasında Harlem'i ziyaret ederek zenci müzik kültürünü tanıyan Milhaud, bu müzikten etkilendiği yapıtlar vermiştir. Avrupa müziği bestecileri arasında Ravel*, Hindemith*, K.Weil* ve E. Krenek* sayılabilir. Erwin Schulhoff'un (1894-1942) *Caz Oratoryosu* (1930), Constant Lambert'in (1905-1951) *orkestra, koro ve piyano için yazdığı The Rio Grande* (1929) de bu tür çalışmalara örnekler.

Caz etkisinde yazılmış ilk senfonik yapıt, caz-klasik bireşimini amaçlayan müziğin en önemli adlarından biri olan George Gershwin'in 1924 tarihli *Rhapsody in Blue*'sudur (Mavi Rapsodi). Cazdan yararlanan Amerikalı besteciler arasında en önemlilerinden biri de Aaron Copland'dır*. *Tiyatro İçin Müzik* (1925) ve *Piyano Konçertosu* (1926) gibi yapıtlar, bestecinin cazın doğal, akıcı havasını senfonik müzik içerisine

hafif müzik parçalarının ve şarkıların saptanmasında sorumlu kişi olarak görev alması, onun bu alandaki çalışmalarına hız kattı. Sözlerini kardeşi Ira'nın yazdığı şarkılar besteledi. Bunlardan bazıları ABD'de hızla yaygınlaştı ve sevildi. Ünlü caz orkestrası yöneticisi Paul Whiteman kendisiyle ilgilendi ve ona senfonik caz müziği üstünde çalışmasını önerdi. Çalışmalarını bu yönde yoğunlaştıran Gershwin, *Rhapsody in Blue* (Mavi Rapsodi) adlı piyano ve orkestra yapıtını besteledi. İlk seslendirilişi 1924'te New York'ta Aeolian Hall'de gerçekleştirilen *Rhapsody in Blue*, onun dış ülkelerde de tanınmasını sağladı. 1925'te yazdığı *Fa Majör Piyano Konçertosu*, aynı yıl New York'ta Carnegie Hall'de kendisi tarafından seslendirildi.

Gershwin çalışmalarına bir süre ara vererek Paris'e gitti. Orada Ravel, Poulenc, Milhaud ve Stravinski gibi bestecilerle tanıştı. 1928'de de *An American in Paris* (Paris'te Bir Amerikalı) adlı senfonik şiirini besteledi. Ülkesine döndükten sonra Amerikan müziğinin oluşturulması yolunda yeni arayışlara ve deneylere girişti. ABD'nin güney kentlerindeki zenci mahallelerinin yoksul yaşamını yakından izledi. Bu çalışmaların sonunda, 1935'te *Porgy ve Bess* adlı üç perdelik operasını yazdı. Bu yapıtında, zencilerin yaşamını canlı ve renkli sahnelerle müzikli bir anlatıma dönüştürdü. Bir film müziği üstünde çalışırken beyin tümörü nedeniyle öldü.

Gershwin eğlence ve caz müziği içinde yetişmiş bir bestecidir. Klasik anlamda bir müzik öğrenimi görmemiştir. Caz müziğini senfonik orkestralarla seslendirmeyi istemiş, bu müziği tüm senfonik çalışmalarına taşımıştır. Müziğindeki gerçekçilik ve anlatımındaki (özellikle *Porgy ve Bess* operasında) Musorgski'yi anımsatan melodik etkileycilik ABD'nin

en önemli bestecilerinden biri olmasını sağlamıştır.

● **YAPITLAR** (başlıca): Orkestra Müziği: *Rhapsody in Blue*, 1924, (Mavi Rapsodi); *Fa Majör Piyano Konçertosu*, 1925; *An American in Paris*, 1928, (Paris'te Bir Amerikalı). **Opera:** *Porgy ve Bess*, 1935.

● **BAKINIZ:** MUSSORGSKI.

GERSON, Jean de (1363-1429)

Fransız, tanrıbilimci. Usun tanrıbilimin bir aracı olduğunu, tanrıbilimin de deney bilimleri gibi çözüm ve kanıtlamaya dayandığını ileri sürmüştür.

Gerçek adı Johannes olan Jean de Gerson, Jean de Charlier olarak da bilinir. 14 Mart 1363'te Reims yakınlarında Gerson'da doğdu, 12 Temmuz 1429'da Lyon'da öldü. Dine çok bağlı, yoksul bir ailenin çocuğudur. Paris'te Navarre Okulu'nda tanrıbilim okudu, Pierre d'Ailly'in öğrencisi oldu; sonra Paris Üniversitesi'nde öğrenimini sürdürdü. Daha öğrencilik dönemindeyken çalışkanlığı ve bilgisinin genişliğiyle ilgi çekti. 1383'te Paris Üniversitesi'nde görev aldı, 1395'te bu üniversitenin şansölyeliğine atandı, 1388'den sonra VI. Urban ve VII. Clementius'un papalık için çekişmeleri nedeniyle baş gösteren bölünmeyi sona erdirmeye girişimlerinde bulundu. Ancak çözüme ulaşamadı. Bu kargaşa ortamından uzaklaşmak için Fransa'dan ayrıldı. Bir süre Almanya'da

yedirerek özgün bir Amerikan müziği oluşturma çabasının ürünleridir. Cazın bu kullanımı, o dönem ABD'li bestecilerde yaygın olan ulusal bir üslup oluşturma kaygısını yansıtır. Ayrıca, Gruenberg'in (1884-1964) *The Daniel Jazz* (1925) adlı yapıtı, George Antheil'in (1900-1959) *Caz Senfonisi* (1925), *Grofé'nin Broadway at Night*'i (1924) ile ilk zenci senfoni bestecisi W.G. Still'in (1895) yapıtları sayılabilir. 1920'lerin sonunda ABD'deki büyük ekonomik bunalımın da etkisiyle caz-1930'ların ortalarında başlayan "Swing Çağı"na gelene değin eski etkisini kaybetmiş Gerschwin, Marc Blitzstein (1905-1964), Stravinski ve Rolf Liebermann'ın bazı yapıtları dışında klasik müzik bestecilerinin ilgileri cazdan uzaklaşmıştır. 1920'lerden başlayarak, klasik müzikteki caz etkisine koşut olarak, caz müzikçileri de, klasik müzikten etkilenmişler, klasik müzik çalgı ve tekniklerini kullanarak yeni arayışlara girmişlerdir. Yeni kuşak caz sanatçıların, eski kuşaktan farklı olarak, konservatuar eğitimi görmüş olmaları da bu yakınlaşmayı artıran bir etmenidir. Duke Ellington* konçerto ve süit gibi

biçimleri kullanmış, Çaykovski* ve Grieg'in* caz uyarlamalarını yapmıştır. Benny Goodman'da* Debussy, Mozart*, Brahms*, Bartok*, Hindemith ve Copland gibi bestecileri yorumlamıştır. Büyük orkestra cazından farklı olarak, orkestranın az sayıdaki elemanının bir araya gelmesiyle oluşan küçük topluluklar da, cazı oda müziğine daha yakın bir tarzda geliştirmişlerdir.

Caz ile klasik müzik arasında bir bireşim arayışı 1950'ler ve 1960'larda yeniden canlanmıştır. Üçüncü Akım (Third Stream) adını alan bu akıma bağlı müzikçiler, atonal müzik etkilerini, cazın armonik ve dizisel yapısındaki kalıplaşmaları yıkmaya çalışan cool türünün etkileriyle bir araya getirmeyi denemişlerdir. Obua, çello, korno gibi cazda yaygın olmayan çalgıları kullanmışlar, füg ve kanon gibi biçimlerden yararlanmışlardır. Her iki müzik türündeki modernist eğilimleri kaynaştırmaya çalışan bu türün öncüsü, Miles Davis* ve Gerry Mulligan (1927) gibi modernist cazcılarla çalışan, aynı zamanda atonal müziğin öncülerinden Webern' in izleyicisi olan Gunther Schuller'dir (1925).

►
Sonsuzluk
sevgisi,
sonsuzluk
düşüncesi

Jean de Gerson

►
Ahlakın
temeli

Bavyera ormanlarında, toplumdan uzak, içekapalı bir yaşam sürdü, sonradan yazacağı yapıtlarının temelini oluşturan düşüncelerini geliştirdi. Daha sonra Fransa'da Lyon'a giderek Célestin Manastırı'na çekildi, kendini tanrıbilim sorunlarıyla ilgili çalışmalara verdi.

Tanrı,
us,
tin
ve
iki yeti

Gerson için tanrıbilim, gerçeği konu edinen, us ilkelerine göre çalışan bir bilimdir. Bu bilimin Tanrı, us, tin, evren, insan gibi belli sorun alanları vardır. Tanrı önsüz-sonsuz bir varlıktır, aşkındır, salt ışıktır, salt ustur, salt anlayış gücüdür, yaratıcıdır. Us ise tanrıbilim sorunlarını çözmede bir araç durumundadır. Ancak duyulara özgü duyarlıktan üstündür. Daha önce kazanılan, belleğe yerleşen önermeleri duyuların yardımına gereksinme duymadan, yeniden düzenler, biçimlendirir, genel geçerlik taşıyan düşünceleri oluşturur. Tin ise özgür bir tözdür, tanrısal bir nitelik taşır. Tinin biri anlıkla, öteki duygularla ilgili iki ayrı yetisi vardır. Anlık yetisinden daha güçsüz olan duyu yetisi duyularla gelen duyuları kapsar. Bu yetiyi çalıştıran anlık yetisidir. Duyu yetisine bağlı olan başka bir yeti de bellektir. Belleğin görevi düş gücünün yarattığı, yalnız düşünce evreninde bulunan nesnelerin görüntülerini saklamaktır.

Gerson, us, anlık, duyu gibi yetilerden çok üstün olan bir yetinin bulunduğunu ileri sürer. Onun yalnız anlık (*intelligentia simplex*) adını verdiği bu yeti tanrısal güçle donatılmıştır. Varlığın ilk ilkelerini sezgi yoluyla kavrayan yalnız anlık tanrısal sevgi ile çalışır. Tanrısal sevgi ise evrende bulunan bütün insanları aydınlatan, onlara kavrayış kolaylığı sağlayan bir ışıktır.

Geliştirdiği öğretiye "Gizemci Tanrıbilim" adını veren Gerson, bu öğretinin Tanrı ile insanı birbirine yaklaştırma, insanın tanrısal varlığı, duyuların etkisinde kalmadan, kavrama ereğini götüğünü vurgular. Ona göre salt iyilik olan Tanrı'nın kavranması için insanın bütün geçici eğilimlerden, tutkulardan, duyuların etkisinden sıyrılması gerekir. Gönül kendini Tanrı'ya verir, Tanrı dışında kalan bütün gelip geçici nesnelerden yüz çevirirse, arınır, tanrısal varlığa

kavuşmanın özlemiyle dolar. Bu özlem, onda kendinden geçişle beslenen bir sevgi (*dilectio extatica*) uyandırır. İnsan doğasında, sevgi ile sezilen iki ışın vardır. Bunlardan biri usun ne denli derin olduğunu gösteren "sonsuzluk düşüncesi", öteki de duyarlığın temelinde bulunan "sonsuzluk sevgisi"dir. Tanrısal varlığı kavramaya çalışmada ikisi gereklidir. Sonsuz yetkinlik olan Tanrı'yı kavramak için soyutlama ve inan gibi iki kaynak vardır. Soyutlama, salt iyi olan Tanrı'yı bütün geçici niteliklerden sıyırmaya dayanır. İyilik nitelikleriyle değil kendi özülle varlıktır. Tanrı da salt iyidir, iyiliktir, bu nedenle bütün niteliklerin üstünde bir varlık olarak düşünülmesi gerekir. Bu da inana dayanarak, inanın ışığında giderek başarılabilir. Kişi ile Tanrı'yı birbirinden uzaklaştıran başlıca neden kendini büyük görme, başkalarını küçümsemedir. Sağlam bir inan insanı bu eğilimden kurtararak gerçek varlığa giden yola götürür, gönülde Tanrı sevgisini uyandırır.

Gerson'a göre kişinin gerçekleri kavrayabilmesi için, tininin duyuların, duyguların, duyularla sağlanan duyuların etkisinden uzak kalması gerekir. Ahlakın temeli de bu eylemle atılabilir. Ahlak bir ödev öğretilsidir. Ödevin ilkesi ise Tanrı'nın bütün iyi ve kötü üzerindeki istencin egemenliğidir. Tanrı istenci, insan eylemlerini iyi ve kötü olarak ikiye ayırır. İyi istenen, kötü istenmeyen eylemdir. Kendiliğinden iyi ya da kötü nesne yoktur, bu konuda tek ölçü tanrısal yargıdır. Tanrısal yargıya uygun gelen iyi, gelmeyen kötüdür. "Tanrı kimi eylemleri ister, onlar iyidir, kimi eylemleri istemez, onlar da kötüdür, yasaklanmıştır". Buna karşın bütün eylemler tanrısal istencin denetimi altındadır, birey istenci için kesin özgürlük söz konusu değildir.

Gerson, gelenekçi, kuramcı tanrıbilim ile kendi geliştirdiği gizemci tanrıbilim arasında birtakım ayrılıkların bulunduğu kanısındadır. Ona göre gizemci tanrıbilim, tanrısal varlığı kavramada bütün güçlükleri ortadan kaldırır, en az yetenekli insana bile Tanrı'ya yaklaştıran yolları gösterir. Gelenekçi kuramcı tanrıbilim yalnız kavramlara dayanır, sevgiye, sezgiye gereken önemi vermez. Oysa gizemci tanrıbilim sevgi ışığıyla kişinin gönlünü aydınlatmasını sağlar, onu kendi kendine yeter duruma getirir, Tanrı'ya ulaşmada aracıya gerek duymaz. Öte yandan gizemci tanrıbilimde tin Tanrı buyruğuna bırakılmıştır, mutluluk ve dinginliğe ulaşma olanağı kazanmıştır.

● YAPITLAR (başlıca): *Opera Omnia*, (ö.s.), E. du Pin (der.), 1706, ("Bütün Yapıtlar").

● KAYNAKLAR: W. Dress, *Die Theologie Gerson's*, 1931; J.B. Schwab, *Johannes Gerson*, 1858; J. Stelzenberger, *Die Mystik des Johannes Gerson*, 1928.

● BAKINIZ: BOETHIUS, ERIUGENA.

GERVINUS, Georg Gottfried (1805-1871)

Alman, tarihçi. Edebiyat tarihine ilişkin özgün çalışmalar yapmıştır.

20 Mayıs 1805'te Darmstadt'ta doğdu, 18 Mart 1871'de Heidelberg'de öldü. Heidelberg Üniversitesi'nde tarih öğrenimi gördü. Tarihçi F.C. Schlosser'in görüşlerinden etkilendi. 1835'te Heidelberg Üniversitesi, 1836'da Göttingen Üniversitesi tarih profesörlüğüne atandı. 1837'de Kral Ernst August'u, anayasayı ihlal ettiği gerekçesiyle protesto eden Göttingen Üniversitesi'nin 7 profesörü arasında yer aldı. Bu nedenle görevinden uzaklaştırılınca yeniden Heidelberg Üniversitesi'nde edebiyat tarihi dersleri vermeye başladı.

1835'te ilk cildini yayımlamaya başladığı, 5 ciltlik *Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen* ("Alman Ulusal Edebiyatı Tarihi") adlı kitabında, dönemin edebiyat tarihçilerinden farklı olarak, edebiyatı ait olduğu dönemin toplumsal ve siyasi akımlarıyla bağlantılı olarak inceledi.

Liberal bir milliyetçi olan Gervinus, Alman eyaletlerinin eşit hak ve özgürlüklere sahip olarak bir federasyon çatısı altında birleştirilmelerini savundu. 1847'de yayımlamaya başladığı *Deutsche Zeitung* adlı gazetede bu görüşlerini yaymaya çalıştı. 1848'de yeni anayasayı hazırlamakla görevlendirilen Frankfurt Parlementosu üyeliğine getirildi. Ancak, kısa bir süre sonra siyasi anlaşmazlık nedeniyle parlamentodan ayrıldı. Gervinus, *Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts seit den Wiener Verträgen* ("Viyana Antlaşmalarından Sonra 19. Yüzyıl Tarihi") adlı kitabında insanlık tarihinin özgürlük ve demokrasiye doğru bir gelişim içinde olduğunu savundu. 1853'te kitabın önsözünü yayımladığında, demokrasi ve özgürlüğe ilişkin görüşleri nedeniyle vatan hainliğiyle suçlanarak, profesörlük unvanı geri alındı.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen*, 1835-1942, ("Alman Ulusal Edebiyatı Tarihi"); *Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts seit den Wiener Verträgen*, 1855-1866, ("Viyana Antlaşmalarından Sonra 19. Yüzyıl Tarihi").

- **BAKINIZ:** SCHLOSSER.

GESNER, Conrad (1516-1565)

İsviçreli doğabilimci ve hekim. Bibliyografyanın kurucusu, bitkibilimi ve hayvanbilim dallarının öncüsüdür.

Conrad (Konrad) Gesner, 26 Mart 1516'da Zürih'te doğdu, 13 Aralık 1565'te aynı kentte öldü. Öğreniminin ilk yıllarında, Yunan ve Roma klasiklerini okuma ve kavramadaki başarısıyla öğretmenlerinin ilgisini çekti. Yoksul bir kürkcü olan babasının 1531'de Kappel Savaşı'nda öldürülmesinden sonra

koruyuculuğunu üstlenen üç öğretmenin ortak destekleriyle önce Strassburg'da Fabricius Capito'nun (1478-1541) yanında klasik eğitimini tamamladı ardından, Bourges, Paris ve Basel'de fen ve tıp öğrenimi gördü. 1537'de Lausanne Akademisi'nde Yunanca profesörlüğüne getirildi. 1541'de tıp doktora'sını tamamladıktan sonra Zürih'e yerleşti ve bu kentin başhekimliğine atandığı yıl olan 1554'e değin hekimlikle Collegium Carolinum'daki Aristoteles fiziği konulu derslerini birlikte yürüttü. 21 yaşında yazdığı Yunanca-Latince sözlüğüyle başlayan üretkenliğini bir kolera salgınında yaşamını yitirenceye değin sürdürebilen Gesner, yetmiş dolayında kitabın yazarlığı ya da yayımcılığının yanı sıra bir müzenin kuruculuğunu da yapmıştır.

Gesner'in ilk büyük yapıtı, 1545'te yayımladığı ve "bibliyografyanın kurucusu" olarak anılmasını sağlayan *Bibliotheca universalis*'dir ("Evrensel Kitaplık"). Kendi türünün ilk örneği olan bu kitap, yaklaşık 1800 yazarın yaşamına ve yapıtlarına ilişkin oldukça ayrıntılı bilgileri kapsamaktaydı. Gesner *Bibliotheca*'nın ardından, o güne değin derlenmiş bütün bilgileri 21 başlık altında toplamayı amaçlayan *Pandecteurum sive Partitionum universalium Conradi Gesneri libri* ("Conrad Gesner'in Dünya Ansiklopedisi") adlı ansiklopediyi yazmaya girişti. İlk 19 kitabı 1548'de yayımlanan bu yapıtının 21. kitabı da ertesi yıl yayımlanmış, tıp bilgilerini konu edinen 20. kitabı ise tamamlanmamıştır.

Bir de filoloji kitabı yazan Gesner, asıl ününü doğa bilimlerine ilişkin çalışmalarıyla kazandı. 1551'de hayvan türleri, fizyolojisi ve patolojisi konusunda, gözleme dayalı bilgilerin yanı sıra söylencelere de yer veren 5 ciltlik *Historiae animalium* ("Hayvanlar Tarihi") adlı ünlü yapıtının dört ayaklı memelileri içeren ilk cildini yayımladı. Bu yapıtın, yumurtayla üreyen dört ayaklılar, kuşlar ve suda yaşayan hayvanlarla ilgili ciltleri de 1556'ya değin yayımlanabilmiş, sürüngenleri konu edinen son cildinin yayımlanması ise ölümünden sonra gerçekleştirilebilmiştir. Benzeri bir çalışmayı bitkiler için de tasarlayan Gesner, büyük bir bölümü Alpler ve Adriyatik kıyılarındaki gezileri sırasında derlediği bilgileri kapsayan bu çalışmasını tamamlayamadı, ancak arkasında kendisinden sonraki bitkibilim araştırmalarına kaynaklık edecek değerli veriler bıraktı.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Bibliotheca universalis*, 1545, ("Evrensel Kitaplık"); *Pandectarum sive partitionum universalium Conradi Gesneri libri XXI*, 1548-1549, ("Conrad Gesner'in Dünya Ansiklopedisi"); *Historiae animalium*, 1551-1556, ("Hayvanlar Tarihi"); *Mitbridates: De differentis liquis*, 1555, ("Değişik Diller").

- **BAKINIZ:** Leonhard FUCHS.

GESUALDO, Carlo (ykş. 1560-1613)

İtalyan, besteci ve lavtist. Dramatik anlatımı öne çıkaran, mistik bir hava taşıyan madrigalleriyle tanınmıştır.

Napoli'de doğdu, 8 Eylül 1613'te aynı kentte öldü. Soylu bir ailedendi. Küçük yaşta müzik derslerine başladı ve babasının sarayındaki müzik etkinliklerini izledi. Kısa zamanda Napoli'nin müzik yaşamında önemli bir yer edindi. 1590'da kendisini aldatan karısını, âşığını ve kendinden olmadığı kuşkusıyla çocuğunu öldürttü. Bir yıl sonra, babasının ölümü üzerine Venosa Prensi oldu. 1594'te yeniden evlenerek Floransa'ya yerleşti. 1597 dolaylarında Napoli'ye dönerek büyük bir müzik okulu kurdu.

1594-1611 arasında altımadrigal kitabı yayımladı. Yedinci bir kitabı da ölümünden sonra, 1623'te basıldı. İlk dört kitaptaki madrigaller, bu türün alışılmış örneklerinden olmakla birlikte, tam anlamıyla usta işidir. Daha sonrakiler ise, o döneme göre oldukça modern, hatta şaşırtıcı özelliklere sahiptirler. Bu durum, yapıtlarında öncelikle dramatik, duygusal boyuta önem vermiş olmasından kaynaklanır. Yoğun ve şiddetli dramatik etkilere ulaşmak amacıyla, armoni kurallarını, melodik yapıyı ikincil önemde saymış, disonansı ve kromatik sesleri çokça kullanmıştır.

Gesualdo böyle bir anlayışla ürün veren ilk madrigal bestecisi değilse de, bunu en etkileyici ve aşırı boyutuna vardırmıştır. Onun anlayış ve tarzını sürdürmüş izleyicileri yoktur. Ancak, kuralcı ve düzenli Rönesans müziğinden görece dramatik ve anlatımcı olan Barok üsluba geçişte özgün bir konuma sahiptir.

• **YAPITLAR (başlıca):** Vokal Müzik: 120 madrigal; *Sacrae Cantiones*. Klavye Müziği: 2 canzoni.

• **BAKINIZ:** DEBUSSY.

GETTY, Jean Paul (1892-1976)

ABD'li işadamı. ABD'nin en zengin kişisi olduğu öne sürülmüştür.

15 Aralık 1892'de Minnesota Eyaleti'nin Minneapolis kentinde doğdu, 6 Haziran 1976'da Londra'da öldü. Oklahoma'da petrol arayan bir şirketin sahibi olan babası çok zengindi. Güney California, Berkeley ve Oxford üniversitelerinde iktisat ve siyaset bilimi öğrenimi gördü. 1914'te babasının George F. Getty Incirement adlı şirketinde çalışmaya başladı. 1930'da babasının ölümü üzerine şirketin başkanı ve genel müdürü oldu. 1929 dünya bunalımı sırasında, değerlerinin çok altında fiyatlarla satın aldığı hisse senetleriyle, birçok petrol şirketinin yönetimini ele geçirdi. 1930-1937 arasında altmıştan fazla şirket, sahibi olduğu Getty Oil Company adlı şirkete bağlandı. Hızla

büyümeyi sürdüren şirket, Ortadoğu ve ABD'de birçok önemli petrol işletmesini kapsayan uluslararası büyük bir tek el durumuna geldi.

Getty, ilgi alanı olan koleksiyonculuğu da içeren çeşitli konularda kitaplar yazdı. California'da kendi adına bir müze kurdu. Çeşitli tarihlerde ABD'nin en zengin kişisi olduğu ileri sürülen Getty, 1976'da yaşamının büyük bölümünü geçirdiği Londra yakınındaki evinde öldüğünde yaklaşık dört milyar dolarlık bir servetin sahibiydi.

• **YAPITLAR (başlıca):** *History of the Oil Business of George Franklin and J. Paul Getty 1903-1939*, 1941, ("George Franklin ve J. Paul Getty'nin Petrol İşletmeciliği Tarihi"); *Europe in the Eighteenth Century*, 1947, ("18. yy'da Avrupa"); *The Joys of Collecting*, 1965, ("Koleksiyonculuğun Zevkleri"); *How to be Rich*, 1965, ("Nasıl Zengin Olunur").

GEULINCX, Arnold (1624-1669)

Felemenkli filozof. Aranedencilik adı verilen görüşü geliştirenlerdendir.

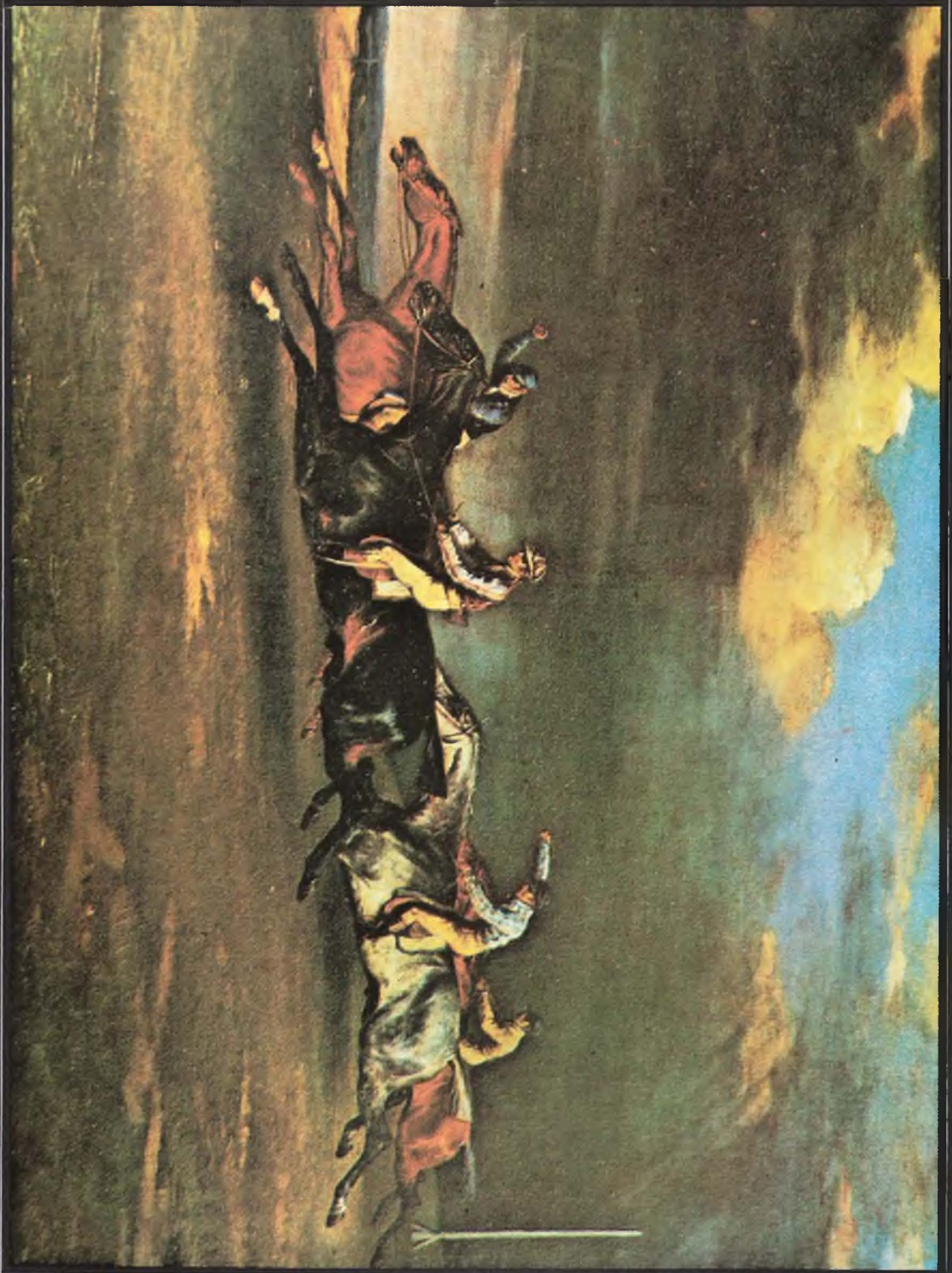
31 Ocak 1624'te Antwerp'te doğdu, Kasım 1669'da Leiden'de öldü. Louvain Üniversitesi'nde Descartesçi bir eğitim gördü. 1646'da aynı kurumda felsefe profesörü oldu. 1658'de Leiden'e gitti, Katoliklik'ten ayrılarak Calvinist oldu. Güç koşullar altında, aynı yıl tıp doktoru sanını aldı. Düzenli bir görevi olmadan geçirdiği birkaç yıl içinde çeşitli yapıtlarını yayımlattı. 1665'te Leiden Üniversitesi'nde felsefe profesörlüğüne atandı ve ölümüne değin bu görevi sürdürdü.

Geulincx'in felsefesi Descartes'tan önemli ölçüde esinlenmiştir. O da, Descartes gibi kuşkudan yola çıkar ve düşünen bir varlık olarak "Ben" in bilgisine varır. Bu bilgi, onun için de temeldir. Geulincx, Descartes'tan farklı olarak ahlak konularıyla da ilgilenmiş ve bu alanda kendine özgü bir görüş geliştirmiştir. Töz konusunda, Descartes'ın çıkış noktalarını benimsemesine karşın değişik sonuçlara varmıştır.

Ethica'sında ("Ahlak") erdem, ahlakın başlıca konusu yapılır. Erdem sevgiyle özdeş tutulur. Bu sevgi duygusal değil edimsel anlamdadır ve usa yöneltilmiştir. Ona göre Tanrı'nın verdiği us yasalarına uymak erdemli ve ahlaklı yaşamın gereğidir. Erdem gerçekte tektir ve yalındır. Ancak onun da değişik yönleri vardır. Bu temel yönleri belirlerken Geulincx geleneksel Platoncu ve Stoacı düşünceden ayrılır. Adaleti temel erdemlerden sayarken geleneğe uyan Geulincx, örneğin tedbir yerine boyun eğme ve özünü aşağı görmeyi (*contemptio sui*) getirir. Çaba ve çalışkanlık ise usu izlemek ve bir anlamda eylemde tedbirli olmaktır. Boyun eğme yine usun yasalarına uymak anlamındadır. Tanrı'nın istencine değil, onun koyduğu ve kendinin de uyduğu usallığa boyun eğmeyi savunur. Özünü aşağı görmek ise erdemin yönleri arasında en üstünüdür. Bu her şeyden önce insanın kendisini tanımasıdır. Bunun sonucunda insanın sevgisi usa ve Tanrı'ya tam bir bütünlük içinde döner.

Resim 311
Antonio GAUDI Y CORNET
"Sagrada Familia Kilisesi" Barcelona, İSPANYA

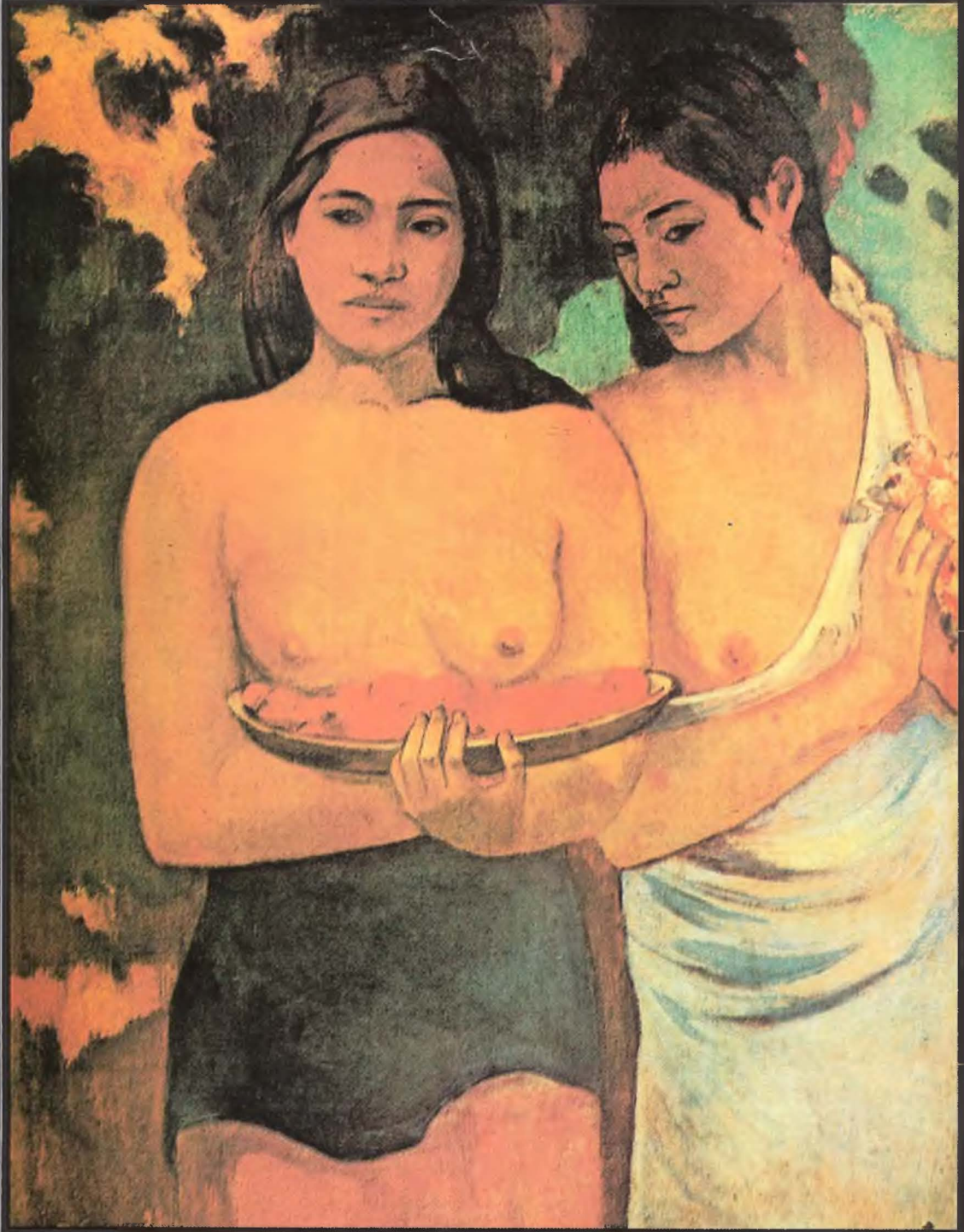
Resim 314

Theodore GERICAULT

"Epsom'da At Yarışları" Louvre Müzesi-Paris, FRANSA

Resim 312
Paul GAUGUIN
"Bekâretin Yitiriliği" Chrysler Müzesi Norfolk, İNGİLTERE

Resim 313
Paul GAUGUIN
"Tahiti'li Kadınlar" Metropolitan Sanat Müzesi-New York, ABD

“Değerli,, kitap edinmeyi
“değerli,, kitap okumayı özleyenlere...

ADAM

Nisan-Ağustos'84 yayınları:

SHERWOOD ANDERSON	Kasabamız (öykü)
ERHAN BENER	Bürokratlar II (anı)
MELİH CEVDET ANDAY	Akan Zaman, Duran Zaman I (anı)
ILHAN BERK	Delta ve Çocuk (şiir)
MİNA URGAN	Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More (bilim)
ANTON ÇEHOV	Bütün Oyunları I
BEHÇET NECATİGİL	Yalnızlık Bır Yağmura Benzer (çeviri şiirler)
MELİH CEVDET ANDAY	Tanıdık Dünya (şiir)
BERDYAEV	Dostoyevski (inceleme)
AZİZ NESİN	Sondan Başa (şiir)
	Poliste (anı)
LATİFE TEKİN	Sevgili Arsız Ölüm (roman) 4. Basım
MELİH CEVDET ANDAY	Gelişen Komediya (deneme)
MARGUERITE YOURCENAR	Hadrianus'un Anıları (roman)
BAUDELAIRE	Paris Sıkıntısı (şiir) 2. Basım
AZİZ NESİN	Zübük (roman)
SEVİM BURAK	Everest My Lord (roman/oyun)
MUSTAFA BALEL	Asmalı Pencere (roman)
AZİZ NESİN	Leylâ ile Mecnun (halk öyküsü)
ANNA AHMATOVA	Seçilmiş Şiirler
MEHMET KEMAL	Kalenin Eteğinde/Pulsuz Tavla (roman)
FÜRUZAN	Gecenin Öteki Yüzü (öykü) 2. Basım
EDİP CANSEVER	İlk yaz Şikâyetçileri (şiir)
NURSEL DURUEL	Geyikler, Annem ve Almanya (öykü) 2. Basım
ÖZDEMİR ASAF	Bir Kapı Önünde 2. Basım (şiir)
	Benden Sonra Mutluluk (şiir) 2. Basım
	Yalnızlık Paylaşılmaz (şiir) 2. Basım
CESARE PAVESE	Ay ve Şenlik Ateşleri (roman)
NIYAZI BERKES	Teokrasi ve Laiklik (bilim)

*Kitaplar yayın tarihlerine göre sondan başa doğru sıralanmıştır.

değerli kitaplar yayımlar.

ADAM YAYINCILIK VE MATBAACILIK A.Ş.
BÜYÜKDERE CADDESİ, UÇYOL MEVKİİ NO:93 MASLAK-İSTANBUL TEL: 169 54 10 (8hat)

TÜRKİYE GENEL DAĞITIMI:

YADA Yayın - Dağıtım A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sokak No: 6
Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

ANKARA DAĞITIMI:

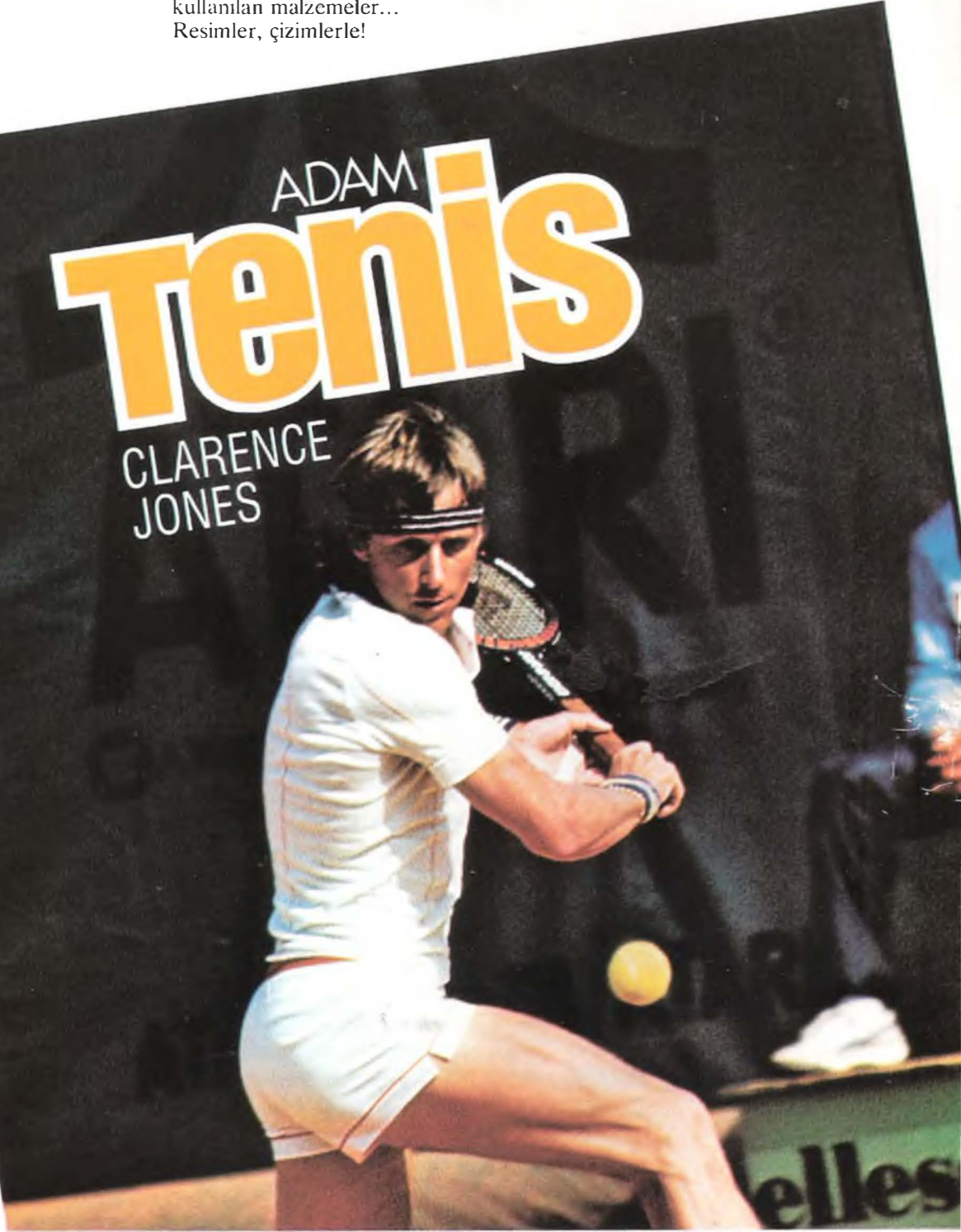
YADA A.Ş. Ankara Şubesi
Konur Sokak No: 17/5
Kızılay, Ankara Tel: 18 90 99

ADAM spor kitapları: 7

Tenisle ilgili tüm bilgileri içeren,
oyunu detaylarıyla tanıtan bir yapıt.
Oyunun niteliği, tekniği, raket tutuşları,
kullanılan malzemeler...
Resimler, çizimlerle!

ADAM Tennis

CLARENCE
JONES

TÜRKİYE GENEL DAĞITIMI:

YADA Yayın-Dağıtım A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sokak No: 6
Divanyolu, İstanbul Tel: 520 74 72

ANKARA DAĞITIMI:

YADA A.Ş. Ankara Şubesi
Konur Sokak No: 17/5
Kızılay, Ankara Tel: 189099

İZMİR DAĞITIMI:

İLERİ KİTAPevi
SSK İşhanı A Blok 2-02
Kunak, İzmir Tel: 149808

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BUYÜM

Genel Yayın Yönetmeni : Oya KÖYMEN
Yazı İşleri Müdürü : Meltem ÖNEŞ
Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN
Renkli Baskı : Ana Basım Sanayi A.Ş.
Siyah-Beyaz Baskı : Milliyet Yayın A.Ş.

Dağıtım : Hürriyet Holding A.Ş.
Abone ve Her Türlü İstek Adresi :
YA DA Dr. Şevki Bey Sokak, No: 6 Divanyolu

Cilt 5. Fasikül 42
3 Eylül 1984
400 TL.

ANADOLU YAYINCILIK Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul